

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ОДНОВОРЧЕНКО ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 351:796

ДИСЕРТАЦІЯ
**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

25 – державне управління

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Однорченко

Науковий консультант:
Ксендзук Валентина Віталіївна,
Доктор наук з державного управління, доцент

Житомир – 2024

АНОТАЦІЯ

Одноворченко І.В. Механізми державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2024.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню проблемного питання, яке полягає в обґрунтування теоретичних засад державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів її реалізації.

Здійснений бібліометричний аналіз наукових праць з питань фізичної культури та спорту показав, що інтерес до цих тем виявляється на міжнародному рівні. Ключові слова, що зустрічаються разом, вказують на тісний зв'язок між різними аспектами фізичної культури та спорту, зокрема і сферою освіти.

В роботі розвинуто стратегічні положення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти через формування архітектоніки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України. Сформовано визначення поняття «державно-громадське управління розвитком фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти», запропоновано сукупність принципів державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

Розвинуто державно-громадську форму управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти шляхом формування інституційного механізму державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, який включає

понятійне трактування вказаного явища, його мети, об'єктно-предметної сфери, принципи, форми, функціональні моделі, рівні реалізації, головний інституційний орган управління – Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, а також функціональне наповнення її діяльності.

Побудовано модель управлінсько-функціональних відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти з акцентуванням на державно-громадській формі та формі громадського самоврядування, яка передбачає сукупність суб'єктів, їх функціональних повноважень та вертикальних зв'язків. Запропоновані зміни до Закону України «Про фізичну культуру та спорт», які передбачають закріплення організаційних положень щодо державно-громадського управління та громадського самоврядування в системі вищої освіти на розвиток фізкультури та спорту.

Ключові слова: державне управління, механізми державної політики, фізична культура, спорт, заклади вищої освіти.

ANNOTATION

Odnovorchenko I.V. Mechanisms of state policy regarding the development of physical culture and sports in institutions of higher education. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of sciences in public administration, specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration. Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2024.

The dissertation work is devoted to the solution of the problematic issue, which consists in substantiating the theoretical foundations of the state policy

regarding the development of physical culture and sports in institutions of higher education and the development of practical recommendations for improving the mechanisms of its implementation.

The bibliometric analysis of scientific works on physical culture and sports showed that interest in these topics is manifested at the international level. Keywords that appear together indicate a close connection between various aspects of physical culture and sports, in particular, the field of education.

The work developed the strategic provisions of the state policy regarding the development of physical culture and sports in the system of higher education institutions through the formation of the architecture of the project Strategy for the Development of Physical Culture and Sports in Higher Education Institutions of Ukraine, which includes: basic, analytical, problematic, target, supply clusters in terms of relevant structural components. A list of strategic goals that form the substantive basis of the model of the Strategy for the Development of Physical Culture and Sports in Higher Education Institutions of Ukraine is proposed.

The definition of the concept of "state-public management of the development of physical culture and sports in the field of higher education" was formed (as public management of a social-democratic nature, according to which institutions of state power and local self-government, as well as institutions of civil society in close cooperation form, adopt and implement management decisions regarding the development of physical culture and sports in the field of higher education in order to achieve strategic and operational goals of the development of the latter as important components of the life of the country). The social-democratic nature of such decisions is ensured by the synergistic actions of the above-mentioned subjects – institutions of state power and local self-government, as well as civil society. The proposed definition takes into account the close cooperation of state and public bodies established by the Law "On Education", their joint equal participation in all stages of management.

A set of principles of state-public management of the development of physical culture and sports in the field of higher education is proposed, which include traditional general structural and systemic, as well as specific principles in the composition of such principles: people-centeredness, tolerance, partnership, representativeness, professionalism, authority, coordination, obligation binding, responsibility, goal-setting, availability, synergy, continuity.

A state-public form of management of the development of physical culture and sports in the system of higher education has been developed through the formation of an institutional mechanism of state-public management of the development of physical culture and sports in the system of higher education, which includes a conceptual interpretation of the specified phenomenon, its purpose, object-subject sphere, principles, forms, functional models, levels of implementation, the main institutional management body - the Council for the Development of Physical Culture and Sports in the Higher Education Sector, as well as the functional content of its activities.

A model of management-functional relations of various subjects of state management of the development of physical culture and sports in the system of higher education was built, with an emphasis on the state-public form and the form of public self-government, which involves a set of subjects, their functional powers and vertical connections.

The paper analyzes the legally established approaches to public self-government in the system of higher education. Bodies of public self-government in the field of physical culture and sports within the higher education system have been identified at different levels: at the level of a higher education institution - student sports centers, higher education institutions; at the local (territorial) level - public associations of physical culture and sports orientation of pupils and students; at the national (all-Ukrainian) level - the Sports Student Union of Ukraine.

The regulatory provisions of the state management of the development of physical culture and sports in the system of higher education have been improved thanks to proposals for amendments to the Law of Ukraine "On Physical Culture and Sports" in part of Article 26 "Physical Culture in the Sphere of Education", which should enshrine the organizational provisions on state- public administration and public self-government in the system of higher education for the development of physical education and sports. Their legitimization will allow to develop a system of state management of the development of physical culture and sports in the system of higher education, and therefore will create a foundation for building an effective and efficient state policy in this area.

The proposed changes will contribute to the institutionalization of the process of state management of the development of physical culture and sports in higher education and increase its effectiveness.

Keywords: state administration, state policy mechanisms, physical culture, sports, higher education institutions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації
Монографії

1. Свірко С.В., Ксендзук В.В., Одноворченко І.В., Чиж В.В. Фізична культура та спорт в системі вищої освіти: сучасний стан та тенденції розвитку: [монографія]. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2024. 300 с. Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Статті у зарубіжних виданнях, що включенні до наукометричних баз

2. Kryshtanovych S., Zahura F., Dulibskyy A., Ilkiv O., Odnovorchenko I., Chyzh V. Innovative technologies in the work of a teacher of physical culture and sports. Ad Alta. Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol.14, Issue 1, Special Issue XL. 220-225. *Особистий внесок здобувача: визначено особливості реалізації освітніх механізмів державного управління фізичною культурою в закладах вищої освіти.*

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Odnovorchenko I.V. Development of public self-government within the framework of public administration of physical culture and sports in the system of higher education. Public Policy and Accounting. 2023. №2(8)

4. Svirko S.V., Odnovorchenko I.V. Improving the strategic provisions of the state policy on the development of physical culture and sports in the higher education system. Public Policy and Accounting. 2024. №3(9). Особистий внесок здобувача: розвинуто стратегічні положення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти

5. Одноворченко І.В. Сучасний стан стратегічних положень загальної державної політики в сфері розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти. Економіка, управління та адміністрування. 2023. №4(106)

6. Свірко С.В., Одноворченко І.В. Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.

Економіка, управління та адміністрування. 2024. №1(107). *Особистий внесок здобувача: сформовано інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.*

Публікації у збірниках матеріалів конференцій:

7. Крук М.З., Однороченко І.В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентської молоді. Фізичне виховання і спорт у закладах вищої освіти: проблеми та перспективи: зб. наук. праць IV Всеукраїнської наук.-практ. конференції. (Житомир, 18 березня 2024 року). Житомир: Поліський національний університет, 2024. С. 47-50. *Особистий внесок здобувача: розкрито важливість професійно-прикладної фізичної підготовки студентської молоді*

8. Свірко С.В., Однороченко І.В. Удосконалення інституційного механізму державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти. Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Житомир, 7-8 грудня 2023 року). Житомир, 2023. С. 567-572. *Особистий внесок здобувача: запропоновано удосконалення інституційного механізму державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти*

9. Свірко С.В., Однороченко І.В. Громадське самоврядування як елемент державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти: стан та вектори розвитку. Тези Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки. Житомир: «Житомирська політехніка», 2022. С. 543-545. *Особистий внесок здобувача: розкрито значення громадського самоврядування як елементу державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.*

Праці в інших виданнях:

10. Крук М., Однороченко І., Курилло Т., Цуд І., Іщенко С. Особливості планування багаторічної підготовки у спортивному плаванні. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Науковий часопис

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2023. Вип. 2 (160). С. 124-129. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.02\(160\).26](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).26).
Особистий внесок здобувача: визначено особливості підготовки у спортивному плаванні.

11. Крук М.З., Одноворченко І.В., Курилло Т.В., Цуд І.В., Іщенко С.М. Features of planning multi-year sports training in sports swimming. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023. №2 (160). С. 124-129. *Особистий внесок здобувача: охарактеризовано планування підготовки у спортивному плаванні.*

12. Крук М.З., Одноворченко І.В., Курилло Т.В., Цуд І.В., Острогляд А.Є., Іщенко С.М. Особливості морфофункціональних показників спортсменів-плавців. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2024. Випуск 2 (174) 24. С. 86-91. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2\(174\).20](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).20). *Особистий внесок здобувача: представлено різні аспекти динаміки змін у антропометричних і морфофункціональних показниках*

13. Острогляд А.Є., Одноворченко І.В. Особливості розвитку сучасного настільного тенісу. Тези IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві», 4 листопада 2022 року. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2023. С. 70-73. *Особистий внесок здобувача: визначено особливості розвитку настільного тенісу.*

14. Чиж В., Одноворченко І., Курилло Т. Спортивна підготовка юних спортсменів з настільного тенісу в Україні, Канаді та Польщі. Вісник Кам'янець-подільського національного університету Імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2024, Випуск 29, № 1, С. 44-50. *Особистий внесок здобувача: проаналізовано особливості спортивної підготовки юних спортсменів з настільного тенісу в Україні.*

ЗМІСТ

ВСТУП
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ
Історичний аналіз становлення та розвитку фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти.....
1.2. Особливості становлення наукового знання про розвиток вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту
Значення фізичної культури та спорту для ЗВО.....
Висновки до 1-го розділу
РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....
Сучасний стан стратегічних положень загальної державної політики в сфері фізичної культури та спорту в контексті системи вищої освіти.....
Аналіз стратегічних положень загальної державної політики в сфері вищої освіти щодо розвитку фізичної культури та спорту.....
Удосконалення стратегічних положень державної галузевої політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти.....
Висновки до 2-го розділу
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКО-КАДРОВИХ СКЛАДОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....
Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти
Розвиток громадського самоврядування в межах державного у
Розширення змісту освітніх програм в контексті забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти
Висновки до 3-го розділу
ВИСНОВКИ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ обрав шлях сталого розвитку, за яким рухова активність є однією з важливих детермінант успішної реалізації наміченого людством напряму руху. Основну роль у забезпеченні активізації рухової функції сучасного суспільства відіграє фізична культура і спорт загалом та фізична культура і спорт в закладах вищої освіти зокрема. Саме в системі сучасної вищої школи фізична культура та спорт набули дійсно наукового обґрунтування та багатовекторного спрямування на засадах всеохоплення в часі і просторі. Для України проблематика розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти набуває особливого звучання. В умовах військової агресії проти нашої України, що триває вже 10 років, коли кожен член суспільства має бути готовий до захисту Вітчизни, особливу увагу слід приділяти саме розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, де готуються найкращі інтелектуальні кадри країни, які, як в межах гармонійного розвитку людини загалом, так і в конкретних політичних умовах функціонування нашої країни, мають демонструвати високий рівень фізичної підготовки. Отже, за цих умов проблематика формування механізмів державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти є вкрай актуальною, а власне проведення дослідження своєчасним. Особливого акцентування вказана проблема набуває за умов повної відсутності наукових досліджень та практичних напрацювань в сфері державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Питання державної політики в сфері фізичної культури та спорту тим чи іншим чином досліджували такі науковці як: Балабан С., Барановський В., Беленюк Ж., Бондаренко Б., Бондаренко В., Вавренюк С., Гасюк І., Грибан Г., Домбровська С., Дудорова Л., Жданова О., Журавель О., Калина М., Кононенко В., Кудлата К., Кузьменко О., Лікащук В., Моргунов О., Ніконенко

С., Палюх В., Петришин Д., Рибчич І., Савченко В., Сергєєв А., Сіренко Р., Фальковський А., Ціпов'яз А., Чокля О., Шевчук О. та інші.

Проблематику державної політики в сфері вищої освіти загалом у різні часи опрацьовувала ціла когорта вітчизняних вчених, а саме: Ажажа М., Акімов О., Алієва П., Андрейчук С., Базиляк Н., Батечко Н., Боднар С., Болдуєв М., Вавренюк С., Воробйова О., Гедікова Н., Головій Л., Грень Л., Григанська С., Губанова Т., Губернська Н., Домбровська С., Журавель Ю., Коваль Г., Кондратенко І., Костюк Т., Кравцова Т., Кравцов О., Крижко В., Крисюк С., Лащенко О., Луговий В., Молчанова Ю., Мороз С., Немченко Г., Огаренко В., Парубчак І., Попіль Ю., Протасова Н., Радул В., Русин М., Семенець-Орлова І., Серкова Н., Сікорська І., Сіренко Р., Старокожко М., Тоцька О., Уложенко В., Хомишин І., Чирва Г., Шеломовська О., Щокін Р., Яровой Т. та інші.

Незважаючи на проведені дослідження, жодний з авторів не торкався питань державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти. Саме виявлені прогалини в опрацюванні виокремленого в тему дослідження наукового напрямку з державного управління зумовили вибір теми дисертації, визначення її мети, завдань та спрямування власне наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за темами: «Механізм подолання наслідків російсько-української війни на урбанізованих територіях» (номер державної реєстрації 0123U101827); «Інноваційні механізми публічного управління та адміністрування» (державна реєстрація № 0121U111051). У межах тем автором проведені дослідження щодо розробки інноваційних підходів до державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних положень та формуванні механізмів державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

На досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі сформовано такі завдання:

- прослідкувати еволюцію підходів до державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти;
- оцінити публікаційну активність вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти;
- сформулювати стратегічні положення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти;
- сформулювати механізми державно-громадської форми управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти;
- розвинути понятійний апарат державного управління в сфері розвитку фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти;
- сформулювати сукупність специфічних принципів державно-громадського управління розвитком фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти;
- розвинути модель управлінсько-функціональних відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти;
- удосконалити нормативні положення державного управління розвитком фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.

Об'єктом дослідження виступили процеси формування та реалізації державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Предметом дослідження є механізми державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям проведеного дослідження стали загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ і процесів у системі наук з державного управління. Методи бібліометричного та бібліографічного аналізу використані для оцінки публікаційної активності вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розвитку теоретичних та методологічних положень державної політики в сфері фізичної культури та спорту, теоретичного узагальнення, історичний метод, синтезу та аналізу, логіки були застосовані в процесі опрацювання еволюційних положень державної політики в сфері розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти (1.1-1.3). В процесі опрацювання стратегічних положень державної політики в сфері фізичної культури та спорту, вищої освіти та розвитку фізичної культури та спорту серед студентської молоді було застосовано методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, узагальнення, групування (2.1-2.3). Задля формування архітектоніки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти та стратегічних цілей вказаного майбутнього нормативного документу було застосовано методи теоретичного узагальнення і систематизації, критичного аналізу, моделювання. Формування теоретико-методологічного базису державно-громадського управління в сфері розвитку фізичною культурою та спортом в закладах вищої освіти у вигляді понятійного апарату та специфічних його принципів сприяло застосування методів теоретичного узагальнення та систематизації, індукції та дедукції (3.1). З метою подальшої розбудови моделі управлінсько-функціональних відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти з акцентуванням на державно-громадській формі та формі громадського самоврядування використано методи функціонального аналізу, синтезу, дедукції та індукції, системного підходу (3.2).

Інформаційною основою дослідження стали монографічні видання, науково-практичні фахові публікації, вітчизняні нормативно-правові акти з

питань державного управління загалом та державного управління в сфері вищої освіти та фізичної культури і спорту зокрема, статистичні дані, довідкові та інформаційні видання органів виконавчої влади, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних засад державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти та удосконаленні практичних положень її механізмів. Найбільш вагомими результатами, що характеризують наукову новизну та особистий внесок автора, стали такі:

удосконалено:

– державно-громадську форму управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти через формування інституційного механізму державно-громадського управління фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, що містить понятійне трактування вказаного явища, його мети, об'єктно-предметної сфери, принципи, форми, функціональні моделі, рівні реалізації, а також виокремлює головний інституційний орган управління – Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, а також функціональне наповнення її діяльності. Його реалізація дозволить посилити участь громадського суспільства у формуванні державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти;

– модель управлінсько-функціональних відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти з акцентуванням на державно-громадській формі та формі громадського самоврядування, яка передбачає сукупність суб'єктів, їх функціональних повноважень та вертикальних зв'язків. Її реалізація дозволить не тільки підвищити ефективність державної політики в сфері розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а й сприятиме подальшому розвитку громадянського суспільства в Україні;

– нормативні положення державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти завдяки пропозиціям щодо внесення змін в Закон України «Про фізичну культуру та спорт» в частині статті 26 «Фізична культура в сфері освіти», якими має бути закріплено організаційні положення щодо державно-громадського управління та громадського самоврядування в системі вищої освіти на розвиток фізкультури та спорту;

набуло подальшого розвитку

– історіографія еволюційних підходів до державної політики в сфері фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, що дозволило виявити відповідні тенденції на різних історичних етапах та провести історичні паралелі;

– ідентифікація предметно-об'єктного стану дослідження щодо механізмів державної політики розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти через опрацювання наукометричних баз даних, що уможливило уточнення проблематики дослідження, а отже і постановку його завдань;

– стратегічні положення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти через формування архітекtonіки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України, що передбачає виокремлення базового, аналітичного, проблемного, цільового та забезпечувального кластерів в розрізі складових, а також стратегічних цілей вищевказаного проектного документу. Реалізація запропонованої архітекtonіки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти з розробленим цільовим змістовним її наповненням дозволить досягти реальних вагомих результатів у розвитку фізичної культури та спорту в освітньому просторі вітчизняної вищої школи, а отже сприятиме посиленню державності та стійкості нашої країни;

– тезаурус державного управління розвитку фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти через визначення поняття «державно-

громадське управління розвитком фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти», під яким пропонується розуміти вид суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення щодо розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти з метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останніх як важливих складових життя країни;

– базові положення державно-громадської форми управління розвитком фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти шляхом уточнення специфічних його принципів, до яких віднесено принципи: людиноцентризму, толерантності, партнерства, репрезентативності, професіоналізму, правоможності, узгоджувальності, обов'язковості, відповідальності, цілепокладання, доступності, синергічності, безперервності. Їх реалізація сприятиме ефективному функціонуванню державно-громадської форми управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів проявляється у використанні теоретичних та прикладних положень у науковому спрямуванні про державне управління розвитком фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти. Одержані автором основні результативні позиції доведені до рівня конкретних розробок, придатних до використання органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, закладами вищої освіти, зокрема:

– Житомирською міською Радою – в частині пропозицій щодо механізму державно-громадського управління розвитком фізичною культурою та спортом в закладах вищої освіти (довідка №182 від 19.02.2024 р.);

– Чорноморським національним університетом ім. Петра Могили – в частині пропозицій щодо громадського самоврядування в сфері розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти (довідка № 2/8-16/1-08 від 16.01.2024 р.);

– Державним університетом «Житомирська політехніка» – в частині розроблених стратегічних положень державного управління розвитком фізичною культурою та спортом в закладах вищої освіти при підготовці фахівців за освітнім ступенем «магістр» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» в контексті удосконалення змістовного наповнення дисципліни «Стратегічний менеджмент та управління змінами» (довідка № 44-01.00/1, від 02.01.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням, що відображає авторський підхід до формування теоретичних засад та прикладних положень державного управління розвитком фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти. Отримані в процесі проведення наукового дослідження результати, що презентовані в дисертації та репрезентовані в наукових працях, одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, науковий приріст та висновки дослідження, були презентовані та отримали схвальну оцінку на 3 міжнародних та всеукраїнських конференціях, що відображено в публікаціях [7-9].

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 14 наукових праць, із них: 1 колективна монографія; 1 стаття у зарубіжному виданні, що включено до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science; 4 статті у наукових фахових виданнях України; 3 теза доповідей на всеукраїнських конференціях; 5 праць в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дисертації викладено на 175 сторінках друкованого тексту. Робота містить 20 таблиць, 8 рисунків. Список використаних джерел нараховує 172 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

1.1. Історичний аналіз становлення та розвитку фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти

Проблеми історичного аналізу становлення й розвитку системи фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти на теренах України привертають увагу наукової спільноти у цій сфері. Саме історико-педагогічний аналіз процесів формування системи фізичної культури та спорту в Україні дозволяє з'ясувати їх особливості та впливові чинники на різних етапах історичного розвитку як країни загалом, так і системи вищої освіти зокрема. Хронологічні рамки даної частини нашого дослідження охоплюють період від початку ХІХ – початок ХХІ століття. При цьому зауважимо, що саме перша половина ХХ ст. була період не лише формування системи вищої освіти на теренах України, але й великих суспільно-політичних трансформацій, декількох воєн, зміни геополітичних складників країни, створення незалежної держави зі своїм баченням розвитку загальної політики в цілому й студентського спорту зокрема. Разом з тим це були роки розвитку наукової думки, зростання науково-технічного прогресу, поява нових технологій, що призвело до того, що молодь переважно вела сидячий спосіб життя, а це, своєю чергою, значно погіршувало загальний стан здоров'я молодого покоління. Водночас, в умовах тоталітарного режиму, холодної війни та гонки озброєнь влада зробила все, аби підтримувати воєнізовану складову, що мало негативний вплив на виховання здорової людини. Крім цього, за мірою нагромадження

окремих відомостей щодо історії фізичного виховання в закладах вищої освіти України, все більшого значення набуває їх цілісне осмислення у вигляді узагальнених концепцій. У зв'язку з цим, систематизація отриманих даних, що відображає об'єктивні взаємозв'язки фізичного виховання з історичними, соціальними, культурними умовами життя людини постає перед науковою спільнотою фізкультурно-спортивного спрямування як важлива методологічна проблема, вирішення якої сприятиме не лише узагальненню історичних відомостей, але й ефективному використанню їх у практичній діяльності. Тому за методологічну базу даного аспекту нашого дослідження були взяті загальнонаукові принципи системності й історизму, які передбачають детальне вивчення джерел із матеріалів історичного розвитку фізичної культури, а також аналітичний порівняльно-історичний та хронологічний методи.

Насамперед слід зазначити, що сучасна діюча система фізичного виховання в Україні загалом і в системі закладів вищої освіти зокрема з'явилася не на порожньому місці. Вона сформувалася на основі древніх традицій фізичного виховання на теренах України, починаючи із скіфів, трипільців, грецької цивілізації у Причорномор'ї, де система фізичного виховання, фізичне загартування дітей і молоді відбувалося в палестрах і гімнасіях, під наглядом спеціально підготовлених осіб-гімнасіархів і педотрибів. Програма причорноморських змагань була досить широка і включала п'ятиборство, кулачний бій, верхову їзду, стрільбу з лука, плавання, танці, рухливі ігри тощо. П'ятиборство складалося із боротьби, бігу, стрибків, метання списа і диска. Фізичне виховання стародавніх слов'ян формувалося під впливом географічних, етнічних, політичних, військових, економічних та соціальних чинників. Умови життя посилювали необхідність систематичного виконання фізичних вправ, розвиток фізичних якостей, що сприяло вихованню міцних, добре розвинених людей. У свідомості давньоруського населення здоров'я і

фізичні здібності мали надзвичайно важливе значення, що забезпечували повноцінне життя, високопродуктивну працю та захист Батьківщини. Прийняття християнства кардинально вплинуло на всі сторони життя давньоруського населення, в тому числі й на фізичне виховання. У церковній та світській літературі XI–XII ст. почався осуд народних ігрищ та розваг, які сприяли підвищенню фізичного стану людей, разом з тим християнство пристосовувалось до язичницьких обрядів [149]. Фізичне виховання в Київській Русі розвивалося і ґрунтувалося на основі багатовікових народних традицій, адаптуючись до окремих іноземних запозичень у двох взаємопов'язаних напрямках: військово-фізичний та оздоровчо-рекреаційний. Визначною школою військової відваги, мужності, витривалості та сили була Запорізька Січ. В науковій літературі XVII і особливо XVIII ст. її порівнювали з уславленими містами державами античності та лицарськими орденами середньовіччя. Основу фізичного виховання запорізьких козаків становили верхова їзда, біг, плавання, пірнання, боротьба, кулачні бої, а також різноманітні ігри, змагання і танці. Військово-фізична підготовка козаків забезпечувалася постійними тренуваннями в стрільбі із лука і рушниці, фехтуванні, володінням списом, веслуванні. Аналіз наукової літератури, історичних документів, фольклорних та етнографічних документів дозволяє констатувати, що в Запорозькій Січі існував культ фізичної досконалості людини. Поєднання культу фізичної досконалості та високої моралі й духовності створило справжніх лицарів, еліту і гордість українського народу [149]. В період нової історії України фізичне виховання здійснювалося в народно-побутових формах, зокрема, в календарній та родинній обрядовості тощо.

Таким чином, характеризуючи особливості виникнення, становлення та розвитку вітчизняного студентського спорту, можна стверджувати, що його формування визначалося цілим рядом закономірностей розвитку фізичного виховання в українському суспільстві, зокрема: зв'язок

фізичного виховання із світоглядом, способом життя, військовою справою та місцем проживання населення; взаємопроникнення міжнаціональних елементів фізичного виховання; взаємозв'язок святково-ігрової діяльності та військово-фізичної підготовки; перехід в періоди могутньої державності до організованих форм фізичного виховання; відносно постійний склад народно-побутових форм і засобів фізичного виховання населення протягом середньовіччя, нової та новітньої історії. До світоглядних засад функціонування фізичного виховання на теренах України, на основі яких формувалася вітчизняний студентський спорт і фізична культура, слід віднести родинно-побутову, профілактичну, оздоровчу, хвалебну, вегетаційну, стимулюючу, релаксаційну, до регулятивних механізмів – політику, право, міфологію, релігію, культуру, традиції та звичаї, мораль, громадську думку тощо.

Дослідник А. Войнаровський зазначає: «Початком розвитку студентського спорту на теренах України можна вважати початок ХХ століття, коли в російській імперії після запровадження автономії вищих навчальних закладів почали виникати перші студентські спортивні товариства. У 1907 р. в імперії було введено “Правила про студентів”, які дозволяли студентам ВНЗ створювати культурні та спортивні студентські організації. Хоча багато ректорів ВНЗ були проти цих нововведень, “послаблення” для студентської молоді відбулися тільки завдяки тому, що відбулася революція 1905 р. й царський уряд був дуже стривожений активністю молоді в революційних заворушеннях по всій Росії й за допомогою створення спортивних клубів та організацій збирався відволікти молодь від політичної активності [19]. Проте, аналіз історичних фактів дозволяє стверджувати, що на теренах України такі спортивні гуртки з'явилися набагато раніше. Ідея введення занять спортом для фізичного удосконалення молоді зародилася одразу із думкою про заснування університетів у підросійській Україні. На думку

Войнаровського А., «ще 1804 р. з ініціативи попечителя Харківського навчального округу графа Потоцького при університеті було облаштовано фехтувальний клас, а через три роки організовано навчання верховій їзді, яке, однак, не відзначалося періодичністю. Проведення спортивних занять спочатку гальмувалося відсутністю манежу та високою платою спеціалістам за уроки, проте вже в середині XIX ст. ці проблеми були вирішені. У спогадах 1850-х рр. казеннокоштного студента І. В. Любарського читаємо, що для занять верхової їзди було абовано великий манеж з дресированими кіньми, а про фінансову проблему взагалі не йдеться. Мемуарист натомість підкреслював, що заняття організовувалися за бажанням студентів й проводилися у призначені години. Варто зазначити, що викладання верхової їзди носило практичний характер й мало особливу цінність для прийнятих на державне утримання студентів-медиків, адже було елементом їхньої підготовки до посад воєнних лікарів» [19].

Проте факт існування уроків фехтування та верхової їзди в інститутах серед казеннокоштних (незабезпечених студентів, які за старанність у навчанні переходили на повне державне утримання й забезпечувалися безкоштовно житлом, харчуванням, одягом тощо) студентів Київського та Харківського університетів, дозволяє стверджувати, що навіть незаможна молодь мала можливість долучатися до спорту, який у XIX ст. ще не мав успіху в середовищі російського студентства, а в Європі спорт тільки почав стверджуватися як самостійне явище культурного життя людства. Також досить популярними серед українського студентства у XIX ст. набули більярд та шахи, які мали швидше розважальний характер. Влада, культивуючи подібні розваги серед молоді загалом і студентської зокрема з метою відволікання їх від політики, розглядала більярд та шахи як звичне явище. Проте вже для молоді 1870-1880-х рр., насамперед студентської, яка прагнула висловити

свою думку з приводу ліберально-демократичних перетворень у суспільстві доби Олександра II, більярд став не лише грою, а й як джерело заробітку коштів для недешевого прожиття. Студенти часто засиджувалися вечорами за шаховими дошками, розбираючи партії доволі популярного в ті часи американського шахіста Морфі.

Водночас, як зазначає Демещук А.В., «до початку ХХ ст. спорт взагалі ще був досить елітарним хобі і зокрема серед студентів значного поширення не мав, особливо якщо говорити про силові види спорту. Становлення спорту як постійного елементу життя студентів університету Святого Володимира відбулось уже в на межі ХІХ – ХХ ст. [38].

В умовах другого демократичного підйому в цей час спорт з'являється нове явище суспільного та культурного життя країни, і, насамперед серед студентської молоді – найбільш мобільної, сміливої, жваво реагуючої на все нове соціальної групи. Проте, влада, не вбачаючи у студентстві потенційного резерву для поповнення армійських рядів, у досліджуваний період залишала поза увагою питання організації його фізичного виховання. Цим і пояснюється той факт, що фізкультурно-спортивний напрям освіти і виховання в системі вищої освіти аж до 20-х рр. ХХ ст. розвивався дуже повільно, лише завдяки ентузіазму студентства та прогресивної професури.

Зазначимо, що студенти, не маючи можливості для фізичного розвитку та реалізації особистих потреб у стінах освітнього закладу, брали участь у діяльності спортивно-гімнастичних товариств, які активно засновувалися в Україні у 90-ті рр. ХІХ ст. Кругляк М. у своєму дослідженні наводить дані зі звіту Харківського гімнастичного товариства за 1898 р., де, зокрема, зазначалося, що “...серед відвідувачів гімнастичних занять значно збільшилась кількість вихованців харківських вищих освітніх закладів – університету, технологічного та ветеринарного інститутів. У звітному році їхня чисельність нараховувала понад 100 осіб [68].

Потрібно зауважити, що кінець XIX ст. ознаменувався для студентства тим, що через бурхливі події, студентські виступи, політичні настрої в університетському середовищі воно фактично повністю було позбавлене можливості брати участь у суспільному житті. Всіляко перешкоджаючи участі студентства у громадському житті як закладу, так і країни в цілому уряд увів політику жорстких обмежень прав і свобод в університетах. Університети були позбавлені права мати свій корпоративний устрій у стінах освітнього закладу. В українських ВНЗ не функціонували інші студентські гуртки, крім економічних. Однак, Як зазначає Демещук А.В. «через зростання невдоволення молоді, що набуло великого поширення, уряд змушений був переглянути своє ставлення до студентських товариств. 1901 р. Міністерство народної освіти видало „Тимчасові правила організації студентських установ у вузах”, відповідно до яких молоді дозволялося створювати гуртки співу, танців, а також „займатися різного роду фізичними вправами, якщо на те буде особливий дозвіл директора”. Скориставшись появою „Тимчасових правил”, професор Київського університету св. Володимира М. Оболонський негайно звернувся до керівництва медичного факультету з пропозицією поклопотатися про введення у навчальному закладі фізичних вправ для студентів, для чого було організовано роботу спеціальної Комісії. Не домігшись результату, професор через три роки повторив спробу, подавши відповідне прохання на ім'я ректора. Мотивами до вказаного вчинку був украй незадовільний стан здоров'я студентів. Через це М. Оболонський пропонував ввести до програми такі дисципліни, як фехтування, метання, стрільбу, гру в кеглі, лаун-теніс, вправи із гирями, на гімнастичних апаратах, та облаштувати для занять спортом гімнастичний зал. Нова Комісія дійшла висновку про бажаність уведення фізичних вправ для студентів й приступила до розробки плану будівництва гімнастичного

залу. Дане починання дало поштовх уже самим студентам клопотатися про організацію спортивних гуртків [38].

У вересні 1905 р. студенти Київського університету звернулися до ректора із проханням дозволити влаштувати гурток любителів фізичних вправ, метою якого було зміцнення та підтримка фізичного стану організму». Так у 1905 році з'явився «Гурток любителів гімнастики», ініціаторами створення якого були студенти М. Головач та О. Анохін – у подальшому, видатний та авторитетний український фахівець у галузі фізичної культури. У 1909 році в університеті з'явився з'явився «Спортивний гурток студентів Університету св. Володимира». Заняття в гуртку були обов'язковими. Фінансову базу гуртка складали членські внески у розмірі 30 коп. Заняття проходили в гімнастичній залі, що орендувалась у 1-ї Київської гімназії в позалекційний час за затвердженням ректором розкладом. Гуртківці займались гімнастикою, футболом, боксом, ковзанярським спортом, для чого навіть облаштували гімнастичний зал та залили каток. Під час пароплавного гуляння у Межигір'ї 1914 року відбулися спортивні виступи – з боротьби та гімнастики, метання диску, ядра, спису, стрибки у висоту з місця та з розбігу [137] Приходько Г. пише: «Активній роботі університетського спортивного гуртка сприяла можливість для проведення занять у приміщенні київської приватної лікувально-профілактичної та гімнастичної установи «Верітас» (Veritas), що належав видатному українському вченому – діячу в галузі фізичного виховання та спорту сподвижникові О. Анохіна, лікареві В. Крамаренку. У травні того ж року адміністрації університету надала в користування студентському спортивному гуртку тенісні корти розташовані в Ботанічному саду, і на яких студенти-спортсмени стали проводити заняття легкої атлетики. Восени 1910 р. керівництво гуртка уклало угоду з київським «Німецькі гімнастичним товариством» про надання можливості

користуватися гімнастичною залюю. 1913 р. у студентів з'явилася можливість займатися в залі Олександрівської гімназії» [92].

В травні 1910 гуртківці здійснили поїздку за кордон з метою вивчення досвіду роботи спортивних організацій Західної Європи. Вони ознайомилися із спортивними спорудами Берліна, Ліона, Парижа, Брюсселя й інших міст, були присутні на змаганнях з футболу, легкої атлетики, веслування відвідали спортивну виставку у Франкфурті-на-Майні. В 1911 р. група членів гуртка з цією ж метою відправилася на Кавказ -, де розвиток фізичного виховання та спорту серед населення досяг найвищого рівня.

Дослідник Г. Приходько зазначає: «Значним імпульсом розвитку фізичної культури та спорту у вищих освітніх закладах країни стало рішення уряду від 25 серпня 1905 р., про введення так званих "фірмових правил", що запроваджували автономію університетів. З 1907 р. в університетах затверджуються статuti, які регламентували створення студентських організацій, у тому числі спортивної спрямованості. Цей крок уряду щодо дозволу створювати студентські організації сприяв появі у вищих освітніх закладах України перших спортивно-гімнастичних гуртків і товариств. За ініціативою прогресивної молоді, вони створилися в Університеті Святого Володимира (близько 1905 р.), Імператорському Новоросійському університеті (1910 р.), Харківському Імператорському університеті 1912 р.), Харківському технологічному інституті Імператора Олександра III (1911 р.), Харківському політехнічному інституті (1913 р.) тощо. Всі перші спортивні організації вищих освітніх закладів яли собою формальні об'єднання студентів, тобто були офіційно оформлені та мали затвержені статuti. Аналіз статутних документів "Студентського гімнастичного товариства Імператорського Новоросійського університету" та "Спортивного гуртка студентів-технологів при Харківському технологічному інституті Імператора Олександра III"

дозволяє стверджувати, що метою діяльності цих осередків було сприяння фізичному розвитку та укріпленню здоров'я студентів “надання можливості студентам присвячувати вілля гімнастичним вправам, послідовно та гармонійно розвивати фізичні сили” [92].

До змісту діяльності таких студентських спортивних осередків включалися навчально- тренувальні заняття фізичними вправами у приміщенні та на відкритому повітрі, до прикладу, сокольською гімнастика, рухливі ігри, фехтування, легка та важка атлетика), прогулянки та екскурсії, спортивні змагання, лекції та тематичні бесіди. Осередки мали власну спеціалізовану бібліотеку. Членами таких студентських спортивних організацій мали право бути студенти всіх факультетів, професори, доценти, асистенти та інші особи, які займалися науковою діяльністю при університеті. Після закінчення навчання, випускники мали право залишатися членами організацій. Для керівництва заняттями організації мали право залучати досвідчених фахівців. Основними джерелами фінансування діяльності були членські внески та пожертви. Рішення про створення студентського спортивного осередку та затвердження о уставу приймалось вченою радою вищого освітнього закладу або керівником.

Приходько Г. стверджує, що «фінансова проблема разом із відсутністю фахівців були одними з найголовніших причин нетривалого існування студентських гуртків. Так, станом на квітень 1914 р. існував „Спортивно- Гімнастичний гурток при КПП”, який за 5 років виріс з секції футболу до цілої спортивної організації, що культивувала багато видів спорту, серед яких були також лаун-теніс, зимові види та легка атлетика. Фінансування організації здійснювалося самими гуртківцями та було явно недостатнім для задоволення все зростаючих потреб молоді. Через фінансові труднощі майданчики для занять лаун-тенісом було погано оснащено, не було відповідних приміщень для зберігання спортивного інвентарю; секція зимового спорту не культивувала хокей та заняття

лижами (гуртківці займалися лише ковзанярським спортом та фігурним катанням)» [92].

Також високих результатів у спорті досягли студенти футболісти КПІ, які у 1906 р. організували футбольну команду, а в 1913 р. ця команда виборола кубок Київської футбольної ліги у класах А та В. Одним з найбільших досягнень політехніків була перемога на Першій Всеросійській олімпіаді, що проходила 1913 р. в Києві.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що на початку ХХ ст. спорт став посідати все більш важливе місце в житті студентської молоді. Так, дослідник Демещук А. зазначає: «Анкетування серед студентів КПІ, проведене навесні 1909 р., показало, що майже половина опитаних (48,9 %) займалася спортом, а 7,9 % належала до спортивних гуртків. Проте у тогочасної молоді заняття спортом все ж носило любительський характер. Певний успіх мали заняття спортом й у середовищі духовного студентства. У правилах Київської духовної академії (1911) містився пункт про дозвіл влаштовувати влітку гімнастичні ігри на свіжому повітрі, а також грати в шахи (карти, щоправда, суворо заборонялися)» [38]. Проте доступ для студентства у такі організації здебільшого був закритим. Зазвичай, до складу таких товариств, як Київське патріотично-гімнастичне „Гурток любителів спорту”, гімнастичні „Південь” та „Сокіл”, Київське товариство туристів тощо входили представники заможних верств суспільства, а у своїх статутах вказані товариства дозволяли членство лише студентам закладів вищої освіти в разі наявності відповідних пунктів про це у статутах навчальних закладів. Парадоксальність наведених умов пояснювалася тим, що статuti вузів, в тому числі й Київського університету, укладалися тоді, коли захоплення спортом ще не набуло такого широкого розмаху, а товариства із вказаними вище назвами не було засновано. Тому студенти, які, бажали стати дійсними членами товариств змушені були брати в ректора відповідний дозвіл.

Є підстави стверджувати, що поряд із прихильниками спорту були і його противники, зокрема педагоги, на думку яких спорт на початку ХХ ст. перетворився з “невинної розваги” на “вищий інтерес життя”, а спорт поділяли на “бажані” й “небажані” види. До перших відносили лаун-теніс, велосипедний, ковзанярський, лижний види спорту, які “сприяють зміцненню здоров’я та загартовування характеру”, другу групу склали боротьба, бокс, атлетика, полювання, що негативно впливали на молодь через потребу посиленої підготовки й відтісняють навчання на задній план. Ці консерватори говорили: «Юнацтво деградує, а пристрасть до спорту перетворюється на хворобу, яку слід лікувати».

Революційні події 1917-1920 рр. знищили старий університет та його порядки, традиції. У 1920 р. він став КІНО, в 1923 р. – ВІНО, а у 1930-і рр. – Київським Державним університетом ім. Тараса Шевченка. Відтоді починається нова доба в житті нашої альма-матер. І спорт за радянських часів стає офіційною, досить вагомою частиною навчального процесу в університеті. Саме в цей час з’являється окрема кафедра фізичного виховання, котра благополучно існує в КНУ ім. Тараса Шевченка й нині.

Зазначимо, що в спортивному гуртку Університету Святого Володимира актив: розвивалися такі види спорту, як гімнастика, легка атлетика, фехтування, бокс, французька боротьба, гирі. З ініціативи відомого київського спортсмена, члена правління гурт Л. Дінніка, у Ботанічному саду студенти вперше стали проводити тренування з лижного спорту. Тут же були влаштовані перші в м. Києві лижні змагання. З 1911 р. у спортивної гуртку почало культивуватися веслування, і цю ініціативу студентів активно підтримував київський “Яхт-клуб”, надаючи можливість займатися на пільгових умовах. Крім тої представники гуртка вели переговори із закордонними суднобудівними компаніями п придбання двох розпашних човнів. Навесні 1913 р. гуртком планувалось організував футбольну команду. Відзначимо, що взимку члени університетського

гуртка виявляв найбільший інтерес до лижного спорту, а починаючи з весни – до легкої атлетики.

У Спортивному гуртку Університету Святого Володимира постійно проводили змагання за всіма видами спорту, що розвивалися. Окрім того, його члени регулярно бра участь у багатьох спортивних заходах, про що постійно писала преса, зокрема спеціалізовані журнали “Красота и сила” та “Спорт и игры”. Слід підкреслити, що керував заняттями спортом у спортивному гуртку університету авторитетні фахівці у своєму виді спорту, відомі та титуловані спортсмени поч. ХХ ст.: О. Анохін (гімнастика), Е. Саля (фехтування М. Ратьє (бокс), П. Латушкін та ін. Осередок мав у своєму розпорядженні власну спеціалізовану бібліотеку. За статистичними даними на 1913 р., гурток нараховував понад 200 членів.

Відзначимо, що ентузіазм та активність спортивного студентського гуртка не могла відбитися на ставленні до нього адміністрації університету та київської громади. Почесним головою правління гуртка був обраний ректор університету, професор М. Цитович, які надавав фінансову підтримку його діяльності. До ініціативи студентства лояльно стави декан медичного факультету М. Оболонський. Серед почесних членів гуртка був засновник “Київського атлетичного товариства” Є. Гарнич- Гарницький, який надав для занять студентів спортивні снаряди й інвентар. Гурток брав участь у роботі спортивної секції Всеросійської виставки 1913 р., яка проходила у м. Києві [92].

З дослідження Г. Приходько дізнаємося, що «на поч. ХХ ст, спортивний гурток був створений і в іншому відомому київській вищому освітньому закладі. Так, у 1913 р. відбулися установчі збори боксо-фехтувального гуртка Київського політехнічного інституту. Окрім того, цей заклад був відомий у м. Києві своєю потужною футбольною командою. Спортивно-гімнастичний гурток при Харківському Імператорському університеті був організований восени 1912 р. Тренувальні заняття

проводились у приміщенні Харківського першого гімнастичного товариства. Гурток, під керівництвом відомого харківського гімнаста П. Пелепейченка, проводив заняття гімнастикою на основі використання вільних вправ сокольської гімнастики. Крім того, проводилися тренування атлетикою, якими керував Н. Калмиков. На поч. ХХ ст. (приблизно у 1903-1904 рр.) при Харківському Імператорському університеті (в кінці вул. Сумської) був відкритий студентський гуртожиток із гімнастичним залом, який, на нашу думку, сприяв покращенню умов занять фізичними вправами студентів [92]. При цьому слід наголосити, що виключно всі перші спортивні студентські громадські організації створювалися за ініціативою тієї частини студентства, яка, захопившись таким новим явищем, як спорт, бажала досягти в цій галузі значних успіхів. Також слід зазначити, що розвиток фізичного виховання та спорту значною мірою залежав від підтримки адміністрації вищого навчального закладу. «Однак, – як стверджує Приходько Г.І., – у досліджуваній період лише незначна прогресивна частина професури підтримувала спортивні студентські гуртки. Окрім того, головною перешкодою на шляху розвитку фізичного виховання у студентському середовищі була відсутність місць для занять. У зв'язку з цим на шпальтах тодішніх періодичних видань з'являлись ініціативні пропозиції про створення спеціальних спортивних зал і палаців, де б студенти могли проводити своє дозвілля

Своєрідно розвивалася молодіжна фізична культура і спорт на західноукраїнських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії, Польщі, Румунії. Порівняно із Наддніпрянською Україною землями Східної України тут склалися більш сприятливі умови для розвитку спортивно-гімнастичного руху, оскільки влада там була менш централізованою. Останнє сприяло тому, що у період кінця ХІХ – початку ХХ століття тут спостерігається піднесення національно-культурного життя серед українців. Важливою складовою культурного, національного

й політичного життя став спортивно-гімнастичний рух. Гімнастичний рух в означений період часу розвивався досить жваво і відрізнявся різноманіттям спортивних уподобань мешканців краю. Переважного розвитку набули стратегічні види спорту – гімнастика, кульова стрільба, їзда верхи, плавання, веслування, фехтування, туризм, боротьба, а також велоспорт та футбол. Більшість товариств різнилися національним складом своїх членів. Діяльність переважної кількості клубів мала не лише спортивне, а й культурно-освітнє спрямування: влаштовувалися прогулянки, концерти, публічні лекції, танці, театральні постановки. Більшість товариств утримували бібліотеки, передплачували фахові та інші часописи. Вважаємо актуальним та перспективним для сьогодення поєднання спортивного та культурно-освітнього напрямів роботи клубів та товариств. Характерними рисами спортивно-гімнастичних товариств Західної України була їх заполітизованість і чітка націоналістична позиція. Тут спортивні організації утворювалися за національною ознакою: польські, угорські, румунські, українські. Так, наприклад, у Львові існував одночасно польський та український «Сокіл». Ще одна особливість західноукраїнського спортивно-гімнастичного руху – поширення товариств у сільській місцевості. Зокрема, саме серед сільського населення були поширені осередки «Січей». Така тенденція тоді не спостерігалася ніде в Європі [146].

Осередком спортивно-гімнастичного руху на Західній Україні другої половини ХІХ – початку ХХ ст. були створені товариства, що одержали можливість офіційного існування завдяки загальнодержавному закону 1867 р. Спортивно-гімнастичний рух структурно поєднував сокільські, січові (пізніше лугові), пластові організації та спортивні товариства. Розвиваючись самостійно, але об'єднуючись довкола української державницької ідеї, ці товариства становили, з одного боку, потужний

спортивно-гімнастичний рух, а з іншого – були стрижнем національно-виховного процесу.

Університетська молодь не стояла осторонь від цих процесів, серед якої стали створюватися спортові клуби. Так, у 1911 р. було засновано спортивне товариство «Україна» у Львові. Товариство влаштовувало змагання з копаного м'яча з поляками, чехами, угорцями, німцями, легкої атлетики, дужання, сітківки, наколесництва та інші. 1911 року відбулися I Запорізькі Ігрища (Львів), 1914 року – II Запорізькі ігрища. 1911 року О. Тисовський організує «Пласт». Із 1912 р., за почином І. Чмоли, українські студенти Львівського університету створюють стрілецькі гуртки, проводять змагання зі стрільби. Спортові клуби діяли у Перемишлі («Сянова Чайка»), Тернополі та ін. Важливо зазначити, що під час визвольної боротьби 1917–1920 рр. в Україні, незважаючи на воєнний стан, голод, окупацію, фізична культура на західноукраїнських землях не завмирала, створювалися напіввійськові, напівспортивні юнацькі загони, що відіграли чималу роль у визвольних змагання українського народу. Після першої світової війни розвиток української фізичної культури на теренах, окупованих Польщею, Чехословаччиною й Румунією, стримувався владою, яка намагалася ввести фізичне виховання українців у рамки своїх державних спортивних і фізкультурних товариств. Однак українська громада весь час уперто боролася за власні національні форми фізичної культури [146]. У 1925 р. було засновано Український студентський спортовий клуб (УССК), що об'єднував студентів вищих шкіл. У 1925 році було створено Український спортивний союз (УСС) (голови: О. Навроцький, Є. Савшак, Б. Гнатевич, С. Дмоховський, Б. Макарушка, С. Шухевич, О. Радловський), який проводив окружні й крайові змагання, курси та вишкільні табори. УСС на перший план ставив масовий спорт й ігри, легку атлетику, плавання, зимові види спорту, бокс

та інші, досягаючи щораз більших успіхів. У 1939 році вже існувало понад 200 клубів [146].

Після більшовицького перевороту фізичній культурі, як і студентському спорту загалом, влада в Наддніпрянській Україні змушена була приділяти більше уваги, оскільки вбачала у фізичному вихованні важливу складову комуністичного виховання молоді, а в масові молодіжні заходи розглядала як важливий засіб впливу на молодіжну свідомість. Як наслідок, фізична культура почала розвиватися більш системно. Першим кроком у цьому напрямі стало утворення 4 червня 1918 р. Всеобучу, який відразу розробив для військової підготовки спеціальну програму із фізичного виховання, яка була обов'язковою для студентів, мала більш мілітарний напрям (легка атлетика, стрільба, фехтування, лижний спорт тощо). Політично цю програму підтримав комсомол, спеціальною постановою передбачено цілі й завдання фізичного виховання молоді та підготовку молоді до трудової діяльності, до озброєного захисту соціалістичної вітчизни. У 1920 р. нарком охорони здоров'я Н.А. Семашко очолив утворену при ВЦВК Вищу раду із фізичної культури й спорту [19].

Початок існування фізичного виховання у ВНЗ України як обов'язкового предмета поклали Декрет РНК СРСР від 16 серпня 1929 р. “Про фізкультурний рух” та Постанова Наркомосу УРСР від 21 вересня 1929 р., на підставі якої даний предмет було введено до навчальних планів ВНЗ і технікумів. Слід зазначити, що цих уроків було всього три години в декаду, а студенти переважно займалися лижним і стрілковим спортом, боксом, гімнастикою, легкою атлетикою. Такі мілітарні уподобання молоді влада країни підтримувала. В подальшому предмет “фізичне виховання” у ВНЗ регламентувався різними директивами та наказами. Так, Постановою Наркомпросу від 15.04.1933 р. встановлювалося, що програма “фізична культура” у ВНЗ повинна нараховувати не менше 200 годин для технічних ВНЗ із чотирьохрічним терміном освіти й 250 годин – із п'ятирічним

терміном навчання. Войнаровський А. зазначає, що «серед навчальних програм, виданих із 1918 по 1940 рр. (а їх було шість – 1929, 1930, 1931, 1933, 1936, 1937 рр.), на думку фахівців, найбільш цілісною була програма 1933 р., у якій основними нормативами показниками із фізичної культури були вимоги комплексу ГПО, що набрав усе більшої популярності як серед студентів, так і серед усіх верств населення. Загальний розподіл навчальних годин був від 238 до 378, залежно від спеціальності факультету» [19].

Проте, окрім програм із фізичного виховання у ВНЗ, потрібні були ще й кадри, які б могли розвивати цей напрям науки. Першим науковим інститутом в Україні, що вивчав фізичну культуру, був утворений у 1925 р. Центральний будинок фізичної культури (ЦБФК) у Харкові. На його базі 1930 р. організовано першу в Радянському Союзі науково-дослідницьку кафедру із фізичної культури. Також поступово змінювалась спрямованість фізичної культури у ВНЗ. Так, якщо перша програма 1929 р. була зорієнтована на військово-прикладний напрям, то після вводу в 1931 р. Всесоюзного комплексу ГПО він поступається місцем її оздоровчому характеру. Своєю чергою програма 1937 р. стала базовою для проведення Всесоюзних спартакіад студентів СРСР, що послужило новим імпульсом для розвитку студентського спорту. Доленосним для подальшого розвитку фізичної культури та сорту у закладах вищої освіти України стало прийняте у травні 1936 р. рішення ВЦСПС про організацію 64-х ДСТ спілок на кшталт утвореного в 1923 р. «Динамо» і в 1925 р. – «Спартак». Утворені ДСТ «Буревісник», «Наука», «Іскра», «Медик» не тільки займались обслуговуванням діючих колективів фізкультури, змагань тощо, а й пропагандою, збільшуючи кількість учасників спортивного руху.

У передвоєнний та воєнний період (1939–1945 рр.) у ВНЗ СРСР запроваджуються нові навчальні програми 1940–1941 рр., 1944 р., в яких базовим елементом був знову комплекс ГПО, який найбільше підходив до

поточного моменту, коли увага акцентувалася на військово прикладні види спорту (170 годин на військову підготовку та 120 – на фізичне виховання). У підготовці 1–2 курсів з'являються такі види спорту, як лижі, плавання, фехтування на рушницях, легка атлетика (крос, маршові походи). Як зазначає А. Войнаровський, «У післявоєнний період наступає розуміння, що спорт – це світова культура й ігнорувати великі спортивні форуми ми не можемо, у зв'язку з тим, що СРСР потрібно було підтверджувати свою гегемонію у всіх напрямках світової культури. Наступав період вступу СРСР у міжнародну студентську асоціацію спортсменів. У повоєнні 1947–1948 рр. відновлюється традиційні студентські змагання. Так, у 1951 р. проведено першу Всесоюзну студентську спартакіаду. У першій групі загальнокомандну першість вибороли колектив МВІ ССО СРСР, у другій – чемпіоном став колектив Міністерства освіти Української РСР. Починаючи із 1949 р. студентська збірна успішно виступає на міжнародних спортивних форумах у Празі, Будапешті, Берліні, Парижі, Варшаві. Продовження розвитку фізичного виховання в українських ВНЗ у правильному руслі засвідчував той факт, що у всіх збірних СРСР процентна кількість студентів-спортсменів становила 25–30 % [19].

З початком Перебудови в СРСР виникла потреба перегляду нормативної бази розвитку фізичної культури й спорту. Із кінця 90-х р. розпочалися зміни багатьох положень. Так, Радою Міністрів УРСР від 04.01.1987 р. прийнято постанову “Про затвердження Положення про Державний комітет Української РСР по фізичній культурі та спорту”, у 1989 р. був оприлюднений проєкт концепції розвитку фізичної культури й народного спорту в УРСР. 22 грудня 1990 р. Генеральна асамблея засновників прийняла рішення про створення національного олімпійського комітету, а у вересні 1993 р. НОК України був визнаний МОК). Після проголошення незалежності України у 1991 р. українська фізична культура і спорт продовжували розвиватися самостійно.

Як зазначає Ковальчук В., «розбудова державності в Україні вимагала розробки національної системи фізичного виховання студентів відповідно до вимог оновлення нашого суспільства. Вона мала ґрунтуватися на узагальненні провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Протягом 1994–2010 рр. вдалося створити низку нормативних документів, які заклали ідеологічні та програмно-нормативні основи національної системи фізичного вдосконалення молоді в Україні [60]. Важливим чинником розвитку фізичного виховання студентів став Закон України “Про фізичну культуру і спорт” від 18 червня 1999 р., стаття 12 якого регламентує процес фізичного виховання у сфері освіти, в тому числі й вищої. Своєю чергою Постанова Верховної Ради України “Про порядок введення в дію Закону України «Про фізичну культуру і спорт»” зобов'язала Кабінет Міністрів України прийняти Державну програму розвитку фізичної культури і спорту. Така перша програма була затверджена Указом Президента України в червні 1994 р. 1 вересня 1998 р. в прийнято ще одну програму – «Фізична культура – здоров'я нації».

Однією з центральних проблем формування системи фізичного виховання є підготовка навчальних програм, які визначають обсяг знань, умінь і навичок виконувати рухові дії, що підлягають засвоєнню за роками навчання й сприяють розвитку особи відповідно до державних вимог у цій галузі. Навчальна програма з фізичного виховання у закладах вищої освіти затверджується Міністерством освіти і науки України як базова та є обов'язковою для засвоєння її змісту студентами денної форми навчання вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації всіх форм власності. Методологічною основою програми є чинні державні документи, що регламентують фізичне виховання як обов'язкову дисципліну. Вона розроблена на основі “Державних вимог до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти”.

Отже, процес становлення та розвитку фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти має свою давню історію та світоглядні засади, які ввібрали в себе древні традиції фізичного виховання на теренах України. Сучасний зміст фізичного виховання у закладах вищої освіти регламентується комплексом програмно-нормативних документів, навчальних програм і спрямований на забезпечення зміцнення здоров'я, підвищення фізичної підготовленості студентів. Проте реалізація цих програм неможлива без врахування багатого історичного досвіду фізичного виховання молоді і студентів на теренах України.

1.2. Особливості становлення наукового знання про розвиток вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту

Фізична культура і спорт в сучасному світі відіграють надзвичайно важливу роль, що виявляється не лише у фізичному здоров'ї людини, але й у соціальних, економічних та культурних аспектах суспільства. Спостереження за тенденціями фізичної активності, дослідження впливу спорту на здоров'я, розвиток спортивної індустрії привертають увагу науковців у галузі фізичної культури і спорту.

Google Trends є корисним інструментом для аналізу популярності тем та запитів у веб-пошуку, що допомагає відслідковувати тенденції та розуміти інтереси користувачів в Інтернеті. Згідно з рис. 1.1 можна спостерігати зростаючий інтерес користувачів мережі Інтернет до досліджуваних пошукових запитів у останні роки. Щодо географічного розподілу, найбільший обсяг пошукових запитів за ключовим словом "sport" зафіксовано в країнах, таких як Ефіопія, Конго, Сербія, Боснія і Герцеговина, Албанія. Пошуковий запит "physical culture" переважно

використовується у Філіппінах, Австралії, Ямайці, Ефіопії та Гані. Натомість, пошуковий запит "physical culture and sports" є найбільш популярним у країнах, таких як Намібія, Філіппіни, Гана, Кенія та Казахстан. Ці дані вказують на широкий інтерес до теми спорту та фізичної культури у різних регіонах світу.

Зацікавленість такими питаннями може бути пов'язана з різними факторами, включаючи культурні та соціальні особливості кожної країни, ступінь розвитку спортивної індустрії, а також вплив наукових досліджень та медіа. На збільшення зацікавленості користувачів різних країн до цієї теми можна пояснити різними спортивними подіями та міжнародними змаганнями в різні періоди.

В останні роки бібліометричний аналіз набув великої популярності в зарубіжних бізнес-дослідженнях, що підтверджує його корисність для обробки великих обсягів наукових даних і отримання об'єктивних наукових узагальнень. Бібліометричний аналіз досліджень в галузі фізичної культури та спорту є надзвичайно важливим інструментом для розуміння та оцінки наукової діяльності. Він дозволяє провести об'єктивну оцінку стану та тенденцій у розвитку наукових досліджень.

Наукові статті, що були включені до бази даних Scopus, використовувалися як основний джерело інформації. Загалом, Scopus є найвідомішою та найбільш цитованою базою рецензованих наукових публікацій. Вибір цієї бази обумовлений тим, що саме вона містить найважливіші оригінальні та науково обґрунтовані праці, які можна розглядати як цінний ресурс знань у будь-якій сфері наукового дослідження. Бібліометрична база даних Scopus була відібрана для процесу вибірки дослідження. Статті відповідали пошуковому терміну «physical culture and sports». Період пошуку становить від 1951 до 01.04.2024 рр. Найбільший масив публікацій з'явився в період 2008–2024 років.

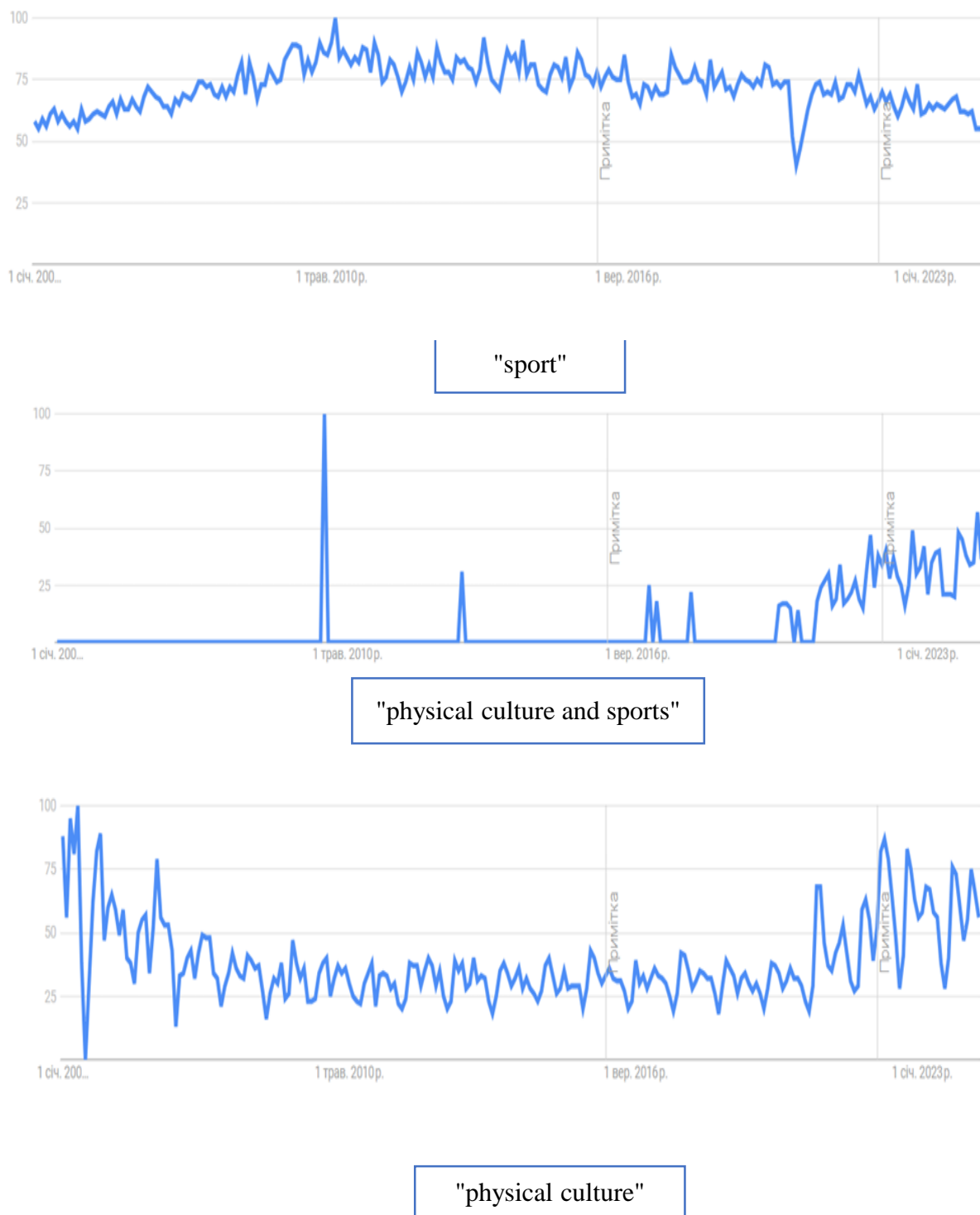

Рис. 1.1. Динаміка запитів «sport», «physical culture and sports», «physical culture» користувачами мережі Internet в період 2004-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за допомогою інструменту Google Trends

Враховуючи розмаїття наукових джерел та інтерес до цієї теми протягом років, метою роботи є встановлення загальної динаміки та аналіз основних трендів у цій галузі протягом зазначеного періоду часу. Загальну динаміку представлено на рис. 1.2.

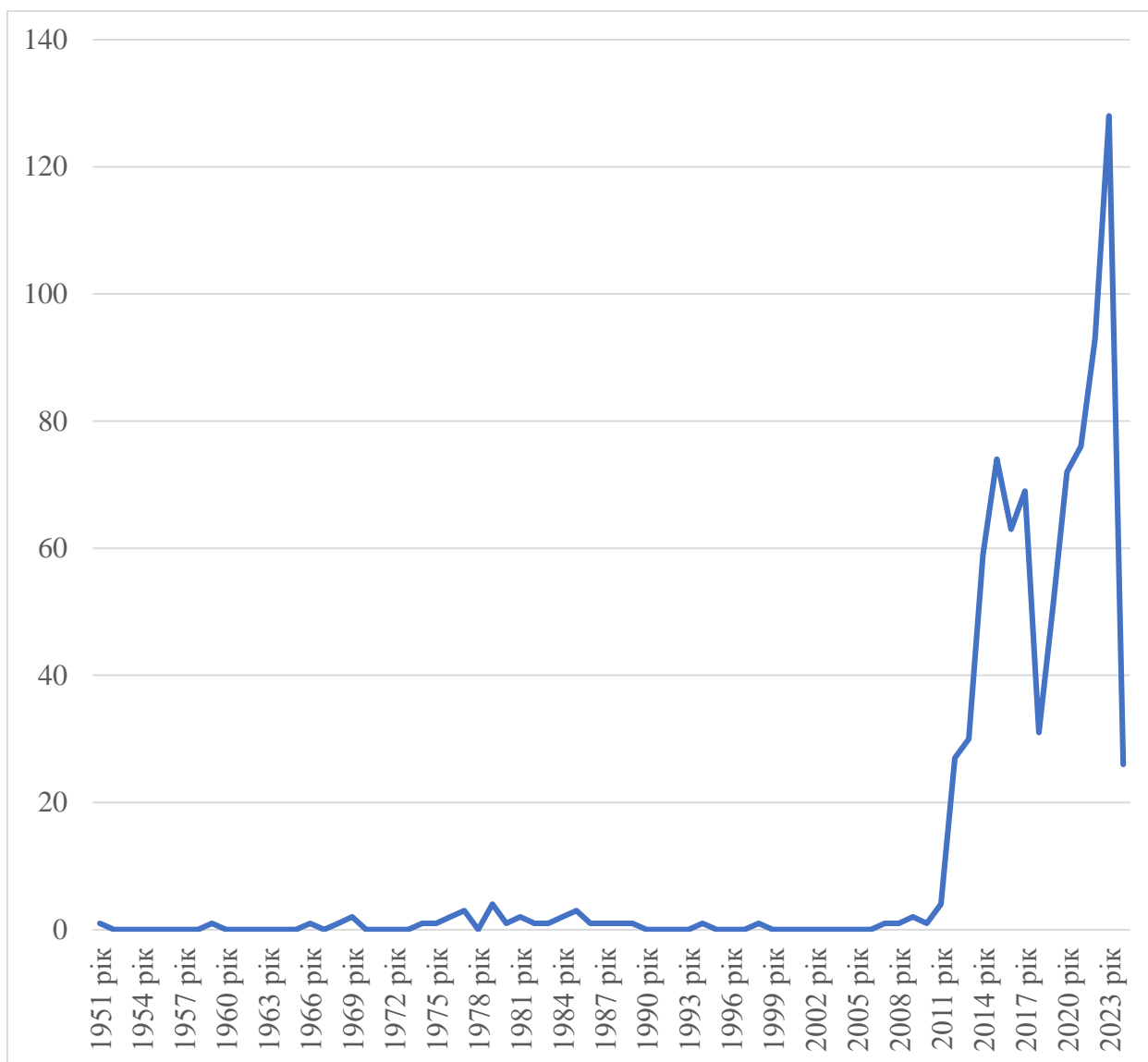

Рис. 1.2. Динаміка кількості публікацій за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus

Перша стаття, яка присвячена дослідженню фізичної культури та спорту була опублікована в 1951 році, але не зважаючи на цей факт, на останні 20 років припадає значна частка досліджень (в період з 1951 по 2007 рік опубліковано 33 дослідження, що становить 3,9% від загальної

кількості, а в період від 2007 року по сьогоднішній день опубліковано 808 документів, що становить 96,1%). Станом на 01.04.2024 року вибірка становить 841 документ.

Аналіз за країнами показав, що в основному питання фізичної культури та спорту досліджують науковці із росії, України та Казахстану. Належність вчених до 10 найбільш популярних країн згідно з базою даних Scopus подано на рис. 1.3.

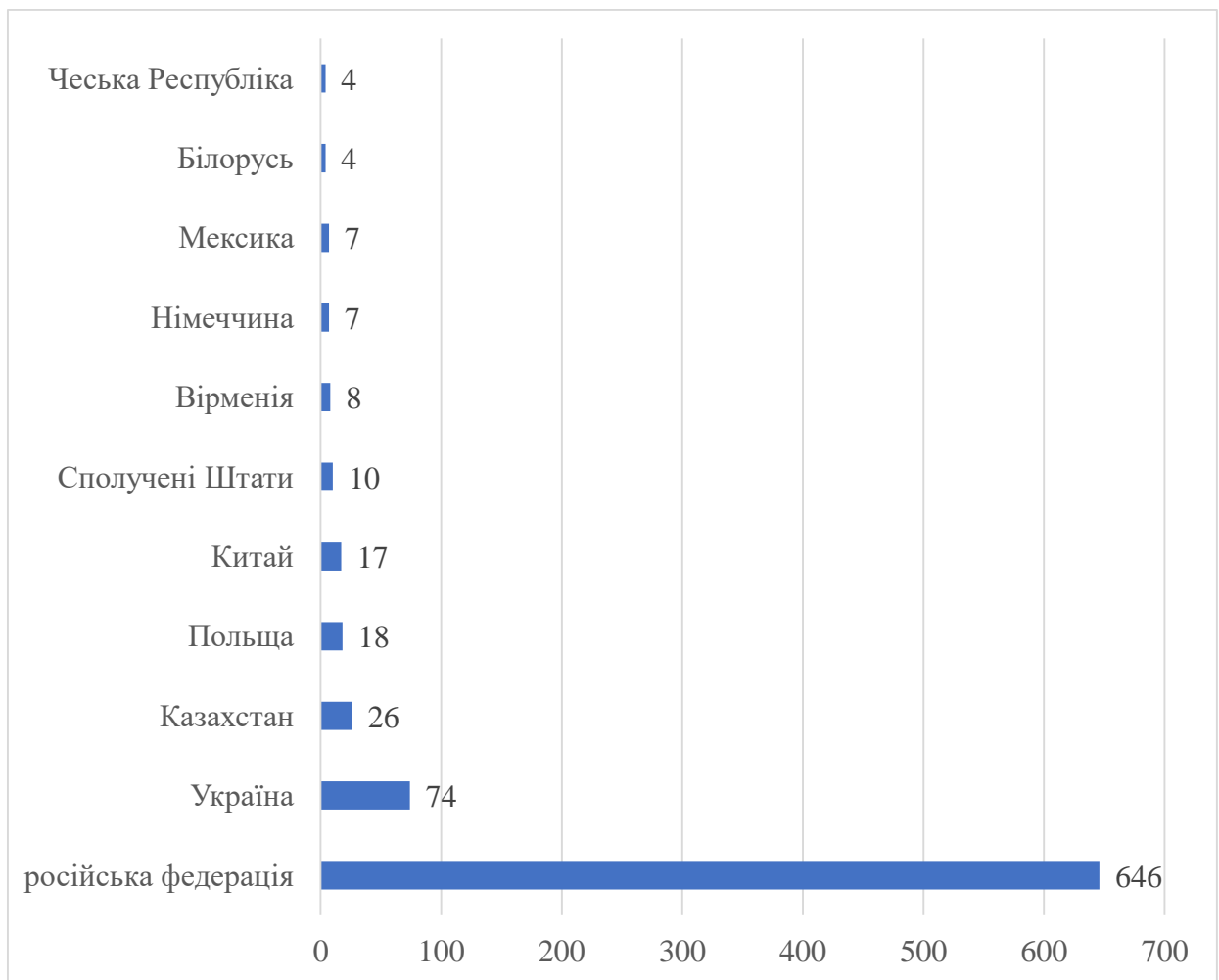

Рис. 1.3. Динаміка кількості публікації за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus за країнами

Україна також потрапила в топ-десятку країн з кількістю публікацій 74 у Scopus. Варто зазначити, що Харківська державна академія фізичної

культури є одним із небагатьох закладів нашої держави, науковці якого активно досліджують питання фізичної культури і спорту та публікують свої роботи, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних, і станом на сьогодні у Scopus міститься 21 документ науковців даного навчального закладу. Казахстан, Польща та Китай показують публікаційну активність у середньому більше 10 документів. США, Вірменія, Німеччина, Мексика, Білорусь та Чехія показують значно меншу публікаційну активність з досліджуваного питання.

Спільним дослідженням українських та зарубіжних науковців є стаття, в якій описано дослідження підвищення ефективності роботи залізничного господарства за рахунок занять працівників фізичною культурою і спортом. В роботі зазначається, що за наявності оптимального рухового режиму у залізничників підвищується працездатність усього організму, покращується якість виконання професійних обов'язків. Формуванню у людей прагнення до здорового способу життя сприяють систематичні заняття спортом і фізкультурою. Внаслідок формування у студентів залізничних спеціальностей прагнення до самостійних занять фізичними вправами та спортом у майбутньому, коли вони стануть працівниками залізничної галузі, це надасть додаткові можливості для залучення персоналу підприємств залізничної галузі до фізичної культури та здорового способу життя [172].

Цікавою є робота, де науковці зазначають, що розвиток фізичної культури і спорту та оновлення здорового способу життя неминуче призводять до підвищення суспільного інтересу до спортивної сфери. Це передбачає створення спортивного права як окремої галузі права, пов'язаної з численними науковими дослідженнями, юридичною практикою та професійною діяльністю спортсменів, керівників спортивної галузі та прихильників здорового способу життя. Стаття спрямована на

теоретичний аналіз окремих аспектів правового регулювання спортивних відносин, які формують нову галузь спортивного права, визначають її місце в національній та міжнародній правовій системах. Провідним науковим підходом даного дослідження є порівняльно-правовий аналіз, який дозволяє виявити ступінь наукової розробленості даної проблематики з метою підвищення ефективності правового регулювання фізичного виховання і спорту. Науковці зробили спробу представити спортивне право як самостійну галузь права, що є результатом синтезу міжнародного та національного права, що регулює відносини в різних галузях через призму публічного та приватного права. Авторами було сформульовано критерії особливостей реалізації спортивного права: змістовна дієздатність, зовнішні межі з іншими галузями права, національні особливості та міжнародна універсальність [163].

Наступним етапом дослідження є аналіз та візуалізація за допомогою програмного забезпечення VOSviewer. Інструмент VOSviewer може виокремлювати та візуалізувати мережі ключових слів, згаданих у статтях і співцитатах у дослідженнях фізичної культури та спорту, щоб визначити напрямки з сильними зв'язками (згідно з веб-сайтом Vosviewer, чим ближче ключові слова одне до одного, тим сильнішим є їх зв'язок).

Аналіз спільної діяльності за ключовими словами для публікацій з питань фізичної культури та спорту за базою даних Scopus дав змогу виокремити два кластери на основі ключових слів (1 кластер червоний – 9 слів, 2 кластер зелений – 4 слова).

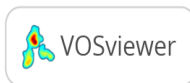
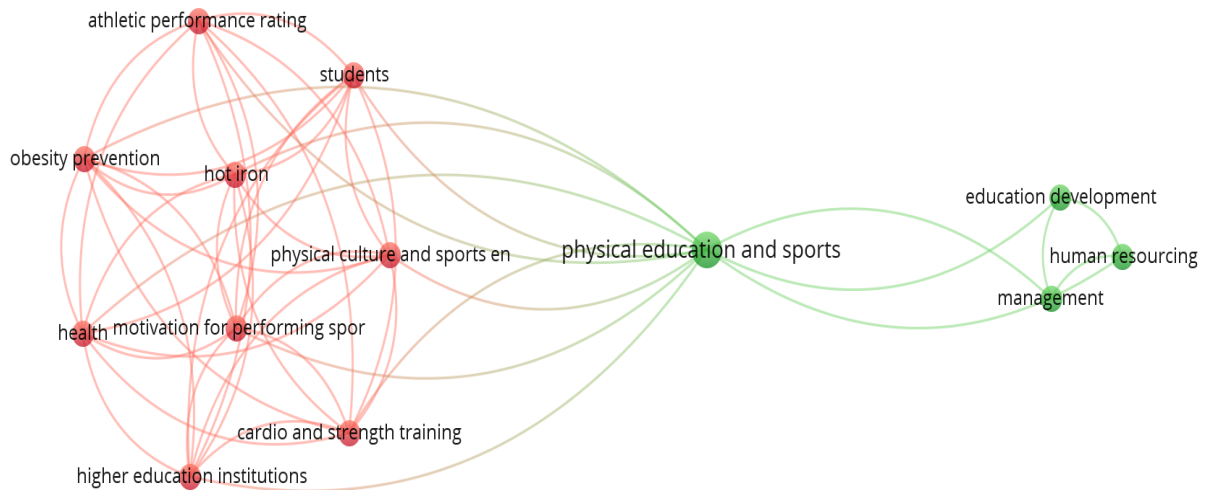

Рис. 1.4. Основні ключові слова в публікаціях за пошуковим запитом «physical culture and sports», візуалізація мережі

Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих із Scopus та проаналізованих за допомогою VOSviewer (01.04.2024)

Перший кластер є найбільшим за кількістю пов'язаних слів й охоплює 9 ключових слів: «athletic performance rating», «hot iron», «students», «obesity prevention», «physical culture and sports en», «health», «cardio and strength training», «higher education institutions». Значення цих термінів визначається кількістю публікацій, в яких вони згадуються. Вони часто зустрічаються поруч, що вказує на глибокий зв'язок між ними. Другий кластер охоплює 4 ключових слова, зокрема це «physical culture and sports», «management», «human resourcing», «education development». Можемо відмітити, що значна частина досліджень пов'язана зі сферою освіти в галузі фізичної культури та спорту.

У базі Scopus за ключовими словами «physical culture and sports» виявлено значну кількість публікацій, які знаходилися в різних областях дослідження (% від загальної кількості виявлених публікацій):

- Соціальні науки (41%);
- Медичні професії (38%);
- Ліки (6%);
- Мистецтво та гуманітарні науки, Екологія та Бізнес, менеджмент і бухгалтерський облік (на кожен із цих предметних областей припадає по 2%);
- Інженерія, Енергія, Комп'ютерні науки, Науки про Землю та планети (на кожен із цих предметних областей припадає по 1%);
- інші області дослідження (5%) (рис. 1.5).

Результати аналізу бази даних Scopus показують, що журнали існує велика кількість журналів, що публікують статті з питань фізичної культури та спорту.

За даними бази Scopus (див. рис. 1.6), найбільшу кількість публікацій з питань фінансової безпеки мають наступні журнали:

- «Теорія і практика фізичної культури» – 496 публікацій;
- «Журнал фізичного виховання і спорту» – 29 публікацій;
- «Слобожанський науково-спортивний вісник» – 22 публікації;
- «Веб-конференції E3s» – 15 публікацій;
- «Журнал Сибірського федерального університету «Гуманітарні та соціальні науки» – 11 публікацій;
- «Retos» – 9 публікацій;

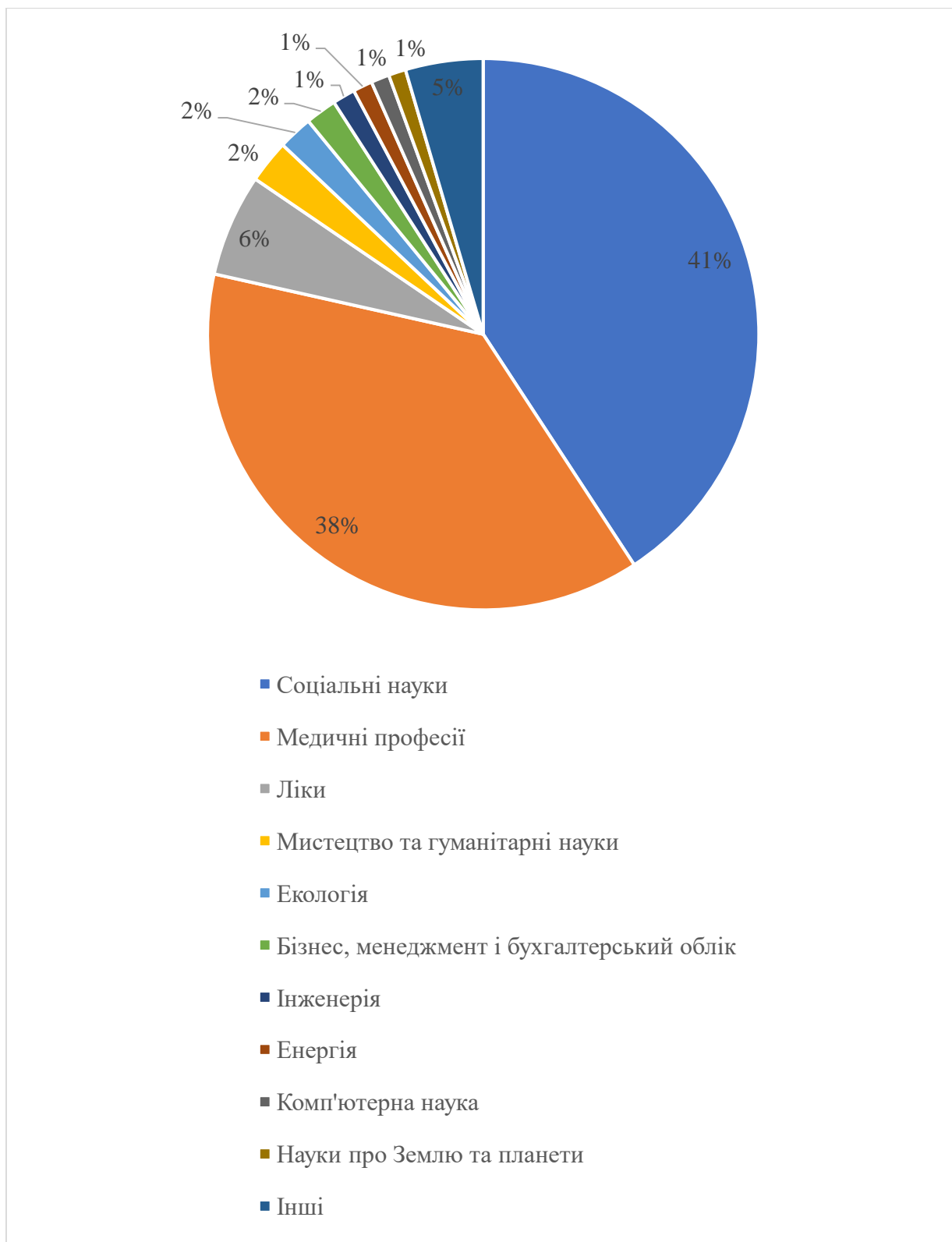

Рис. 1.5. Кількість публікацій за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus за предметною областю

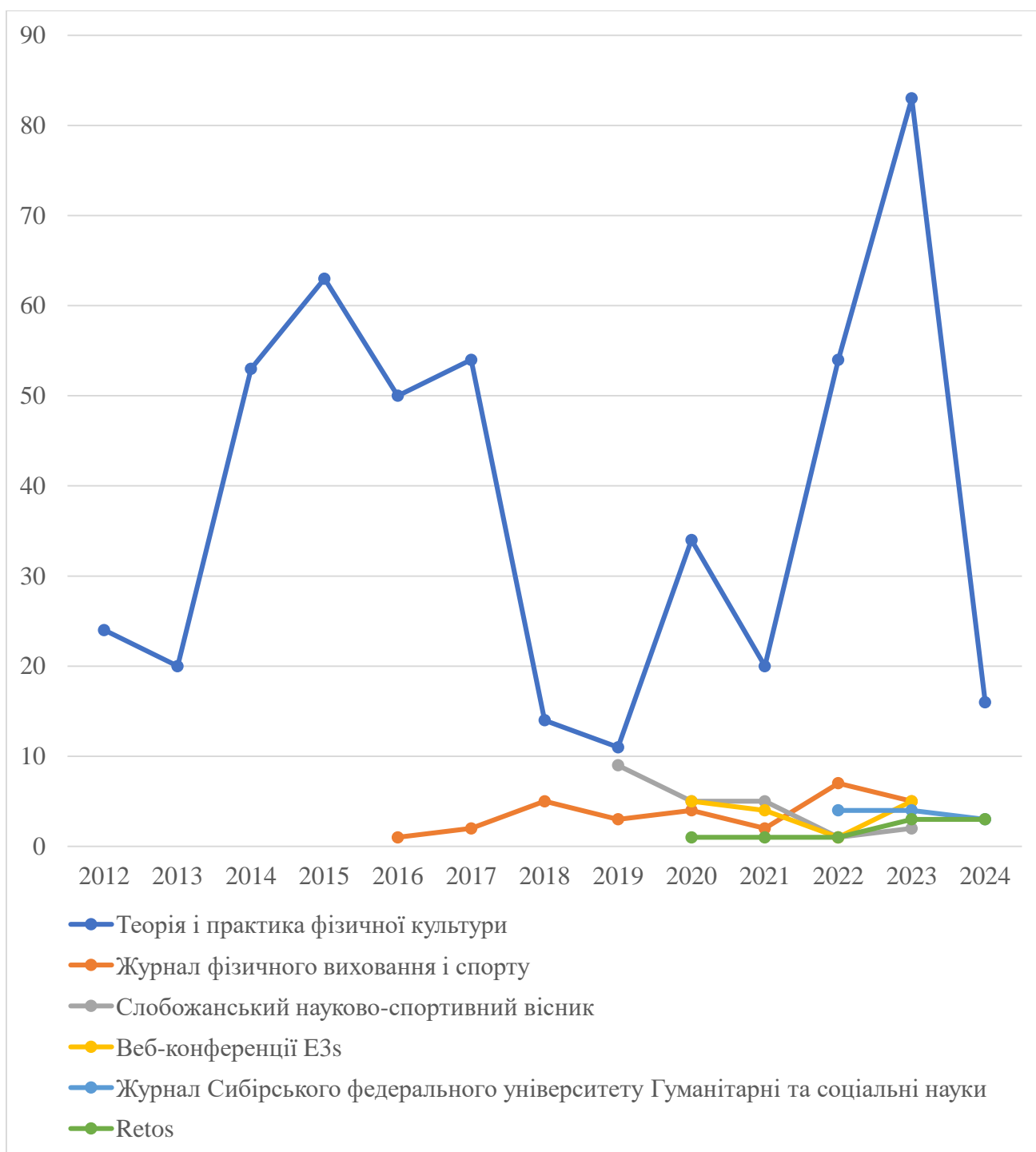

Рис. 1.6. Динаміка кількості публікації за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus за джерелами публікування

Журнал «Слобожанський науково-спортивний вісник» має на меті поширення матеріалів сучасних наукових досліджень у галузі фізичної

культури та спорту та належить до наукових видань Харківської державної академії фізичної культури. Це свідчить про те, що українські вчені сприяють розвитку наукових досліджень та популяризації знань у сфері фізичної культури та спорту.

Так вітчизняні науковці Бондар А., Петренко І., Томенко О. в своєму дослідженні пишуть про те, що в контексті європейської інтеграції нашої країни необхідно дотримуватися норм і стандартів, запроваджених Європейським Союзом щодо фізичної активності та спорту, а також розробити дорожню карту розвитку спорту на державному рівні. Автори наголошують, що існує потреба у розмежуванні сфери спорту на законодавчому та організаційному рівні, тому в науковому обігу та в правовому полі, відповідно до європейського законодавства, доцільно ввести поняття «спорт» для опису діяльності спорту, поняття «фізична культура» необхідно включити в наукові та суспільні кола для окреслення діяльності людей, пов'язаної із застосуванням фізичних вправ. Науковці вважають, що ці питання необхідно врегулювати на законодавчому рівні та внести відповідні зміни до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та підзаконних актів, що регулюють сферу спорту [13].

Варто звернути увагу на роботу наших співвітчизників, яка присвячена пошуку шляхів оптимізації підготовки гравців з дитячим церебральним паралічем (ДЦП). Визначено, що тестування та розробка критеріїв оцінки рівня фізичної підготовленості футболістів з ДЦП може бути використано як засіб оцінки спортивної майстерності футболістів даної нозології в тренувальній та змагальній діяльності. За мету дослідження науковці поставили визначити рівень фізичної та функціональної підготовленості футболістів з ДЦП та розробити критерії їх оцінки в період інтенсивної підготовки з урахуванням функціональних класів спортсменів. Досліджувалися біохімічні показники до та після

тренувальних робіт різної спрямованості. Під час дослідження здійснювався моніторинг фізичного стану та рівня фізичної підготовленості футболістів. Дослідження проводили на базі науково-дослідної лабораторії Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту та на базі комунального закладу «Дніпропетровський лікувально-фізкультурний диспансер» Дніпропетровської обласної ради. Дослідники встановили, що спортсмени з ДЦП здатні адекватно переносити великі фізичні навантаження. У футболістів з обмеженими можливостями біохімічні показники забору крові та реєстрація відновних процесів серцево-судинної системи після тренувальних занять різної спрямованості були в межах допустимої норми для обох здорових спортсменів. Отримання таких даних стало основою для інтенсифікації тренувального процесу, що сприяло розвитку рухових якостей футболістів [169].

Таблиця 1.1.

Типи документів, в яких досліджують питання фізичної культури та спорту за базою даних Scopus

№	Тип документа	Кількість документів	% від загальної кількості документів
1.	Стаття	741	88,1
2.	Доповідь на конференції	38	4,5
3.	Огляд	33	3,9
4.	Примітка	10	1,2
5.	Розділ книги	8	1
6.	Книга	3	0,4
7.	Огляд конференції	2	0,2
8.	Редакція	2	0,1
9.	Інше	4	0,4

Пріоритетність статей було визначено залежно від типу документів, у яких згадувалися питання фінансових гарантій. У науковій базі Scopus налічується 741 стаття, що становить 88,1% від загальної кількості

публікацій. Доповіді з конференцій посіли друге місце серед типів публікацій із загальною часткою 4,5%. Кількість публікацій оглядових статей, приміток, розділів книг, книг, огляд конференції, редакції та іншої літератури порівняно невелика.

У цьому дослідженні ми проаналізували важливість фізичної культури та спорту у сучасному суспільстві через призму наукових публікацій та активності дослідників у цій області. Наш аналіз показав, що інтерес до цих тем виявляється на міжнародному рівні, як це підтверджує публікаційна активність у різних країнах. Ключові слова, що зустрічаються разом, вказують на тісний зв'язок між різними аспектами фізичної культури та спорту, що відображається у наукових дослідженнях. Країни, такі як Україна, показують високий рівень публікаційної активності, що свідчить про важливість цих тем для наукової спільноти.

Проведений бібліометричний аналіз проблем фізичної культури і спорту в наукометричній базі Scopus підтверджує актуальність даного напрямку науки. Кластеризація попередньо відібраних ключових слів із найпопулярніших статей дає змогу умовно згрупувати слова за конкретними напрямками дослідження.

Дослідження та аналіз наукових публікацій є важливим етапом у розумінні розвитку конкретної галузі. Встановлено досить велику кількість робіт, присвячених фізичній культурі і спорту – 841 публікацій. Найбільша кількість робіт належать до таких областей досліджень: Соціальні науки (41%), Медичні професії (38%), Ліки (6%) та ін. Більшість авторів представляють такі країни як росія, Україна, Казахстан, Польща, США та Китай.

Бібліометричний аналіз публікацій за ключовими словами показав, що поняття «фізична культура та спорт» має широку мережу зв'язків з іншими термінами. Це свідчить про те, що ця дефініція часто

перетинається з питаннями освіти, здоров'я та людського розвитку та іншими категоріями. Загалом, наш аналіз підкреслює значення фізичної культури та спорту як ключових компонентів здорового способу життя, а також важливий предмет наукових досліджень для розуміння їхнього впливу на суспільство та індивіда.

1.3. Значення фізичної культури та спорту для ЗВО

Фізична культура та спорт – це важлива умова функціонування як окремого індивіда, так і суспільства в цілому, адже без фізичної активності не можливе якісне та довготривале життя. В сучасних реаліях можна констатувати зростання проблем зі здоров'ям у населення, що спричинено незадовільним станом екології, малорухливим способом життя, зростанням поширення шкідливих звичок, зокрема серед молоді. Крім того, для українського суспільства в умовах повномасштабного вторгнення дуже гостро стоїть питання демографічної кризи. Розв'язати ці актуальні проблеми та покращити якість життя суспільства допоможе формування здорового способу життя, популяризація фізичної культури та поширення спорту насамперед серед молоді, зокрема через систему вищої освіти.

Поняття фізична культура не має чіткого та єдиного визначення, адже вона становить частину загальної культури всього суспільства. «Фізична культура» має надзвичайно довгу історію та з'являється одночасно з виникненням людства, для первісної людини фізична культура була нерозривно пов'язана з працею, але з часом таке розуміння видозмінюється під впливом соціокультурних змін.

Існує декілька теорій виникнення фізичної культури:

- Теорія гри, яку запропонував вкінці XIX ст. німецький філософ та мислитель Шиллер. Вчений стверджував, що праця – це запорука фізичного та розумового розвитку, а самій праці передувала гра, яка й є першою формою людської діяльності.

- Теорія магії висуває своє бачення походження фізичної культури, а саме: фізичні вправи та ігри виникли як частина язичницьких культів.

- Теорія зайвої біологічної енергії, розроблена Спенсером, пояснює фізичну активність індивіда як інстинкт.

- Матеріалістична теорія, в основі має два фактори: об'єктивний (власне трудова діяльність) і суб'єктивний (свідоме прагнення особи підготуватися до праці, передати досвід і т. д.) [25, с. 32].

Рівень розвитку фізичної культури та ставлення до неї широких мас населення відображає загальний рівень розвитку культури певного суспільства, адже на фізичну активність впливає соціально-економічний та політичний рівень розвитку, стан матеріально-виробничих відносин, здобутки науки та культури. Тому для кожного історичного періоду було притаманне своє розуміння «фізичної культури та спорту» та їхньої ролі в системі навчання та виховання. В епоху Античності важливу роль приділяли фізичному вихованню, не зважаючи на те, що саме слово «спорт» виникло значно пізніше. Система освіти стародавніх греків була зосереджена на формуванні високо розвинутої особистості, що включало як інтелектуальний, моральний, культурний, так і фізичний розвиток. Головну увагу фізичному розвитку приділяли у Стародавній Спарті, адже виховання фізично витривалого та сильного воїна було основною ціллю освіти. Задля того, щоб тримати в покорі поневолене населення держава потребувала велике число сильних воїнів, які забезпечували централізовану державу апаратом примусу.

Епоха Середньовіччя характеризувалася теологічним розумінням світу та проникненням у всі сфери життя релігії. Вагому роль фізична підготовка відігравала у лицарській системі виховання в цей період, адже лицар повинний був вміти триматися на коні, боротися, плавати, а от спритність та швидкість не були головними фізичними здобутками середньовічного лицаря, але класична система вищої освіти доби Середньовіччя будувалася на основі «семи вільних мистецтв», серед яких не знайшлося місця фізичній культурі.

Складні соціально-економічні та суспільні умови, в тому числі й теологічне світосприйняття, яке передбачає суворий аскетизм, гальмували розвиток фізичної культури та спорту, тому обґрунтована теорія з'явилася дещо пізніше. Системи фізичного виховання як важлива умова гармонійного та комплексного розвитку людини з'явилися в епоху Нового Часу.

На сучасному етапі фізична культура – представлена різноманіттям матеріальних і духовних цінностей людини, що виникають і використовуються для фізичного вдосконалення. Процес фізичного виховання в університеті направлений на формування основ здорового способу життя студентів, фізичної культури як невід'ємної частини загальної культури майбутнього спеціаліста [39].

Фізична культура у вузькому розумінні - це сукупність здібностей та навичок людини, формування культури побутової поведінки і здорового способу життя та вдосконалення діяльності, доведення її до досконалості, соціальна адаптація шляхом фізичного виховання, а також фізичне виховання та фізичний розвиток людини в цілому.

Сьогодні заклад вищої освіти України – це те місце, де повинна формуватися та зростати інтелектуальна еліта нашої держави, основа та запорука її майбутньої перемоги у війні та післявоєнної відбудови. Саме тому ЗВО повинні забезпечувати здобуття студентами не лише

вужкопрофесійних компетентностей певної галузі, але й формувати високоінтелектуальних, духовностійких та психологічно і фізично розвинутих особистостей, а цьому активно сприяє фізична культура та спорт.

Питання впровадження фізичної культури та спорту у ЗВО регулює ряд законів та законодавчих актів, зокрема: Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 17.11.2009 року, Наказ Міністерства освіти і науки України «Стратегія розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року, Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016 Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»,» та ін. [89, с. 103].

Стаття 26 Закону України «Про вищу освіту» визначає основні завдання закладу вищої освіти, серед них основоположним є «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів...» [94].

Фізична культура в закладах вищої освіти й сприяє формуванню таких здібностей як саморганізація, соціальна та громадянська активність, створює умови для реалізації здібностей та талантів здобувачів освіти, можливі ситуації успіху для виявлення лідерських якостей студентів. Крім того, популяризація спорту та фізичної культури серед молоді сприяє формуванню здорового способу життя. Тим самим забезпечуючи реалізацію виконання Закону України «Про вищу освіту».

Законодавство України визначає, що на органи місцевого самоврядування та органи державної влади покладене завдання розвитку фізичної культури в закладах освіти. Закон України «Про фізичну культуру та спорт» передбачає, що «фізична культура у сфері освіти має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя» [119].

Дисципліна «Фізична культура», яка входить до системи загальної підготовки, дозволяє забезпечити високий рівень вищої освіти. Викладання цієї дисципліни спрямоване, впершу чергу, на формування в студентської молоді стійкої системи моральних цінностей, здоров'язбережувальних компетентностей та негативного ставлення до шкідливих звичок. Це дає змогу в сучасних умовах боротися з стрімким зростанням рівня соціальної напруги в молодіжному суспільстві, до якого відноситься і така гостра суспільна проблема, як зростання кількості безробітних, в тому числі через асоціальну поведінку.

Навчальна дисципліна «Фізична культура» покликана реалізовувати комплексне виховання здобувачів освіти, що передбачає виконання взаємопов'язаних практичних, методичних та пізнавальних завдань.

- Практичні завдання полягають у формуванні та розвитку рухових і силових вмінь та навичок; таких фізичних якостей організму як швидкість, спритність, витривалість, гнучкість; покращення психоемоційного стану, попередження та боротьба з можливими психологічними та депресивними розладами; профілактика порушень

опорно-рухового апарату, зокрема корекції постави, що в умовах дистанційного навчання є надзвичайно актуально та поширено.

- Методичні завдання полягають в наступному: оволодінні технікою та прийомами загально розвиваючих фізичних вправ, страхування та самострахування, спортивних ігор, ранкової гімнастики тощо.

- Пізнавальне спрямування фізичного виховання зосереджено на розвиток кругозору та формування знань про фізичну культуру та спорт, історію та розвиток вітчизняного та зарубіжного спорту, про важливість здорового способу життя та збереження здоров'я [86, с. 3].

Кафедри фізичного виховання та спорту закладів вищої освіти розробляють навчальні програми та цілі комплекси освітньо-методичних положень з фізичної культури на основі типової програми з урахуванням наявної матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу та спрямованості закладу вищої освіти. Навчальні плани відображають специфіку профілю конкретного закладу, спеціальності, науково-методичні вподобання та переконання викладацького складу.

Значення фізичної культури та спорту для студентської молоді не можливо переоцінити, адже вона сприяє:

- покращенню фізичного здоров'я та витривалості, попередженні розвитку захворювань серцево-судинної, опорно-рухової, травної, дихальної систем організму людини;

- підтриманню психоемоційного стану молоді, попередженні та подоланні інтелектуального та емоційного вигорання, що особливо актуально в умовах дистанційного навчання, викликаного пандемією COVID-19 та в стані постійної тривоги та емоційного збудження в умовах зовнішньої агресії російської федерації;

- формуванню стійкого мотиваційного переконання щодо важливості підтримання здорового способу життя;

- формуванню навичок командної роботи, взаєморозуміння та підтримки, соціалізації молоді.

Якісне та доступне фізичне виховання є запорукою фізичного здоров'я окремого індивіда та нації загалом. Поняття «здоров'я» є досить умовним та складається із комплексу біологічних та соціальних показників, притаманних певній віковій категорії. Здоров'я – це природно зумовлений гармонійний стан організму, що відзначається його врівноваженістю із довкіллям та відсутністю будь-яких хворобливих змін. Трактуювання сучасного розуміння фізичного здоров'я відповідає уявленню про систему біологічних та соціальних якостей особистості, що є умовою її активного й ефективного функціонування, тому поряд з високими показниками фізичного здоров'я, вагому складову представляють і адаптаційні можливості організму індивіда [78, с. 10].

Останнім часом спостерігається тенденція погіршення стану здоров'я не лише серед людей похилого віку, але й молоді. Стреси, малорухливий спосіб життя, забруднене довкілля, сприяють тому, що серцево-судинні захворювання значно «помолодшали», фахівці дають невтішні результати про те, що сьогодні інфаркти та інсульти трапляються з людьми 25-30 років. За даними Я.І. Олексієнко, І.О. Дудник, В.В. Субота, останнім часом більш, ніж у 3-чі збільшилось число здобувачів вищої освіти, які мають певні проблеми зі здоров'ям і тому віднесені до спеціальної медичної групи [151, с. 58]. А це в свою чергу потребує диференціації викладання та індивідуального підходу до особливих потреб фізичної підготовки здобувачів освіти.

Згідно із звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я, недостатня фізична активність є фактором ризику виникнення серцево-судинних захворювань, поряд із курінням, ожирінням та гіпертонією [171, с. 679]. Стрес, ожиріння та малорухливий спосіб життя, є найпоширенішими

причинами передчасної смерті разом із хронічними неінфекційними захворюваннями, від яких не застраховані ані діти, ані молодь.

Виходячи з вищезазначених фактів, негативні наслідки зниження фізичної активності відображаються і на студентській молоді, адже відсутність помірної фізичної активності, що стало особливо актуальним та поширеним в умовах дистанційного навчання, також може призвести до зниження фізичної підготовленості та витривалості. Тому покращення здоров'я молоді шляхом помірної збільшення фізичної активності, в тому числі й завдяки системі вищої освіти, є стратегічно важливим державним завданням, адже молодь – це основа генофонду української нації, а враховуючи зовнішню агресію та наслідки, які вона викликала, а саме: стрімкий виїзд людей працездатного віку закордон, велику кількість жертв та зменшення кількості народжуваності після 2023 року, можна констатувати глибоку демографічну кризу, вирішення якої буде можливим завдяки фізично та психологічно здоровому молодому поколінню.

Людина не в повній мірі використовує свої потенційно можливі фізичні здібності та властивості, якими володіє від природи, а заняття фізичною культурою та спортом дозволяють розкрити в свій фізичний та інтелектуальний потенціал. До того ж, збільшується уявлення та розуміння про свої можливості і межі резервного розвитку фізичних якостей. При вивченні та аналізі показників рівня реалізації закладених можливостей та здібностей організму здобувачів у навчально-науковій роботі встановлено, що спортсмени оцінюють їх на 81 % (при ідеальному використанні 100%), фізкультурники – на 78,1 %, ті, що не мають спортивної кваліфікації – на 74,5 %. [78, с. 9]. Тобто заняття фізичною культурою та спортом допомагають не лише попередити розвиток хвороб, але й підвищити витривалість, стійкість організму, розширити межі його можливостей.

Сьогодні науковці доводять, що фізична культура та спорт позитивно впливають не лише на фізичне, але й емоційне здоров'я населення, зокрема

покращують психічне здоров'я та загальний рівень задоволеності життям. Вплив фізичної культури та спорту на психологічне здоров'я студентської молоді є об'єктом дослідження для зарубіжних та вітчизняних дослідників. Зокрема, надзвичайно ґрунтовно досліджували цей взаємозв'язок такі зарубіжні науковці: М. Грасдалсмоен, Х.Р. Еріксен, К.Й. Льоннінг, Б. Сівертсен, С. Герберт, Ф. Мейкснер, К. Вібкінг, В. Гілг, М. Грасдалсмоен, Х.Р. Еріксен, К.Й. Льоннінг, Б. Сівертсен та ін. Щодо української наукової думки, то вплив фізичної культури на здобувачів вищої освіти в комплексі досліджують такі вчені як Р.В. Служенська, О.Д. Гауряк, А.А. Єрохова, М. Осадець, А. Королянчук, Е.А. Єрмоєнко та ін.

Вчені Т. Снедден, Дж. Скерпелла, Бр. Хайдершайт провели дослідження серед американських студентів, яке показало, що молодь, яка брала участь у командних видах спорту або вважала себе спортсменами, мала нижчі показники депресії, ніж їх однолітки, які не брали участь або не ідентифікували себе як спортсмени [171, с. 678].

Фізичні вправи взагалом, можуть знизити рівень стресу або буферизувати реакцію на стрес, тим самим обмежити негативний вплив на здоров'я, а також покращити настрій, адже в плазмі крові одразу після занять спортом підвищується рівень ендорфінів, які викликають відчуття щастя та задоволення, всі ці загальновідомі факти позитивно впливають на психологічне здоров'я.

Грасдалсмоен М., Х.Р. Еріксен, К. Леннінг, Б. Сівертсен провели ґрунтовне дослідження природи зв'язку між різними аспектами фізичних вправ і ментальним здоров'ям та можливим зв'язком із суїцидальністю серед 50 054 студентів віком від 18 до 35 рр. Дослідження показало, що фізична активність та спорт майже втричі зменшують ризик виникнення психологічних розладів серед жінок, а серед чоловіків цей показник дещо менший, але все ж інтенсивні фізичні навантаження позитивно впливають і на психологічне здоров'я чоловіків [166, с. 3].

Помірні заняття фізичною культурою та спортом серед студентства є невід'ємною частиною протидії несприятливим наслідкам активної інтелектуальної діяльності та малорухливого способу життя задля збереження психологічного здоров'я.

Роки навчання у закладі вищої освіти є важливим фундаментом формування позитивної поведінки, яка підтримує благополуччя навіть у дорослому віці. Високоінтелектуальна діяльність студентів вимагає значної концентрації уваги та ментальних здібностей, що нерозривно пов'язано зі стресом, тривогою. Ці психологічні фактори часто негативно впливають на поведінку молоді, зокрема підвищують вірогідність вживання алкоголю та тютюну, тому саме в освітньому середовищі закладів вищої освіти повинно формуватися стійке мотиваційне переконання щодо важливості підтримання здорового способу життя впродовж майбутніх років.

Таким чином, відстеження та покращення психічного здоров'я студентів є важливою ініціативою у сфері освіти та охорони здоров'я.

Фізична культура та спорт сприяють формуванню навичок командної роботи, взаєморозуміння та підтримки, соціалізації молоді. Враховуючи соціальний характер фізкультури та спорту, вони є ключовим засобом розвитку міжособистісних та соціальних навичок комунікації студентів, крім того командна діяльність під час занять спортом та різних спортивних занять формує такі навички як особиста та соціальна відповідальність, співпраця та взаємодопомога, які є надзвичайно важливими компетентностями в сучасному глобалізаційному світі.

За словами Гаудаса та Джанудіса, однією з причин того, що фізична культура та спорт є надзвичайно сприятливими для формування та розвитку цих навичок є можливість перенесення їх на інші сфери життя. Наприклад, під час занять фізичною культурою та спортом здобувачі можуть, за відповідних педагогічних обставин, навчитися вирішувати

проблеми, спілкуватися й працювати в команді, а це навички, які є вирішальними для досягнення успіху в повсякденному житті. Американські дослідники останніми роками розробили декілька програм для цілеспрямованого навчання навичкам соціалізації та колективної взаємодії під час занять фізичною культурою чи спортом у закладах вищої освіти. Наприклад, модель Хеллісона «Навчання особистої та соціальної відповідальності» (TPSR) (Hellison, 2011), кооперативне навчання у фізичному вихованні (Grineski, 1996) та спортивна освіта (Siedentop та ін., 2011) та ін. [168, с. 799].

Сьогодні не зважаючи на те, що всім відомо про надзвичайно важливе значення фізичної культури та спорту у ЗВО та визнання фізичного виховання основою комплексного та гармонійного формування особистості, все ж існують певні проблеми фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти, зокрема:

- Недостатня вмотивованість студентів та не свідоме ставлення до занять фізичною культурою та спортом. Питання мотивації в будь-якій діяльності задля досягнення результативності відіграє ключову роль, тому головна умова ефективності фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти – це стійка внутрішня мотивація та переконання у потрібності та важливості фізичних активностей на заняттях фізичною культурою серед студентства.

Досягнення цих цілей завдання складне та комплексне, воно передбачає: формування у студентів чітких знань про різновиди фізичних якостей та їхнє значення, про навантаження під час тренувального процесу, формування вміння особисто демонструвати та самостійно складати комплекси фізичних вправ [154, с. 200].

Часто ефективність фізичної культури для великої кількості студентів може залежати від конкретної людини – викладача, який має своє

бачення щодо навчального процесу, тому важливу роль для фізичного виховання здобувачів освіти відіграє кадрове питання.

Викладач повинний любити спорт та бути прикладом здорового способу життя для студентів, адже хтось може вважати, що фізичне виховання та – це певне «насилля» над індивідом; хтось переконаний, що для формування здорового способу життя ключову роль відіграє агітація та пропаганда. Існують різні підходи та не має єдиного правильного [154, с. 202].

- Впродовж останнього часу у переважній більшості ЗВО дисципліна «Фізична культура» залишилася лише у навчальних програмах 1-2 курсів в обсязі 2 годин на тиждень, що загалом негативно позначилося на рівні фізичної підготовки здобувачів освіти. Такі українські дослідники як Т. Круцевич, Н. Пангелова, Т. Круцевич, М. Саїнчук, Р. Підлетьчук вважають, що фізичне виховання в системі вищої освіти перебуває в глибокому занепаді [89, с. 105].

Група дослідників, на чолі з Г. Грибаном наголошують на тому, що фізичне виховання у ЗВО не виконує свої головні здоров'язберезувальні та соціально формуючі функції через не послідовне та не відповідне рішення МОН щодо переведення навчальної дисципліни на факультативну і самостійну форми роботи, що зменшує кількість годин викладання дисципліни [31, с. 120].

Після листа МОН України від 13.03.2015 «Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015/2016 навчальному році», подальша доля фізичної культури та спорту у системі вищої освіти залежить від адміністрації навчального закладу та рішення Вченої ради ЗВО. Таке рішення є досить дискусійним, адже з одного боку гарантує автономність освітніх установ, а з іншого не забезпечує викладання фізичного виховання, адже тепер кількість аудиторних годин може варіюватися, що теж негативно позначиться на

фізичному вихованні студентів. Задля того, щоб фізична культура та спорт у ЗВО займали гідне місце та виконували своє основне завдання, а саме – формування гармонійно розвинутої, висококваліфікованої, цілеспрямованої та культурної особистості держава повинна реформувати та гармонізувати вітчизняне законодавство відповідно до європейського.

- Недостатнє фінансування та застаріла матеріально-технічна база великої кількості університетів теж негативно позначається на фізичній культурі та спорті в системі вищої освіти. Недостатня фінансова підтримка може обмежувати розвиток спортивних програм, модернізацію приміщень, придбання сучасного обладнання та покращення спортивної інфраструктури. Вирішити питання обмеженого фінансування повинна оптимізація закладів вищої освіти.

Використання зарубіжного досвіду оптимізації та модернізації фізичного виховання у системі вищої освіти може стати надзвичайно корисним та актуальним для України. Зокрема, удосконалення ефективності фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти Польщі, для якої фізичне виховання займає ключову позицію в системі вищої освіти. Серед комплексу основних завдань викладання дисципліни «фізичне виховання» (розвитку фізичних здібностей, формування позитивного ставлення до здорового способу життя та фізичної культури) особлива увага приділяється формуванню фізичних здібностей задля реалізації трудового потенціалу майбутнього фахівця. Крім того, через фізичне виховання реалізується національна та етнічна державна політика культурно та національно різноманітної Польщі, адже одним із завдань викладання фізичної культури є ліквідація упереджень, етнічних та національних бар'єрів між здобувачами вищої освіти різних національностей, релігій, етнічних груп та культур [77, с. 373]. Формування засобами фізичної культури та спорту високопрофесійних

спеціалістів та толерантних громадян сприяє соціально-економічній та політичній стабільності Польщі.

Досягти значних успіхів у викладанні фізичної культури у вищій освіті Польщі вдалося завдяки реформуванню та модернізації освіти в сфері фізичного виховання та спорту, зокрема більш ефективним процес навчання робить впровадження інтерактивних, оздоровчих методик, активне залучення волонтерських засад та принципів в проведенні заходів, формування принципів культурної поведінки серед молоді завдяки використанню правил «Fair play» (чесної гри) [77, с. 374].

Сполучені Штати Америки теж мають позитивний досвід розбудови системи фізичного виховання, особливо в сфері залучення студентів до фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи. Процес фізичного виховання здобувачів у США має чітку організаційну структуру, яка представлена розмежуванням занять на два типи: перші - спрямовані на вдосконалення спортивної майстерності, а другі – мають оздоровче спрямування. В Австралії активно у ЗВО використовується оздоровчий фітнес, що мотивує та активізує здобувачів до занять фізичною культурою. В азійських країнах на заняттях з фізичного виховання переважають традиційні фізичні активності та ігри [49, с. 49].

Вивчення особливостей функціонування системи фізичного виховання в зарубіжних країнах дозволить збагатити та удосконалити вітчизняний досвід і створити практичну базу для вивчення, аналізу та впровадження провідних досягнень у системі фізичного виховання студентської молоді в Україні.

Отже, фізична культура та спорт в закладах вищої освіти мають велике позитивне значення як для успішного навчання та розвитку студентів, так і для піднесення навчально-методичного та наукового потенціалу освітнього закладу.

Фізична культура виступає як умова і безпосередня передумова ефективної навчально-професійної діяльності, як узагальнений показник професійної культури майбутнього фахівця. Фізична культура характеризує і визначає вільне, свідоме самовизначення особистості, яка, у свою чергу, на різних етапах життєвого шляху обирає і опановує лише ті цінності, які є для неї найбільш значущими.

Варто підкреслити, що успішне викладання такої дисципліни як фізичне виховання в навчальному процесі університету покращує не лише фізичні здібності та формує майбутню здорову інтелектуальну еліту країни, а й підвищує рівень навчання з усіх дисциплін, адже студенти, які займаються спортом покращують свої розумові здібності.

Розвиток соціальних навичок та командної роботи відбувається також на заняттях з фізичної культури, адже участь у спортивних змаганнях вимагає спільної злагодженої роботи усієї команди або групових заняттях, які сприяють розвитку соціальних навичок, взаємодії з іншими людьми.

Популяризація здорового способу життя в університетському середовищі може стати прикладом для інших студентів та мотивувати їх до здорового способу життя.

Важливу роль в формуванні мотивації та позитивного ставлення до занять спортом відіграє позанавчальна діяльність у ЗВО, зокрема: секції, гуртки, змагання та ін. Наприклад, в Державному університеті «Житомирська політехніка» на кафедрі фізичного виховання та спорту діє ряд секцій: настільний теніс, фітнес, бодібілдинг, волейбол, баскетбол, бадмінтон, веслування на човнах «Дракон», «Футзал». Високий рівень фізичної культури та спорту в ЗВО має важливе значення для формування та поповнення когорти українських спортсменів, які беруть участь не лише в міських, регіональних та міжрегіональних спортивних змаганнях, але й міжнародних турнірах, до прикладу: студенти та викладачі Державного

університету «Житомирська політехніка» беруть участь та здобувають перемоги у чемпіонатах Європи та світу з веслування на човнах «Дракон» та змішаних єдиноборствах.

Стає очевидним, що в структурі вищої освіти фізична культура має займати далеко не останнє місце серед інших предметів, які вивчають студенти. Фізична культура та спорт у закладах вищої освіти формує такі важливі якості студентів, як: бажання досягати своїх цілей, працьовитість, активну громадянську та патріотичну позицію.

Дисципліна «Фізична культура» сприяє формуванню в студентській молоді духовно-моральних цінностей, що ще раз підкреслює важливість цього предмету та говорить про його роль у системі освіти. Лише підносячи фізичну культуру та спорт на належний рівень можливо виховати здорове покоління, яке стане основою відбудови післявоєнної України та запорукою її соціально-економічної та політичної стабільності.

Висновки до 1-го розділу

1. В процесі дослідження було встановлено, що сучасна система фізичного виховання в Україні загалом і у вищих навчальних закладах зокрема сформувалася на основі давніх традицій фізичного виховання. До світоглядних засад функціонування фізичного виховання та спорту на теренах України, на основі яких формувався вітчизняний студентський спорт і фізична культура, слід віднести родинно-побутову, профілактичну, оздоровчу, стимулюючу, релаксаційну функції, до регулятивних механізмів – політику, право, міфологію, релігію, культуру, традиції та звичаї, мораль, громадську думку тощо. Проведений аналіз історичних фактів дозволяє стверджувати, що на теренах України студентський спорт

бере початок з середини XIX ст. і розвивається паралельно із заснуванням і розвитком університетів у підросійській Україні. Проте до початку XX ст. спорт взагалі ще був досить елітарним хобі і серед студентів значного поширення не мав, особливо силові види спорту. Становлення спорту як постійного елементу життя студентів університету Святого Володимира відбулось уже в на межі XIX - XX ст. Важливим чинником розвитку студентського спорту на теренах України можна вважати початок XX століття, коли в російській імперії після запровадження автономії вищих навчальних закладів почали виникати перші студентські спортивні товариства. В умовах демократичного підйому спорт серед студентської молоді набуває рис нового явища суспільного та культурного життя країни.

2. Слід відмітити, що з 1929 р. фізичне виховання у закладах вищої освіти України розглядається як обов'язковий, його було введено до навчальних планів закладів вищої освіти та технікумів. Поступово змінювалась спрямованість фізичної культури у закладах вищої освіти військово-прикладної до оздоровчої, проте у передвоєнний та воєнний період (1939–1945 рр.) у даних закладах СРСР базовим елементом був знову комплекс ГПО, який найбільше підходив до поточного моменту, коли увага акцентувалася на військово прикладні види спорту. Після проголошення незалежності України розбудова її державності вимагала розробки національної системи фізичного виховання студентів відповідно до вимог оновлення нашого суспільства. Важливим чинником розвитку фізичного виховання студентів став Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 18 червня 1999 р. Сучасний зміст фізичного виховання у вищих навчальних закладах регламентується комплексом програмно-нормативних документів, навчальних програм і спрямований на забезпечення зміцнення здоров'я, підвищення фізичної підготовленості студентів.

3. Бібліометричний аналіз досліджень в галузі фізичної культури та спорту є надзвичайно важливим інструментом для розуміння та оцінки наукової діяльності. Він дозволяє провести об'єктивну оцінку стану та тенденцій у розвитку наукових досліджень. В ході його проведення використовувалися наукові статті, що були включені до бази даних Scopus, як основне джерело інформації. Вибір цієї бази обумовлений тим, що саме вона містить найважливіші оригінальні та науково обґрунтовані праці, які можна розглядати як цінний ресурс знань у будь-якій сфері наукового дослідження. Слід відмітити, що найбільший масив публікацій з'явився в період 2008–2024 років. Враховуючи розмаїття наукових джерел та інтерес до цієї теми протягом років, метою роботи є встановлення загальної динаміки та аналіз основних трендів у цій галузі протягом зазначеного періоду часу.

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Сучасний стан стратегічних положень загальної державної політики в сфері фізичної культури та спорту в контексті системи вищої освіти

Державна політика в будь якій сфері, трактують не тільки як сукупність «ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни.» [41, с. 8], а також як «систему дій, регулятивних заходів, законів, і фінансових пріоритетів з того чи іншого напрямку, проголошену органом державної влади або його представниками»; державна (публічна) політика зазвичай втілюється в «конституціях, законодавчих актах і судових рішеннях» [37].

В контексті принципів належного врядування та їх запровадження на всіх рівнях системи державного управління України в умовах євроінтеграційних процесів важливого значення набуває державна стратегія, як засіб реалізації державної політики, що «визначає курс держави на розподіл обмежених ресурсів для досягнення визначених довгострокових цілей (5 та більше років)» [128, с. 298, 314; 129; 7, с. 49].

До опрацювання проблематики стратегічного державного управління у різні часи долучались такі вітчизняними та закордонними вчені: В. Акулов, О. Віханський, Д. Грицишен, П. Дракер, В. Євдокимов, В. Єфремов, В. Кнорринг, Ю. Красовский, П. Мілгром, Р. Моклер,

А. Наумов, Д. Робертс, М. Рудаков, Т. Сааті, С. Свірко, Л. Сергієнко, С. Слейтер, Р. Фатхутдінов, Дж. Чайлд, Л. Шеховцева, В. Якунін та інші. Попри отримані фундаментальні результати жоден з них не торкався заявленої в темі дисертації проблематики.

Нагадаймо, що формування механізмів стратегічного управління та реалізація останніх на практиці відбулися в третій частині минулого сторіччя. При цьому, «наприкінці ХХ ст. підходи стратегічного управління стали запроваджуватись у процес державного управління, що викликало потребу у розбудові його науково-обґрунтованого підґрунтя з урахуванням особливості державної сфери» [128].

Питання державної політики в сфері фізичної культури та спорту тим чи іншим чином досліджували такі науковці як: Балабан С., Барановський В., Беленюк Ж., Бондаренко Б., Бондаренко В., Вавренюк С., Гасюк І., Грибан Г., Домбровська С., Дудорова Л., Жданова О., Журавель О., Калина М., Кононенко В., Кудлата К., Кузьменко О., Лікащук В., Моргунов О., Ніконенко С., Палюх В., Петришин Д., Рибчич І., Савченко В., Сергеев А., Сіренко Р., Фальковський А., Ціпов'яз А., Чокля О., Шевчук О. [47, 30, 52, 8, 73, 23, 84, 156, 133, 125, 148, 74, 90, 11, 127, 81, 155, 82, 48, 76, 9, 53, 57, 61]. Втім, попри їх дослідження жодний з останніх не торкалось питань державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти.

Слід зауважити, що розуміння вітчизняними владними структурами необхідності стратегічного спрямування розвитку фізичної активності в країні загалом реалізувалось в 2016 році Указом Президента України, яким було затверджено Національну стратегію з оздоровчої активності в Україні на період до 2025 році «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [109].

При розробці вказаної Національної стратегії було прийнято до уваги рекомендації авторитетних міжнародних органів (Всесвітньої організації

охорони здоров'я, Ради Європи, Європейського Союзу) та країн, які мають значний досвід у реалізації політичних положень щодо укорінення фізичної активності та здорового способу життя. На підтвердження цього, власне в одному з розділів Національної стратегії зазначено, що «за останні 40-60 років у Фінляндії, Японії, Канаді Австралії та інших високорозвинутих країнах завдяки державній політиці, спрямованій на створення умов для широкого впровадження у повсякденне життя різних форм рухової активності в органічному поєднанні з раціональним харчуванням, боротьбою проти шкідливих звичок та покращення екологічного середовища, смертність людей молодого та середнього віку скоротилась у кілька разів, середня тривалість життя збільшилася на 15-20 років, різко зросла життєздатність населення, що безумовно забезпечило економічне зростання у зазначених країнах. Протягом останніх п'яти років у деяких державах – членах Європейського Союзу, США, Канаді, Австралії, Японії було прийнято національні стратегії та рекомендації з упровадження оздоровчої рухової активності різних груп населення» [109]. Не менш цінним при розробці Національної стратегії виявився досвід Всесвітньої організації охорони здоров'я, яка після багаторічної праці за цим напрямом в 2020 році видала комплексний збірник рекомендацій щодо фізичної активності та малорухливого способу життя, згідно якому [170]: «фізична активність має значні переваги для здоров'я серця, тіла та розуму; фізична активність сприяє профілактиці та лікуванню неінфекційних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, рак і діабет; фізична активність зменшує симптоми депресії та тривоги; фізична активність покращує навички мислення, навчання та судження; фізична активність забезпечує здоровий ріст і розвиток молоді; фізична активність покращує загальне самопочуття; у всьому світі 1 з 4 дорослих не відповідає глобальним рекомендованим рівням фізичної активності; люди, які недостатньо активні, мають на 20-30% більший ризик

смерті порівняно з людьми, які достатньо активні; понад 80% підлітків у світі є недостатньо фізично активними».

Національну стратегію з оздоровчої активності в Україні на період до 2025 році «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» містить такі кластерні положення [109]:

1) Загальні положення, в яких зазначено який досвід було використано при її формування та наголошено на тому, що держава має здійснювати «формування та реалізацію багатовекторної, комплексної політики заохочення громадян до оздоровчої рухової активності»;

2) Аналіз світового досвіду та сучасного стану вітчизняної системи оздоровчої рухової активності, згідно якому детермінантами оздоровчої рухової активності в другій половині ХХ століття стали:

– передчасна смертність через хронічні неінфекційні захворювання та відповідна необхідність створення ефективних механізмів профілактики останніх;

– подальше зростання: автоматизації праці, обсягу розумової праці по відношенню до фізичної, використання: для пересування автомобільного транспорту зі зростаючими комфортними умовами, побутової техніки, комунальних послуг;

– низький рівень залучення населення до спорту;

– проведені наукові дослідження, результати яких підтверджують залежність рівня захворюваності людей від їх рухової активності;

3) Мета та основні завдання Національної стратегії, за яким:

– метою виступило «формування у суспільстві умов до оздоровчої рухової активності та здорового способу життя для формування здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності в державі»;

– завданнями на виконання мети визначено:

▪ «забезпечення координації дій усіх заінтересованих суб'єктів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування шляхом утворення

Координаційної ради на чолі з Віце-прем'єр-міністром України та відповідних рад при місцевих державних адміністраціях;

- розроблення та затвердження рекомендацій з оздоровчої рухової активності як документа, що міститиме конкретні вказівки стосовно обсягів, інтенсивності, форм і видів рухової активності для зміцнення здоров'я осіб різної статі та віку: від народження до 5 років; від 6 до 11 років; від 12 до 18 років; від 19 до 64 років; 65 років і старших;

- розроблення комплексу показників для оцінки рівня фізичного здоров'я різних груп населення;

- сприяння створенню всеукраїнського фонду розвитку рухової активності та здорового способу життя "Активна Україна – здорова нація" з метою залучення позабюджетних коштів для розвитку матеріально-технічної бази масового спорту та заохочення осіб, які мають достатній рівень оздоровчої рухової активності, ведуть здоровий спосіб життя і характеризуються низьким ризиком неінфекційних захворювань, належним чином дбають про збереження здоров'я своїх дітей;

- формування інфраструктури сучасних і привабливих спортивних споруд за місцем проживання, у місцях масового відпочинку громадян, на базі загальноосвітніх навчальних закладів, що мають бути легко доступні для різних верств населення, насамперед малозабезпечених;

- формування ціннісного ставлення юнацтва та молоді до власного здоров'я, покращення фізичного розвитку та фізичної підготовленості з урахуванням вимог майбутньої професійної діяльності;

- упорядкування мережі центрів фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх" та удосконалення нормативно-правової бази діяльності таких центрів;

- збільшення кількості загальнодоступних спортивних заходів для активного сімейного відпочинку в місцях масового відпочинку

громадян; облаштування безпечних маршрутів для пішохідного, велосипедного, водного туризму; створення мережі літніх шкіл плавання на відкритих водоймах;

- удосконалення законодавства щодо підтримки та стимулювання суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, діяльність яких спрямована на заохочення людей до оздоровчої рухової активності;

- залучення інститутів громадянського суспільства, у тому числі молодіжних та дитячих громадських організацій, до проведення заходів з підвищення оздоровчої рухової активності населення;

- модернізація в навчальних закладах системи фізичного виховання, яке має бути органічно поєднано з іншими компонентами здорового способу життя; посилення відповідальності керівників навчальних закладів за забезпечення, розвиток і модернізацію фізичного виховання та належний рівень рухової активності; забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням дітей у загальноосвітніх навчальних закладах;

- врегулювання питання щодо віднесення до педагогічного навантаження вчителів фізичної культури та відповідних науково-педагогічних працівників навчальних закладів функцій з надання ними учням та студентам консультацій з питань здорового способу життя;

- сприяння впровадженню всеукраїнськими спортивними федераціями в навчальний процес та позакласну роботу з фізичного виховання у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах популярних серед дітей та молоді видів спорту (розроблення методичних рекомендацій, покращення матеріально-технічного забезпечення тощо);

- впровадження рухової активності для первинної профілактики хронічних неінфекційних захворювань та фізичної реабілітації; запровадження практики призначення лікарями, у тому числі сімейними, рухової активності як дієвого засобу зниження ризику неінфекційних

захворювань; надання консультацій з питань використання оздоровчої рухової активності; удосконалення в цій частині підготовки та підвищення кваліфікації медичних працівників;

- удосконалення міського планування в частині створення місць для активного відпочинку (зокрема, парків для рухової активності та спорту на свіжому повітрі) та використання їзди на велосипеді як безпечного засобу пересування і ходьби; облаштування безпечних велосипедних та пішохідних доріжок; внесення необхідних змін до відповідних будівельних норм і стандартів;

- розроблення проектів повторного використання для будівництва комунальних спортивних комплексів, плавальних басейнів; організація виробництва модульних спортивних споруд із застосуванням сучасних технологій для задоволення потреб населення в оздоровчій руховій активності та забезпечення їх будівництва за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством;

- створення роботодавцями, профспілками, громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості (зокрема фізкультурно-спортивними товариствами) на робочих місцях сприятливих умов для оздоровчої рухової активності;

- запровадження системи оцінки якості послуг з оздоровчої рухової активності, що надаються відповідними суб'єктами господарської діяльності;

- обґрунтування комплексу показників для оцінки рівня фізичного здоров'я різних верств населення та порядку їх оцінки;

- впровадження у засобах масової інформації, насамперед на телебаченні, соціальної реклами стосовно переваг оздоровчої рухової активності для зниження ризику неінфекційних захворювань, а також пізнавальних програм для осіб різного віку з питань використання рухової

активності в процесі життєдіяльності та подолання стану суспільної байдужості до особистого здоров'я та здоров'я нації;

- запровадження системи моніторингу основних показників рухової активності різних вікових та соціальних верств населення, стимулюючих та стримуючих чинників.»

4) Очікувані результати, до яких віднесено досягнення:

- зміни поведінки людей в країні на користь здорового способу як результат злагоджених синергійних зусиль суб'єктів секторів соціально-економічної сфери державної політики;

- різновекторне стимулювання оздоровчої рухливої активності людей через формування необхідного інформаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення;

- щорічне підвищення на 1% від загальної кількості населення України кількості людей, що ведуть здоровий спосіб життя, а отже мають більш низькі показники неінфекційних захворювань;

5) Нормативно-правове, організаційне та фінансове забезпечення реалізації Національної стратегії, за яким перші два види забезпечення визначено як сукупність нормативно-правових актів, планів та заходів, що підлягають розробці, затвердженню та реалізації, а останнє ідентифікується в межах державного та місцевих бюджетів, а також не заборонених законодавством джерел.

Формальний аналіз вказаного документу свідчить про певні його змістовні, структурні та методологічні прогалини, як то:

- дублювання закордонного досвіду як прикладу та орієнтиру для Національної стратегії в частині 1 та 2;

- певне перекичування, до якого слід віднести: констатацію низького рівня долучення у першій половині ХХ століття до зайняття спортом жінок (які, до речі, вже з 1900 року приймали участь у Олімпійських іграх) [165], пенсіонерів, соціально-незахищених громадян;

низький рівень охоплення фізичною культурою та спортом населення України до XXI сторіччя [150, 36];

- відсутність цілей, напрямів реалізації Національної стратегії, шляхів та інструментів реалізації, етапів реалізації, реальних прогностичних результативних показників за кожним з напрямів щодо кожного року, складу виконавців реалізації, ризиків реалізації, ;

- нечіткість очікуваних результатів та завдань;

- відсутність механізму контролю за виконанням Національної стратегії, моніторингу та оцінювання її результатів;

Тобто, фактично слід констатувати загальну невідповідність Національної стратегії методології основного нормативно-правового акту з питань стратегічного планування – Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [95].

Тому досить зрозумілою стала відміна вказаної Національної стратегії вже у 2021 році Указом Президента України від 21.07.2021 №300 [93]. Втім, натомість не було прийнято жодного аналогічного документу; хоча необхідність такої стратегії, зважаючи на рівень захворюваності та старіння української нації, є очевидною.

Важливим кроком на шляху формування здорової, рухливо активної нації стало прийняття у 2020 році Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року [108].

Значним підґрунтям Стратегії розвитку фізичної культури та спорту стала євроінтеграційна базова основа, що закріплена в Конституції України, унаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Так, статтею 441 глави 25 вказаної Угоди закріплено співпрацю нашої країни та Європейського Союзу в системі фізичної культури в частині [142]: «популяризація

фізичної культури і спорту через освітню систему у взаємодії з державними установами та недержавними організаціями; заняття спортом та фізична культура як спосіб сприяння здоровому способу життя та загальному процвітання; підвищення рівня національної компетенції та вдосконалення системи кваліфікацій у галузі спорту; інтеграція людей з розумовими та фізичними вадами через заняття спортом; боротьба з допінгом; боротьба з договірними матчами; безпека під час великих міжнародних спортивних подій.».

Стратегія розвитку фізичної культури та спорту містить положення, представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Характеристика положень Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року*

<i>Структурний розділ</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Загальна частина</i>	<p>Визначено пріоритети державної політики розвитку фізичної культури та спорту, а саме: створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, забезпечення рівних прав і можливостей до занять фізичною культурою і спортом усіх категорій населення України, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі, удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, а також сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля</p> <p>Зазначено місце України за рівнем здоров'я (93 із 163 країн світу)</p> <p>Ідентифіковано проблеми за напрямками:</p> <ul style="list-style-type: none"> – фізично активна нація (недосконала система взаємовідносин між державою та іншими суб'єктами сфери, що перешкоджає популяризації фізичної культури і спорту); – спортивна інфраструктура (відсутність привабливої і доступної інфраструктури для регулярних занять населення фізичною активністю і спортом, застаріла матеріально-технічна база комунальних та державних інфраструктурних об'єктів);

Продовження табл. 2.1.

	<p>– цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту (невідповідність стану цифровізації сфери вітчизняного спорту і фізичної культури сучасним тенденціям розвитку спорту у світі та неможливість виконання актуальних завдань існуючими методами без використання інформаційних технологій);</p> <p>– кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту (відсутність умов для визначення потреб, ведення обліку, стандартизованих вимог до професій, підготовки та професійного зростання фахівців, які здійснюють заходи з фізичної культури і спорту);</p> <p>Описано наслідки ідентифікованих проблем:</p> <p>– нездоровий спосіб життя більшості громадян України на тлі певної інфраструктурної сегрегації інвалідів;</p> <p>– одне з найвищих місць у світі за вживанням допінгу, що обіймає наша країна;</p> <p>– недовіра механізмів саморозвитку спорту;</p> <p>– відсутність преференцій територіальним громадам та державі через фізичну культуру та спорт;</p> <p>Встановлено етапи реалізації:</p> <p>– перший етап (2021-2022 роки) – визначення власних шляхів та затвердження відповідного плану дій, визначення можливих ризиків, затвердження системи показників, проведення моніторингу та оцінювання;</p> <p>– другий етап (2023-2024 роки) – продовження виконання відповідного плану дій та впровадження інновацій у сфері фізичної культури і спорту, а також проведення проміжного оцінювання реалізації Стратегії;</p> <p>– третій етап (2025-2028 роки) – підвищення конкурентоспроможності сфери фізичної культури і спорту України у світі, а також проведення завершального оцінювання реалізації Стратегії;</p>
<p><i>Мета реалізації Стратегії</i></p>	<p>Визначено мету, що полягає у формуванні у населення культури здорового способу життя, створення умов для розвитку сучасної і доступної спортивно-оздоровчої інфраструктури, збільшення кількості населення, яке регулярно займається руховою активністю, забезпечення підготовки, участі національної збірної команди в іміджевих змаганнях, сприяння входженню України до числа кращих спортивних держав світу.</p> <p>Намічено напрями державної політики, за яким передбачено реалізацію Стратегії:</p> <p>– фізично активна нація;</p> <p>– спорт вищих досягнень;</p> <p>– спортивна інфраструктура;</p> <p>– цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту;</p> <p>– кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту;</p>

Продовження табл. 2.1.

	<p>Визначено стратегічні цілі реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, як то:</p> <ul style="list-style-type: none"> – регулярне та свідоме зайняття громадянами України фізичною культурою і спортом; – досягнення Україною, як дійсно спортивною державою, рівня країн-лідерів, в яких наявні умови та можливості для ефективної підготовки спортсменів світового рівня, визначено важливість орієнтації на олімпійські, неолімпійські види спорту та види спорту осіб з інвалідністю; – спортивна інклюзивність для кожної людини, зокрема осіб з інвалідністю, в межах розгалуженої мережі спортивної інфраструктури світового рівня; – широке запровадження інформаційних технологій у сфері фізичної культури і спорту в умовах необхідності подолання наявних викликів в цій сфері; – розбудова ефективної системи забезпечення сфери фізичної культури і спорту фахівцями відповідної кваліфікації з мотивацією до результативної роботи.
<p><i>Основні цілі Стратегії</i></p>	<p>За напрямом «фізично активна нація» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 4 головних завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення ефективної міжсекторальної взаємодії всіх заінтересованих суб'єктів сфери фізичної культури і спорту; – створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності у сфері фізичної культури і спорту дасть змогу безперешкодно та масово долучатися до рухової активності та спорту всім категоріям населення; – створення для здобувачів освіти належних умов для заняття руховою активністю та формування ставлення до занять фізичною культурою і спортом як до важливої складової здорового способу життя; – забезпечення рухової активності населення як запобіжного засобу розвитку неінфекційних хвороб та фізкультурно-спортивної реабілітації для відновлення власної дієздатності; <p>та в їх межах 23 підзавдання;</p> <p>За напрямом «спорт вищих досягнень» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 6 головних завдань:</p> <ul style="list-style-type: none"> – створення умов для ефективної підготовки спортсменів до участі в Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх іграх, чемпіонатах світу та Європи; – використання наукових досягнень у галузі спортивної науки та спортивної медицини, лікувальної фізкультури для забезпечення належного супроводу дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень; – використання наукових досягнень у галузі спортивної науки та спортивної медицини, лікувальної фізкультури для забезпечення належного супроводу дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень;

Продовження табл. 2.1.

	<p>– активна участь України у глобальній системі боротьби із вживанням допінгу у спорті;</p> <p>– сприяння регулярному проведенню в Україні офіційних міжнародних спортивних змагань;</p> <p>– виховання спортивно орієнтованої молоді на олімпійських ідеалах та принципах соціальної інклюзивності;</p> <p>та в їх межах 24 підзавдання;</p> <p>За напрямом «спортивна інфраструктура» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 2 головних завдання:</p> <p>– інвентаризація та оцифрування всіх об’єктів спортивної інфраструктури, утримання їх у належному стані та ефективне використання;</p> <p>– будівництво нових об’єктів спортивної інфраструктури в Україні з урахуванням вимог до проведення офіційних спортивних змагань різного рівня та потреб відповідної територіальної громади;</p> <p>та в їх межах 13 підзавдань;</p> <p>За напрямом «цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 6 головних завдань:</p> <p>– прийняття ефективних рішень з використанням статистичних даних, результатів аналізу та моніторингу застосування новітніх технологій у сфері фізичної культури і спорту;</p> <p>– впровадження прогресивних інструментів розвитку сфери фізичної культури і спорту;</p> <p>– удосконалення планування, розподілу та використання коштів у сфері фізичної культури і спорту;</p> <p>– запровадження нового пілотного проекту “Гроші ходять за послугою” з метою надання населенню доступних та високоякісних фізкультурно-оздоровчих послуг;</p> <p>– забезпечення для населення можливості користуватися впровадженими державою цифровими інформаційними рішеннями у сфері фізичної культури і спорту;</p> <p>– створення стимулів для розвитку вітчизняних ініціатив у розробленні та впровадженні спортивних цифрових технологій;</p> <p>та в їх межах 32 підзавдання;</p>
	<p>За напрямом «кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 6 головних завдань:</p> <p>– здійснення Мінмолодьспортом координації кадрового забезпечення фізичної культури і спорту з урахуванням потреб різних груп населення. Для цього необхідне утворення координаційної ради з питань кадрового забезпечення фізичної культури і спорту при відповідному центральному органі виконавчої влади;</p> <p>– забезпечення адміністративно-територіальними органами та Мінмолодьспортом своєчасного отримання достовірної інформації про рівень забезпеченості кадрами у сфері фізичної культури і спорту;</p>

Продовження табл. 2.1.

	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня компетенції та вдосконалення рівня кваліфікації фахівців у сфері фізичної культури і спорту; – забезпечення підготовки та професійного розвитку фахівців фізичної культури і спорту із застосуванням різних видів освіти (формальної, неформальної та інформальної); – підготовка фахівців, зокрема із числа провідних спортсменів відповідного регіону, та забезпечення підвищення кваліфікації фахівців сфери фізичної культури і спорту; – успішне виконання фахівцями у сфері фізичної культури і спорту своїх посадових обов'язків; <p>та в їх межах 9 підзавдань;</p>
<i>Очікувані результати</i>	<p>Визначено очікувані результати реалізації Стратегії, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> – регулярне та свідоме зайняття фізичною активністю або спортом не менш 30 відсотками населення; – досягнення не нижче 21-го загальнокомандного місця на Іграх XXXIV Олімпіади 2028 року, м. Лос-Анджелес (США); – досягнення не нижче 20-го загальнокомандного місця на зимових Олімпійських іграх, м. Мілан і м. Кортіна-д'Ампеццо (Італійська Республіка); – досягнення не нижче 10-го загальнокомандного місця за результатами участі у XXV літніх Дефлімпійських іграх, XIV зимових Паралімпійських іграх, м. Мілан (Італійська Республіка), XXI зимових Дефлімпійських іграх, XVIII літніх Паралімпійських іграх, м. Лос-Анджелес (США); – досягнення не нижче 10-го загальнокомандного місця на XI та XII Всесвітніх іграх, м. Бірмінгем (США) та м. Ченду (КНР); – проведення в Україні не менш як 80 міжнародних змагань; – створення п'яти сучасних центрів підготовки спортсменів (Центр-Схід-Захід-Південь-Північ); – впровадження вітчизняних цифрових інформаційних рішень у сферу фізичної культури і спорту, спрощення механізму взаємодії всіх суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, створення умов для прийняття ефективних управлінських рішень; – функціонування в Україні сучасної системи зайнятості у сфері фізичної культури і спорту, що орієнтована на передові моделі у державах – членах ЄС.
<i>Нормативно-правове забезпечення, організаційне та фінансове забезпечення реалізації Стратегії</i>	<p>Закріплено, що:</p> <ul style="list-style-type: none"> – нормативно-правове та організаційне забезпечення окреслюється сукупністю розроблених та прийнятих нормативно-правових актів, планів та заходів; – фінансове забезпечення окреслюється коштами державного та місцевих бюджетів, а також коштів, не заборонених законодавством;

Продовження табл. 2.1.

<p><i>Здійснення моніторингу, оцінювання та звітування за результатами реалізації Стратегії</i></p>	<p>Ідентифіковано мету моніторингу, що полягає у перманентному послідовному визначенні та вирішенні проблемних позицій в процесі реалізації Стратегії.</p> <p>Закріплено в якості інструменту моніторингу аналіз щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> – досягнення ключових показників кінцевої мети, операційних та стратегічних цілей, їх відхилення від планових значень та з'ясування причин відхилення; – виконання завдань та заходів Стратегії шляхом визначення частки виконаних/невиконаних завдань та заходів у плановому періоді, пошуку причин відхилення; <p>Визначено, що проміжний збір інформації має здійснюватися кожні 2 роки.</p> <p>В якості суб'єкта такого моніторингу закріплено Мінмолодьспорту, яке готує та подає звіт Кабінету Міністрів України у визначені планом заходів щодо реалізації Стратегії термін.</p> <p>Закріплено структуру звіту, до структурних частин якої віднесено:</p> <ul style="list-style-type: none"> – інформацію про поточний стан реалізації Стратегії та основні досягнення та недоліки державної політики за визначених період; – причини відхилень у досягненні ключових показників та виконанні завдань та заходів (за наявності відхилень); – пропозиції щодо усунення наслідків таких відхилень; <p>Закріплено регламент щодо оцінювання, за яким останнє має проводитись 1 раз на 4 роки (проміжне та завершальне).</p> <p>Інструментом оцінки визначено аналіз щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> – впливу реалізації Стратегії на заінтересованих сторін (бенефіціарів); – досягнення ключових показників до кінцевої мети Стратегії, їх відхилення від планових значень, пошуку причин відхилення; – логічності та обґрунтованості обраних інструментів і підходів до реалізації Стратегії, необхідності її перегляду, припинення чи продовження реалізації Стратегії на наступний період; <p>В якості суб'єкта такого оцінювання закріплено головного розробника.</p> <p>Закріплено пакет документів щодо проведеного оцінювання, який головний розробник готує та подає КМУ як то:</p> <ul style="list-style-type: none"> – звіт про оцінювання результатів реалізації Стратегії, що містить висновки та рекомендації щодо необхідності перегляду, припинення чи продовження її реалізації, або розроблення Стратегії на наступний період; – основні досягнення та недоліки державної політики за визначений період;
---	---

*складено на підставі [108];

Слід зауважити, що питання розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти розкриті серед завдань та підзавдань цілі 1 «фізично

активна нація», які, в контексті заявленої тематики, можна інтерпретувати наступним чином (рис. 2.1) [108].

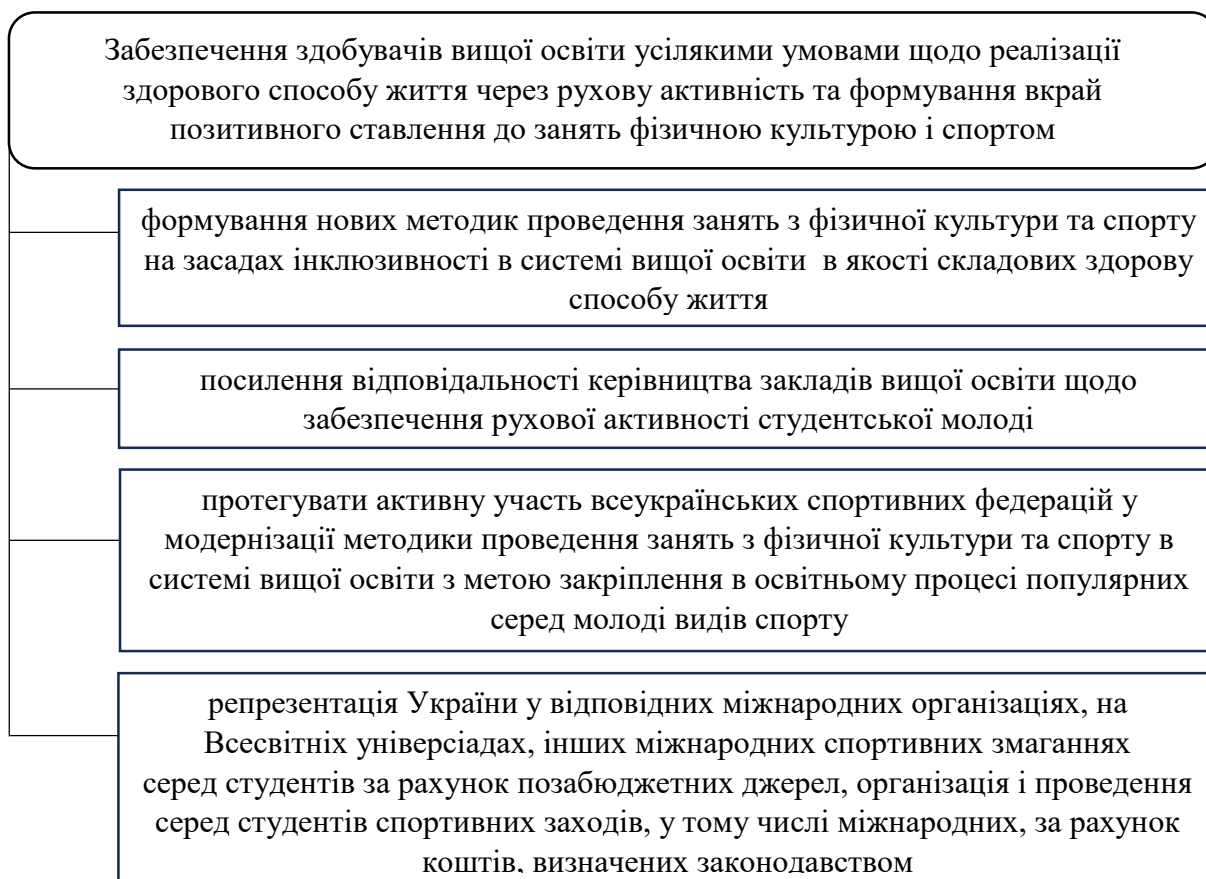

Рис. 2.1. Завдання та підзавдання Стратегії розвитку фізичної культури та спорту, що торкаються системи вищої освіти

Як бачимо, Стратегія розвитку фізичної культури містить важливі положення щодо розвитку останніх в системі вищої освіти та спорту, які, в той же час, вирізняються певною загальністю та не зовсім відповідають реаліям нашого суспільного життя та викликам нашої державності. В умовах військової агресії, коли кожен член суспільства має бути готовий до захисту вітчизни, особливу увагу слід приділяти саме розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, де готуються найкращі інтелектуальні кадри країни, які, як в межах гармонійного розвитку

людини загалом, так і в конкретних політичних умовах функціонування нашої країни, мають демонструвати високий рівень фізичної підготовки.

Вочевидь, формування нового стратегічного документу в сфері розвитку фізичної культури та спорту в межах системи вищої освіти, яке планується, має врахувати та розширити вказані підзавдання, що торкаються сфери вищої освіти зокрема, та загальні цілі в цілому.

2.2. Аналіз стратегічних положень загальної державної політики в сфері вищої освіти щодо розвитку фізичної культури та спорту

Вітчизняна вища школа знаходиться сьогодні на етапі активного реформування та модернізації. Багатоаспектні зміни спричинили фундаментальні зрушення, кінцевою метою яких є остаточна інтеграція освітньої системи України у Європейський світовий простір. В цьому процесі визначальну роль відіграє державна політика в сфері вищої освіти.

Проблематику державної політики в сфері вищої освіти загалом у різні часи опрацьовувала ціла когорта вітчизняних вчених, а саме: Ажажа М., Акімов О., Алієва П., Андрейчук С., Базиляк Н., Батечко Н., Боднар С., Болдуєв М., Вавренюк С., Воробйова О., Гедікова Н., Головій Л., Грень Л., Григанська С., Губанова Т., Губернська Н., Домбровська С., Журавель Ю., Коваль Г., Кондратенко І., Костюк Т., Кравцова Т., Кравцов О., Крижко В., Крисюк С., Лащенко О., Луговий В., Молчанова Ю., Мороз С., Немченко Г., Огаренко В., Попіль Ю., Протасова Н., Радул В., Русин М., Семенець-Орлова І., Сєркова Н., Сікорська І., Сіренко Р., Старокожко М., Тоцька О., Уложенко В., Хомишин І., Чирва Г., Шеломовська О., Щокін Р., Яровой Т. [45, 46, 144, 6, 2, 3, 1, 32, 67, 124, 16, 14, 17, 15, 134, 64, 12, 5, 126, 26, 34, 131, 162, 160,

24, 10, 20, 157, 59, 132, 4, 130, 141, 28, 54, 85, 83, 147, 33, 65, 143, 153]. Втім, попри їх дослідження жодний з останніх не торкалось питань державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти.

Стратегічні положення державної політики в сфері вищої освіти досить недавно набули унормування та імплементації. Результатом потужної праці в цьому напрямку стало затвердження Розпорядженням Кабінету Міністрів України Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.

Стратегія розвитку вищої освіти побудована з урахуванням сукупності внутрішніх вітчизняних нормативно-правових актів, як то: Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [142], Закон України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» [112], Закон України «Про вищу освіту» [94], Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року» [120], Указ Президента України «Про затвердження стратегії людського розвитку» [113], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження національної економічної стратегії на період до 2030 року» [98], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження програми діяльності Кабінету Міністрів України» [104], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про стратегію розвитку медичної освіти в Україні» [114], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання цифрової трансформації» [44], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»» [115]; важливим є врахування євроінтеграційних процесів нашої країни, що закріплені Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом,

Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (а пізніше і Конституцією України), статтею 431 глави 23 якої було прописано співпрацю нашої країни та Європейського Союзу в системі вищої освіти, в частині [142]: «реформування та модернізації системи вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу; покращення якості та підвищення важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; розширення можливостей закладів вищої освіти; активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників; спрощення доступу до отримання вищої освіти».

Структура Стратегії дозволяє запропонувати послідовну ідентифікацію: базових позицій (мети, головних орієнтирів та пріоритети розвитку), аналітичних позицій (аналіз поточних стану справ та тенденцій), цільових позицій (визначення проблем, їх опис, обґрунтування необхідності розв'язання виявлених проблем, формування стратегічних цілей), забезпечувальних позицій (організаційні механізми реалізації, фінансове забезпечення, моніторинг та оцінка реалізації Стратегії).

В межах базових позицій Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 метою останньої обрано «інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя» [116].

Головні орієнтири майбутньої вищої освіти в Україні презентовані у вигляді таких потенційних її характеристик [116]: конкурентоспроможна та соціально відповідальна вища освіта України, яка має високу довіру у суспільстві; повноцінно формотворча щодо фахового та науково-освітнього потенціалу країни шляхом реалізації якісних освітніх програм,

досліджень і соціальних проектів; інтегрована у європейській освітній та дослідницькій простори; динамічна у розвитку інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності.

За пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в межах її концептуальної моделі обрано [116]: «автономію та інституційну спроможність закладів вищої освіти; прозорість і відкритість управління; колегіальність і залученість учасників освітнього процесу до процесів реформування системи вищої освіти; відповідальність; прагматичність у виборі моделей розвитку; партнерство; несприйняття корупції; академічну доброчесність; академічну свободу; професіоналізм; тісний зв'язок освіти з наукою, економікою; орієнтацію на найвищі наукові досягнення; орієнтацію на досягнення найвищої якості освіти; орієнтацію на поточні та перспективні пріоритети суспільства і національної економіки; збереження кращих надбань вітчизняної освіти; збереження інтелектуального людського потенціалу в регіонах; доступність і рівність, неупередженість; орієнтацію на всебічний розвиток особистості протягом життя; інклюзивність; зовнішню відкритість на паритетних засадах; адаптивність; різноманітність; самоорганізацію; стійкість».

В межах кластеру аналітичних позицій у наслідок аналізу поточного стану проблем зазначено, що [116]:

– інституційне середовище системи вищої освіти визначається пакетом нормативно-правових актів найвищого рівня регламентації: Конституцією України, Кодексами, Законами;

– реформування вищої освіти має здійснюватися в контексті імплементації міжнародних договорів України щодо європейської інтеграції;

– проголошено: запровадження базових принципів Європейського простору вищої освіти; перехід до трирівневої системи вищої освіти, нової

системи забезпечення якості вищої освіти на основі стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; інтегрування освітнього та наукового простору; упровадження зовнішнього незалежного оцінювання; впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти; оновлення порядку державного замовлення; запровадження показника індикативної собівартості як економічно обґрунтованого показника розміру плати за навчання; розширення автономності закладів вищої освіти; розширення студентського самоврядування.

На продовження аналітичного кластеру Серед тенденцій розвитку вищої освіти зазначено виокремлено [116]: старіння населення і, як наслідок, пошук нових можливостей для освіти і зайнятості; подальша автоматизація виробництва; невідповідність компетентнісної пропозиції закладів вищої освіти, наукових установ, а отже і потенційних до набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, вимогам роботодавців; прискорена урбанізація і, як наслідок, переміщення робочої сили в міста; посилення імміграційної політики на користь збільшення , бар'єрів для мобільності до країн з високим рівнем доходів; глобальні ринкові економічні зрушення, що сприяє зростанню попиту на розширення доступу до освіти, включаючи навчання за кордоном; дисбаланс освітньої спроможності різних економік, що виявляється у значних: попиту на вищу освіту молоді із країнах, що розвиваються, та освітній пропозиції в економічно розвинутих раїнах, і, як наслідок, можливості для транснаціональної освіти; скорочення обсягу фінансованого забезпечення вищої освіти із зведених бюджетів; цифровізацію, як основу майбутність цифрових навичок та компетентностей здобувачів вищої освіти; розбудову інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного освітнього простору на підтримку стійкої, згуртованої та мирної Європи; прогнозування та превентивний розвиток компетентностей та професій майбутнього.

В межах цільового кластеру виокремлено та розгорнуто умотивовано 5 ключових проблем, проведено їх деталізацію, ідентифіковано відповідні їм 5 стратегічних цілей (в їх межах сукупність операційних цілей, очікувані результати та показники досягнення цілей) та завдання до вирішення на реалізацію вказаних стратегічних цілей.

Так, щодо стратегічної цілі 1 Стратегія дає таку розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії (таблиця 2.2) [116].

Таблиця 2.2.

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 1*

<i>Структурний розділ</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Опис проблеми, яка обумовила прийняття Стратегії</i>	<p>Низький рівень фінансового забезпечення системи вищої освіти, низько ефективне управління та використання ресурсів, слабкий прояв соціальної відповідальності, порушення принципів рівноправності та автономності закладів вищої освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – низький на світовому рівня рівень валового внутрішнього продукту та недиверсифікована система фінансованого забезпечення вищої освіти з бюджету, а тому відсутність мотивації щодо високих досягнень; – непослідовність як в реалізації державної політики, так і в управлінні системою вищої освіти, невідповідність мережі закладів вищої освіти потребам держави; – розрив між системою вищої освіти та ринком праці, дисбаланс попиту і пропонування інноваційних спеціальностей, відсутність механізмів зворотного зв'язку між роботодавцями і закладами вищої освіти; – ігнорування принципів соціальної та екологічної відповідальності в закладах вищої освіти; – незбалансованість прав і відповідальності, непослідовна автономність закладів вищої освіти, що не годні реалізовувати нові можливості; – недостатня довіра суспільства до закладів вищої освіти.
<i>Стратегічна ціль та показники її досягнення</i>	<p><u>Стратегічна ціль 1. Ефективність та соціальна відповідальність управління в системі вищої освіти як суб'єкта соціальної відповідальності</u></p> <p><u>Операційні цілі в її межах:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення цілеспрямованого бюджетного фінансового забезпечення за для отримання на конкурсній основі якісної вищої освіти;

Продовження табл. 2.2.

	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення ефективності системи вищої освіти та виконання державою своїх зобов'язань; – підготовка конкурентноздатних фахівців для задоволення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях; – сприяння соціальній відповідальності закладів вищої освіти в сфері соціальних та екологічних проблем; – автономія закладів вищої освіти, у тому числі і фінансова; <p><u>Очікувані результати:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – створення ефективної системи управління шляхом поєднання автономії закладів вищої освіти та відповідальної державної освітньої політики; – забезпечення бюджетного та позабюджетного фінансування для формування затребуваних компетентностей; – забезпечення корпоративної соціальної відповідальності закладів освіти відповідно до європейських зразків. <p><u>Показники досягнення цілей:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – рівень автономізації університетів (за критеріями Європейської асоціації університетів) у 2032 році – академічної – не менше 70 відсотків; організаційної – не менше 80 відсотків; кадрової – не менше 87 відсотків; фінансової – не менше 70 відсотків; – фінансове забезпечення закладів вищої освіти за рахунок державного бюджету на покриття витрат щодо підготовки одного студента в межах навчального року у 2032 році – 130 тис. гривень; – доступність закладів вищої освіти для маломобільних груп населення у 2032 році – збільшення щороку на 3% порівняно з 2022 роком закладів, доступних для маломобільних груп (середній показник за закладами вищої освіти та здобувачами освіти).
<p><i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i></p>	<p><u>На реалізацію стратегічної цілі 1 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – збільшення бюджетного фінансового забезпечення та вдосконалення формули розподілу коштів між закладами освіти за результатами діяльності закладів вищої освіти різної форми власності; – впровадження спільного бюджетного фінансового забезпечення вищої освіти; – розширення бюджетного кредитування здобуття вищої освіти та безперервної освіти; – модернізація мережі закладів вищої освіти через їх укрупнення, підтримка дослідницьких університетів; – надання наглядовим радам повноважень щодо нагляду за економічною діяльністю, антикризового менеджменту та управління змінами; – розвиток статистики вищої освіти та інформаційних систем для формування і реалізації освітньої політики; – створення системи моніторингу попиту і пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці;

Продовження табл. 2.2.

	<ul style="list-style-type: none"> – розбудова пріоритетів підготовки фахівців з вищою освітою, зокрема ІТ-спеціальностей, на основі моніторингу ринку праці; – забезпечення випускників, що навчальних за рахунок бюджетних асигнувань, перши робочим місцем; – створення інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та забезпечення розумного пристосування; – ефективно та раціональне природокористування; – посилення розвитку соціальної спроможності закладів вищої освіти; – закріплення фінансової автономії та майнових прав неприбуткових закладів вищої освіти; – розбудова сталих фондів (ендаументів); посилення академічної, організаційної та кадрової автономії закладів вищої освіти, зокрема з урахуванням досягнень, прозорості та результатів моніторингу.
--	--

*складено на підставі [116];

Аналіз представленої характеристики стратегічної цілі 1 вказує на ігнорування позицій щодо розвитку фізичної культури та спорту в межах системи вищої освіти, що є цілком зрозумілим з огляду на зміст вказаної цілі.

Відносно стратегічної цілі 2 Стратегія надає таку розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії через досягнення вищевказаної стратегічної цілі (таблиця 2.3) [116].

Таблиця 2.3

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 2*

<i>Структурний розділ</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Опис проблеми, яка обумовила прийняття Стратегії</i>	<p>Певна закритість закладів вищої освіти, неспроможність створювати затребувану на сьогодні інтелектуальну продукцію, слабкий рівень боротьби з проявами корупції та академічної недоброчесності, а також безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – періодична дискримінація процедури чесного вступу та слабка державна підтримка професійної орієнтації вступників; – брак довіри до інноваційної діяльності закладів вищої освіти, недостатні практика та досвід впровадження цифрових технологій;

Продовження табл. 2.3.

	<ul style="list-style-type: none"> – слабка готовність закладів вищої освіти до проведення прикладних досліджень на реальний запит практичної економічної сфери, а отже створення для неї інноваційних інтелектуальних продуктів; – ігнорування закладами вищої освіти в процесі свого розвитку переваг громадянського суспільства; – брак академічної доброчесності, певна толерантність академічної спільноти до корупції та хабарництва у системі вищій освіти; – певна фальсифікація якості освітніх послуг;
<p><i>Стратегічна ціль та показники її досягнення</i></p>	<p style="text-align: center;"><u>Стратегічна ціль 2. Довіра до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти з боку різних стейкхолдерів</u></p> <p><u>Операційні цілі:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення незаангажованого вступу до закладів вищої освіти за європейськими стандартами, а також максимальної поінформованості для забезпечення усвідомлення майбутнього здобувача вищої освіти; – створення умов для розвитку інновацій, ефективного впровадження нових знань і технологій за участю закладів вищої освіти; – довіра бізнесу до результатів дослідницьких та консалтингових робіт закладів вищої освіти; – залучення представників громадянського суспільства до формування освітньої політики та управління закладами вищої освіти; – нетерпимість учасників освітнього процесу до корупції, дискримінації та академічної недоброчесності; <p><u>Очікувані результати:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – створення закладами вищої освіти інтелектуально-інноваційних продуктів різнопрофільної діяльності, що користуватимуться попитом реального сектору економіки; – розвиток вищої освіти як провайдера сучасних демократичних цінностей; – забезпечення чесного вступу, об’єктивного оцінювання знань, а також нетерпимість до корупції, дискримінації та академічної недоброчесності; <p><u>Показники досягнення цілей:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – обсяг надходжень до спеціального фонду на одного науково-педагогічного працівника за основним місцем роботи за результатами наукових і науково-технічних робіт за господарськими договорами та за результатами надання наукових послуг у 2032 році – 15 тис. гривень (у постійних цінах 2021 року); – відсоток громадян вікової групи 18-65 років за результатами опитувань, що позитивно оцінюють якість вищої освіти в Україні, у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 3 % порівняно з першим дослідженням; – питома вага різних категорій учасників освітнього процесу, які не спостерігали проявів корупції, дискримінації та академічної недоброчесності, у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 3 % порівняно з першим дослідженням.

Продовження табл. 2.3.

<p><i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i></p>	<p><u>На реалізацію стратегічної цілі 2 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – подальше застосування у всіх сферах системи вищої освіти зовнішнього незалежного оцінювання, адресного розміщення та проведення конкурсу; – адаптація зовнішнього незалежного оцінювання щодо особливих категорій вступників; – запровадження системи професійної діагностики під час вступу та навчання, остаточне укорінення гендерної рівності; – розвиток на базі закладів вищої освіти інноваційної інфраструктури з подальшою їх інтеграцією до регіональних інноваційних екосистем та кластерів Індустрії 4.0 з урахуванням SMART-спеціалізації регіонів; – підготовка та реалізація проекту “Президентський університет”; – цифрова трансформація процесів управління, регулювання та моніторингу в закладах вищої освіти та ефективне використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі; – сприяння проведенню закладами вищої освіти досліджень та професійного консультування в межах всіх сфер суспільного життя; – створення умов для розвитку державно-приватного партнерства в системі вищої освіти; – визначення режиму оподаткування діяльності неприбуткових закладів вищої освіти в галузі наукових досліджень та розробок; – формування у здобувачів вищої освіти поваги до прав людини, правових норм і суспільного договору; – сприяння розвитку асоціацій випускників закладів вищої освіти як особливого виду громадських об’єднань; – сприяння волонтерству, реалізації соціальних проектів, студентському самоврядуванню; – реагування на факти корупції, дискримінації та академічної недоброчесності; – розроблення стандартизованих цифрових інструментів для вимірювань результатів навчання та перевірки на академічну доброчесність; – запровадження ефективних механізмів виявлення порушень академічної доброчесності та процедур притягнення до академічної відповідальності;
--	--

*складено на підставі [116];

Аналіз представлених позицій щодо стратегічної цілі 2 свідчить про відсутність будь-яких згадок про розвиток фізичної культури та спорту, але таке положення є логічним в контексті власне змісту цієї стратегічної цілі.

За стратегічною ціллю 3 Стратегія презентує наступну розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії (таблиця 2.4) [116].

Таблиця 2.4

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на до 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 3*

<i>Структурний розділ</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Опис проблеми, яка обумовила прийняття Стратегії</i>	<p>Слабка доступність вищої освіти на тлі недотримання європейських стандартів якості, низький стан інфраструктури та освітнього простору, слабке базування освітнього процесу на наукових дослідженнях, низьке забезпечення умов функціонування в освітньому просторі вразливих категорій здобувачів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – припущення дискримінації під час вступної компанії, що призводить до антимотивації здобувачів освіти з видатними досягненнями та відсутності додаткової підтримки окремих категорій вступників; – дисбаланс між запитом суспільства щодо доступної у ціновому полі та якісної вищої освіти, ресурсним забезпеченням останньої на тлі недосконалості нормативно-правового регулювання; – застарілість та зношеність матеріально-технічної бази, зокрема навчальних корпусів та корпусів гуртожитків, нестача та відсутність сучасних засобів наукової праці; – відсутність системності у розуміння інституційних механізмів забезпечення якості вищої освіти; – дисбаланс між науковими дослідженнями та змістом освіти, який часто ґрунтується на застарілій інформації; – слабка реалізація потенціалу інтернаціоналізації у вищій освіті;
<i>Стратегічна ціль та показники її досягнення</i>	<p align="center"><u>Стратегічна ціль 3. Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної та доступної для різних верств населення вищої освіти</u></p> <p><u>Операційні цілі:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – надання вступникам з видатними досягненнями широкого вибору місць навчання, а вразливим незахищеним групам населення, мешканцям тимчасово окупованих територій – особливої підтримки в доступі до вищої освіти; – забезпечення добросовісного, системного, прозорого, раціонального та випереджального державного регулювання освітньої діяльності; – модернізація матеріально-технічного забезпечення та освітнього простору, у тому числі на засадах інклюзивності; – безперервне підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; – врахування наукових досліджень та інновацій в процесі розвитку змістовного наповнення освітніх програм; <p><u>Очікувані результати:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – підвищення якості вищої освіти задля розширення що перспективи професійного майбутнього в будь-якій країні світу; – включення до освітнього процесу напрацювань та результатів провідних вчених світу, розбудова сучасного високотехнологічного освітнього простору;

Продовження табл. 2.4.

	<p>– реалізація державної освітньої політики, сфокусованій виключно на якійсній освіті для широкого кола здобувачів з підтримкою вразливих груп населення;</p> <p><u>Показники досягнення цілей:</u></p> <p>– питома вага випускників закладів вищої освіти, потенційних вітчизняних суб'єктів оподаткування через два роки після завершення навчання (крім осіб, які продовжують навчання, проходять службу в силових структурах або перебувають в соціальній відпустці), у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 2 % порівняно з першим дослідженням;</p> <p>– кількість нових та переоснащених дослідницьких та навчальних лабораторій у 2032 році – 500 лабораторій;</p> <p>– рівень задоволеності студентів, випускників та стейкхолдерів реформуванням якості вищої освіти у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 2 % порівняно з першим дослідженням;</p>
<p><i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i></p>	<p><u>На реалізацію стратегічної цілі 3 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u></p> <p>– протекціонізм національної та міжнародної академічної мобільності студентів;</p> <p>– окрема адресна допомога мешканцям тимчасово окупованих територій, незахищеним та вразливим групам населення;</p> <p>– сприяння особливим умовам для вступників з видатними досягненнями;</p> <p>– гармонізація освітніх та професійних стандартів, залучення до їх розроблення різних стейкхолдерів практичної, громадської та наукової сфери за профілем;</p> <p>– забезпечення вірогідного та релевантного ліцензування, а також ефективного контролю за дотриманням його умов;</p> <p>– закріплення посиленних вимог до “регульованих” спеціальностей, запровадження єдиних державних кваліфікаційних іспитів;</p> <p>– озброєння сучасного лабораторного фонду закладів вищої освіти цифровою інфраструктурою;</p> <p>– формування інвестиційно привабливого клімату для потенційних приватних партнерів, залучення економічних суб'єктів до розвитку матеріально-технічної бази та освітнього простору закладів вищої освіти;</p> <p>– будівництво будівель та споруд освітнього та житлового фондів закладів вищої освіти, проведення в них ремонтних і відновних робіт;</p> <p>– розвиток систем внутрішнього забезпечення якості як основи якісної вищої освіти;</p> <p>– залучення незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти до акредитації та моніторингу діяльності закладів вищої освіти;</p> <p>– створення умов для акредитації іноземними акредитаційними агентствами та агентствами забезпечення якості вищої освіти;</p> <p>– впровадження результатів наукових досліджень в освітні програми;</p>

Продовження табл. 2.4

	<ul style="list-style-type: none"> – закріплення механізмів участі здобувачів вищої освіти у наукових дослідженнях, мотивація ініціювання та реалізації інноваційних проектів; – сприяння використанню інноваційних технологій та новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур;
--	---

*складено на підставі [116];

Проведений аналіз представлених змістовних позицій щодо стратегічної цілі 3 дає підстави про висновки про не включення позицій щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти в сукупність оперативних цілей, що вбачається помилковим, оскільки якість навчання за напрямом фізичної культури та спорту в системі вищої школи зараз, в умовах збройної агресії проти України, як ніколи є важливою, власне така проблема вкрай болючою.

Змістова характеристика стратегічної цілі 4 в межах Стратегії виглядає наступним чином (таблиця 2.5) [116].

Таблиця 2.5

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на до 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 4*

<i>Структурний розділ</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії</i>	<p>Слабка практична підтримка євроінтеграційних прагнень, що проявляється у ігноруванні необхідності гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу:</p> <ul style="list-style-type: none"> – брак визнання українських освітніх кваліфікацій через їх невідомість, а також застосування складних процедур визнання документів про вищу освіту за кордоном; – певне ігнорування кращого іноземного досвіду інвестицій у вищу освіту та фахівців з цього напрямку, відсутність механізму залучення іноземних інвестицій у розвиток закладів вищої освіти; – не виразна позиція закладів вищої освіти на ринку надання освітніх послуг для іноземних студентів і слабе забезпечення необхідних умов для навчання останніх;

Продовження табл. 2.5.

	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність у більшості здобувачів вищої освіти достатніх знань про розмаїття культур, навичок робочої комунікації в міжнародному контексті; – брак застосування закладами вищої освіти можливостей міжнародної мобільності, спільних освітніх програм, досліджень з іноземними університетами; – брак презентабельності системи вищої освіти.
<p><i>Стратегічні цілі та показники їх досягнення</i></p>	<p style="text-align: center;"><u>Стратегічна ціль 4. Інтернаціоналізація вищої освіти України</u></p> <p><u>Операційні цілі:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення зіставності та підтвердження на світовому рівні українських освітніх кваліфікацій; – впровадження кращого іноземного освітнього досвіду в Україні; – невинне зростання кількості іноземних студентів в Україні; – адаптація випускників закладів вищої освіти до життя та роботи в мультикультурному середовищі; – збільшення кількості проектів міжнародної освітньо-наукової співпраці, інтеграція наукових та науково-педагогічних працівників до світового наукового простору. <p><u>Очікувані результати:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення відкритості системи вищої освіти України та впровадження кращого світового досвіду; – формування закладами вищої освіти навичок життя та роботи в мультикультурному середовищі задля заохочення іноземних здобувачів якістю освіти та умовами навчання; – проведення спільних досліджень найвищого наукового гатунку вітчизняними та закордонними вченими; <p><u>Показники досягнення цілей:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – середня кількість країн Європейського простору вищої освіти, які мають більш високі показники реалізації принципів Болонського процесу (за індикаторами (Scorecard indicators) Звітів про імплементацію Болонського процесу), у 2030 році – 15; – кількість іноземців та осіб без громадянства серед студентів, які здобувають вищу освіту в Україні, у 2032 році – 120 тис. осіб; – питома вага штатних науково-педагогічних та наукових працівників, які мають не менше п'яти наукових публікацій у фахових наукових виданнях категорії “А”, у 2032 році – 25 відсотків.
<p><i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i></p>	<p style="text-align: center;"><u>На реалізацію цілі 4 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення гармонізації структури вищої освіти України відповідно до зобов'язань країн – членів Європейського простору вищої освіти; – розвиток національної системи кваліфікацій, спрощення процедур визнання іноземних освітніх кваліфікацій; – трансформація освіти у секторі безпеки та оборони відповідно до доктринальних підходів та принципів НАТО; – підтримка спільних (подвійних) освітніх програм з університетами, що належать до ТОП-1000 світових рейтингів;

Продовження табл. 2.5.

	<ul style="list-style-type: none"> – залучення іноземних викладачів до українських університетів; – відкриття вітчизняного ринку для кращих іноземних університетів; – цифрова трансформація процесу вступу іноземних громадян до закладів вищої освіти України; – створення умов для збалансованої мобільності студентів між Україною та країнами – членами ОЕСР; – працевлаштування в Україні іноземних студентів та учасників програм академічної мобільності; – закріплення механізмів формування міжкультурної свідомості та компетентностей; – набуття здобувачами вищої освіти навичок роботи в багатонаціональних колективах; – стимулювання вивчення іноземних мов з одночасним підвищенням вимог щодо володіння ними; – підтримка співпраці між закладами вищої освіти та науково-дослідними установами, участі в реалізації міжнародних наукових проектів і програм, насамперед Європейського Союзу; – підтримка національної та міжнародної академічної мобільності викладачів; – мотивування викладачів до отримання наукових результатів та наукових публікацій високого рівня, участі в патентно-ліцензійній діяльності.

*складено на підставі [116];

Аналіз представлених позицій щодо стратегічної цілі 4 знов таки вказує на відсутність будь-яких згадок про розвиток фізичної культури та спорту в системі і вищої освіти, хоча в контексті європейської освітньо-наукової інтеграції, саме врахування досвіду більше розвинутих освітніх систем вищого рівня може надати поштовх в розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти України.

І нарешті, щодо останньої стратегічної цілі 5 Стратегія дає таку розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії (таблиця 2.6) [116].

Таблиця 2.6

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на до 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 5*

<i>Структурний розділ</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії</i>	<p>Фальсифікація студентоцентризму, низькі заробітна плата та умови праці працівників, слабкі управлінські компетентності управлінського персоналу закладів вищої освіти, зневага ідеєю місії лідерства у формуванні людського капіталу, згуртуванні суспільства, в освіті дорослих, а отже втрата привабливості закладами вищої освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – надання в освітньому процесі переваги традиційній уніфікації над індивідуалізацію освітніх траєкторій, пошуком власної моделі самореалізації здобувачів вищої освіти; – недостатній рівень управлінських компетентностей адміністративно-управлінського персоналу та культури врядування в системі вищої освіти, бюрократизм консерватизм щодо організації освітньої, науково-технічної та інноваційної діяльності; – брак уваги держави та закладів вищої освіти до освіти дорослих, формалізм у ставленні до безперервного навчання; – виключне акцентування закладів вищої освіти на освітній та науковій діяльності, що уповільнює всебічний розвитку особистості та реалізації її талантів; – втрата престижності викладацькою діяльності не тлі низького рівня умов та оплати праці, а також високого рівня бюрократизації професійної діяльності;
<i>Стратегічна ціль та показники її досягнення</i>	<p align="center"><u>Стратегічна ціль 5. Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри</u></p> <p><u>Операційні цілі:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – кінцева реалізація студентоцентризму на тлі використання інноваційних технологій та застосування різних форм здобуття вищої освіти; – забезпечення професійності, авторитетності та доброчесності лідерів вищої освіти, співпраці з іншими лідерами та їх навчання; – створення умов для безперервного навчання, задля особистого та професійного зростання здобувачів останнього; – формування закладами вищої освіти людського капіталу, створення ними інтелектуально-інноваційних продуктів та вкорінення етичних принципів; – підвищення соціального статусу професора в суспільстві та перспектив професійного розвитку працівників закладів вищої освіти; <p><u>Очікувані результати:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення студентоцентрованого навчання, що дає змогу сформуванню власні набори компетентностей здобувачам вищої освіти, освіти дорослих, що є усвідомленою необхідністю розвитку;

Продовження табл. 2.6.

	<p>– створення умов для праці, можливостей особистісного та професійного розвитку, включення до суспільних процесів, що забезпечують високу привабливість академічної кар’єри;</p> <p>– забезпечення керівниками закладів вищої освіти зразкового управління їх закладами та досягнення задекларованих цілей.</p> <p><u>Показники досягнення цілей:</u></p> <p>– відсоток випускників закладів вищої освіти, які скористалися перехресним вступом, навчалися на спільних, подвійних, міждисциплінарних програмах або за дуальною формою здобуття вищої освіти (збільшення щороку до 2027 року на 1,5 відсотка та починаючи з 2028 року на 2 % порівняно з першим дослідженням;</p> <p>– середня заробітна плата в освіті у 2032 році – 21 500 гривень у постійних цінах 2021 року;</p> <p>– кількість закладів вищої освіти, порядковий номер яких в одному з міжнародних рейтингів (QS World University Rankings, The Times World Universities – World Top 500 Universities не перевищує 1000 (без поділу на факультети, спеціальності тощо), у 2032 році – 12.</p>
<p><i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i></p>	<p><u>На реалізацію стратегічної цілі 5 та відповідних операційних спрямовано такі завдання:</u></p> <p>– організація освітнього процесу на засадах студентоцентрованого навчання;</p> <p>– розширення перехресного вступу, спільних, міждисциплінарних та подвійних програм, дуальної, інших форм здобуття освіти;</p> <p>– розвиток загальних компетентностей, правової культури, рухової активності, спорту, різних студентських змагань;</p> <p>– розвиток програм управлінської підготовки керівного складу та перспективних лідерів закладів вищої освіти, тренінгів на підтримку реформ;</p> <p>– дотримання гендерної рівності в межах керівного складу закладів вищої освіти;</p> <p>– проведення комунікаційних кампаній щодо реформ у системі вищої освіти;</p> <p>– нормативно-правове забезпечення та формування нової системи освіти дорослих;</p> <p>– визнання результатів навчання неформальної та інформальної освіти в системі формальної освіти, підтвердження професійних кваліфікацій;</p> <p>– утворення центрів безоплатного вивчення та поглиблення знань державної мови;</p> <p>– сприяння проведенню наукової та науково-технічної експертизи в закладах вищої освіти;</p> <p>– підтримка інтелектуальних та творчих дискурсів, суспільних ініціатив та проектів;</p> <p>– розвиток аналітичних центрів з публічно важливої тематики на базі закладів вищої освіти;</p>

Продовження табл. 2.6.

	<ul style="list-style-type: none"> – зменшення максимального річного навчального навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника без розширення штату закладів вищої освіти; – надання пільгових кредитів для будівництва житла науково-педагогічним та науковим працівникам; – забезпечення умов для професійного розвитку наукових і науково-педагогічних працівників, як то в межах програм постдокторальних досліджень та програм розвитку цифрових компетентностей;
--	--

*складено на підставі [116];

Аналіз репрезентованих позицій Стратегії в межах стратегічної цілі 5 дозволив виявити першу безпосередню згадку про розвиток фізичної культури та спорту в вищій школі, яка проявилась у завданні щодо розвитку «рухової активності, спорту, різних студентських змагань» [116]. Втім, воно є досить загальним, нечітким та неконкретним.

Узагальнюючі розгляд Стратегії, зазначимо, останньою визначено основний очікуваний результатом реалізації Стратегії, який заявлено як створення сучасної гідної конкурентноспроможної ефективної системи вищої освіти на задоволення потреб різних стейхолдерів внутрішнього та світового ринку освітніх послуг [116].

Кластер забезпечувальних позицій вважається не доцільним до детального розгляду, втім, його опрацювання, свідчить про вичерпність заявлених позицій з точки зору управлінської науки загалом, так і функцій управління зокрема.

Підводячи підсумки щодо розгляду Стратегії розвитку вищої освіти в Україні, зауважимо, що закріплені позиції щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти не відповідають вимогам сьогодення, а тому потребують доопрацювання. Отож, формування нового стратегічного документу з розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти має врахувати загальні стратегічні цілі розвитку вищої освіти екстраполюючи їх на сферу розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої школи.

2.3. Удосконалення стратегічних положень державної галузевої політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти

Як відомо, державна політика формується на різних рівнях, як то: національному, регіональному та місцевому [40, с. 5]. Втім, в межах національного рівня слід виокремлювати загальнодержавний та галузевий вектор державної політики, при цьому за реалізацію останнього відповідає центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого і віднесено формування та реалізацію державної політики за відповідним профільним спрямування. При цьому не важливо про який рівень державної політики йдеться – стратегічний чи оперативний – оскільки на обох з них відбувається взаємопов'язана послідовна реалізація останньої.

Прикладом формування та реалізації стратегічних положень державної галузевої політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти виступає Наказ Міністерства освіти і науки України № 193 від 15.02.2021 року «Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року» [105]. На виконання завдань дисертаційного дослідження проведемо його змістовну декомпозицію.

Власне цей наказ базується на сукупності нормативних документів, зокрема:

- Постанові Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» [102];
- Указі Президента України, «Про Національну стратегію з оздоровчої активності в Україні на період до 2025 році «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [109];

– Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року» [108];

– Постанові Верховної Ради України «Про забезпечення сталого розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади» [96];

– Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року» [97];

– Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для першого (бакалаврського) рівня» [106];

– Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для другого (магістерського) рівня» [107];

З точки зору емпіричного аспекту рекомендації базуються на практичному досвіді Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти на науки України, виступах вітчизняних студентів на Всесвітніх універсиадах, Європейських студентських іграх, чемпіонатах світу та Європи серед студентів, Європейських іграх єдиноборств, співпраці з Спортивною студентською спілкою України (визнана Міжнародною федерацією університетського спорту), Європейською асоціацією університетського спорту, закладами вищої освіти та спортивною громадськістю тощо.

Загальна структура рекомендацій передбачає виокремлення загальних положень, аналізу сучасного стану фізичного виховання та спорту у закладах освіти в Україні та за кордоном, мети та основаних завдань рекомендацій, очікуваних результатів, організаційного та фінансового забезпечення реалізації рекомендацій.

Загальні положення фіксують не тільки базис власне рекомендацій, а й досить цікаве положення щодо створення в закладах освіти двох автономних, рівних за пріоритетністю та взаємодоповнюючих систем – фізичної культури та спорту, які, в свою чергу виступають відповідно [105]:

- інструментом збереження і зміцнення здоров'я, популяризації здорового способу життя, всебічного (у тому числі фізичного) гармонійного розвитку, забезпечення змістовного дозвілля студентської молоді, збільшення їх рухової активності, у тому числі в процесі участі у спортивно-масових заходах різного рівня та спрямування (реалізація цього інструменту «фізичне виховання» відбувається через кафедри фізичного виховання);

- засобом виховання фізичних, морально-вольових, інтелектуальних здібностей студентів, вдосконалення спортивної майстерності студентів на тлі поєднання навчання зі спортивною підготовкою задля участі у студентських спортивних змаганнях різного рівня (функціонування засобу «спорт» відбувається в межах діяльності центрів студентського спорту);

Проведений в процесі підготовки рекомендацій зі стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту культури серед студентської молоді аналіз сучасного стану останнього виявив певні важливі світові тенденції, як то [105]:

- сучасним світовим трендом людства, що підтримується країнами всього світу на офіційному рівні, визнано рухову активність як основу сучасного світового суспільства;

- провідні світові заклади вищої освіти використовують різновекторні інструменти та заходи для забезпечення рухової активності студентської молоді, у тому числі через спортивні клуби, рекреаційні центри, спеціальні курси різного рівня підготовленості;

- провідними світовими закладами вищої освіти запроваджено дослідження з моніторингу стану здоров'я студентів, а також тестування щодо прикладних навичок фізично-культурного характеру;
- через розвинену систему міжнародних громадських студентських спортивних організацій студенти світових закладів вищої освіти мають можливість: регулярно займатися різними видами спорту, приймати участь у широкому спектрі студентських змагань різного рівня (Всесвітній універсіаді, Європейських університетських іграх, чемпіонатах Європи та світу, змагання спортивних студентських ліг у їх складі, а також у складі національних збірних з олімпійських та неолімпійських видів спорту);
- задля підтримки спортивних досягнень студентської молоді в світових закладах вищої освіти запроваджено програми із зниження вартості навчання та надання стипендій за спортивні досягнення видатних студентів-спортсменів.

Також цей аналіз дозволив зробити висновки про кризовий стан вітчизняної сфери фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, який підтверджується результатами проведеного, згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 1045 від 09.12.2015 р. «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовки населення України» [103], у 2018/2019 навчальних роках оцінюванням студентів 1260 закладів вищої освіти, які свідчать про те, що 77,4% з них мали недостатній рівень фізичної підготовки [105]; а також поглибився через поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, що призвело до різкого зниження рухливої активності студентів під час пандемії.

Ідентифіковані мета та завдання Рекомендацій представлені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Мета та завдання Рекомендацій зі стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року

<i>Змістовна частина рекомендацій</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Мета</i>	<p>Визначення пріоритетних напрямів діяльності та розроблення механізмів задля:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення реалізації права та бажання студентської молоді на рухову активність, фізичну культуру та спорт в контексті досягнення гармонійного розвитку здоров'я останньої як найвищої національно-соціальної цінності; – закріплення у студентської молоді гуманістичних цінностей та патріотичних почуттів; – укорінення серед студентської молоді ціннісного ставлення до власного здоров'я, духовного та фізично-спортивного вдосконалення; – створення позитивного іміджу нашої країни в світі;
<i>Завдання щодо фізичного виховання</i>	<p>дійснення щорічного оцінювання фізичної підготовки студентської молоді;</p> <p>організація та проведення спортивно-масових заходів із залученням студентської молоді на засадах сучасних спортивних трендів та інформаційних технологій і форматів;</p> <p>отримування працівників системи вищої освіти до занять фізичною культурою та спортом;</p> <p>осилення інклюзивності вищої освіти, у тому числі через формування спеціальних медичних груп;</p> <p>оповнення освітньої та позаосвітньої складової життя студентської молоді сучасними, популярними серед неї видами спорту;</p> <p>абезпечення в закладах вищої освіти розвитку спортивного туризму, як форми реалізації набутих під час фізичного виховання навичок та умінь, а також продуктивного напрямку рухової активності;</p>
<i>Завдання щодо спорту</i>	<p>ормування та забезпечення роботи центрів студентської молоді, спортивних клубів та інших спортивних структурних підрозділів в закладах вищої освіти;</p> <p>абезпечення підготовки та участі студентської молоді у регіональних, національних та міжнародних спортивних змаганнях серед студентів;</p>
<i>Завдання щодо інформаційного забезпечення</i>	<p>ормування та імплементація інноваційної моделі мотивації студентської молоді до занять фізичною культурою та спортом, ведення здорового образу життя;</p> <p>ропагування олімпійських цінностей (досконалість, дружба, солідарність);</p>

Продовження табл. 2.7

	<p>інформаційний супровід боротьби з речовинами, забороненим згідно вимог Всесвітнього антидопінгового агентства;</p> <p>адання публічності та розголосу заходам на виконання рекомендацій через засоби масової інформації, забезпечення широкої соціальної реклами преференціям рухової активності зокрема та здорового способу життя в цілому;</p>
<i>Завдання щодо організаційно-структурного забезпечення</i>	<p>абезпечення координації дій та співробітництва суб'єктів реалізації Рекомендацій: Міністерства освіти і науки України, Комітету з фізичної культури та спорту при Міністерстві освіти і науки України, Спортивною студентською спілкою України, Національним антидопінговим комітетом України, науковими та науково-дослідними установами, місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, всеукраїнськими спортивними федераціями, спортивними клубами, громадським об'єднаннями, представниками бізнесу та іншими суб'єктами фізичної культури та спорту</p>
<i>Завдання щодо матеріально-технічного та фінансового забезпечення</i>	<p>одернізація об'єктів спортивної інфраструктури закладів вищої освіти за останніми сучасними світовими вимогами до таких об'єктів та запитам користувачів;</p> <p>осилення матеріально-технічної бази фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти;</p> <p>ормування програм фізичного виховання студентської молоді в закладах вищої освіти із залученням до їх фінансового забезпечення бюджетів різного рівня;</p>
<i>Завдання щодо науково-методичного забезпечення</i>	<p>дійснення подальшої навчально-методичної роботи;</p> <p>озширення цифрових компетентностей та навичок навчально-педагогічного персоналу з фізичного виховання в закладах вищої освіти;</p> <p>одернізація навчальних планів, програми та матеріалів згідно оновленим стандартам вищої освіти;</p> <p>озробка інтернет-інструментів на розвиток діяльності в сфері фізичної культури та спорту;</p> <p>озробка методичних рекомендації щодо проведення дистанційних занять з фізичного виховання в домашніх умовах;</p>
<i>Завдання щодо медичного забезпечення</i>	<p>озвиток медично-педагогічного контролю за студентами під час проведення заходів з фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти;</p> <p>ідновлення щорічних медичних оглядів для студентської молоді;</p> <p>ведення медичних оглядів для студентської молоді, що приймає участь у спортивних змаганнях;</p>

Продовження табл. 2.7

<i>Завдання щодо нормативно-правового забезпечення</i>	озробка Положення про центри студентського спорту в закладах вищої освіти; досконалення організаційного, нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного, медичного, інформаційного забезпечення фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти; абезпечення організації, підготовки та проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості студентської молоді, результати якого мають бути презентовані в щорічному звіті керівника закладу вищої освіти;
--	---

*складено на підставі [105];

За основні результати реалізації вказаних рекомендацій запропоновано [105]:

- повна модернізація інфраструктури фізичного виховання та спорту студентської молоді в закладах вищої освіти;

- формування креативної моделі стимулювання студентської молоді до занять фізичною культурою та спортом, ведення здорового способу життя як запоруки не тільки набуття фізичного здоров'я, а й успішної соціалізації та професійного зростання;

- розбудова комплексної системи ранньої діагностики спортивних здібностей представників студентської молоді, забезпечення подальшого розвитку таких здібностей з послідовним спортивним зростанням їх носіїв та представленням нашої країни на міжнародних змаганнях;

- розширення контингенту учасників заходів з фізичної культури та спорту з числа студентської молоді;

- покращення показників стану фізичної підготовки студентської молоді;

Організаційне та фінансове забезпечення реалізації рекомендацій заявлено відповідно у формі [105]:

– розробки та затвердження плану заходів, їх проведенні, здійснення моніторингу стану виконання Рекомендацій, трансформації завдань у конкретні заходи та врахування їх у державних та місцевих Програмах розвитку;

– здійснення покриття видатків на реалізацію рекомендацій з державного та місцевих бюджетів, за рахунок грантів та інших джерел не заборонених законодавством.

Ретельне опрацювання репрезентованих положень Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року свідчить про певні позитивні моменти, які полягають у відносній кореляції з іншими основоположними документами – Стратегією розвитку фізичної культури та спорту та Стратегією розвитку вищої освіти. В той же час, на тлі поведеного опрацювання вищеназваних фундаментальних документів стратегічного рівня державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту з одного боку та вищої освіти з іншого, очевидно вбачається вкрай невідпрацьована структура Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року, які, по суті, мала б переважним чином корелювати з структурою Стратегією розвитку вищої освіти. Значною прогалиною слід вбачати відсутність таких змістовних розділів як «опис проблем в сфері фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, що викликали потребу у формуванні Рекомендацій, та обґрунтування необхідності їх розв’язання», «аналіз поточного стану справ у вітчизняній сфері та тенденцій в сфері фізичної культури та спорту в світовій системі вищої освіти», «стратегічні цілі, ризики, очікувані результати та показники їх досягнення», «забезпечення реалізації Рекомендацій», «моніторинг, оцінка та звітування моніторинг реалізації положень Рекомендацій».

Критичний аналіз змістовних позицій Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 дозволив виявити такі вкрай проблемні їх позиції [105]:

- аналіз сучасного стану фізичного виховання та спорту у закладах освіти містить декілька показників, один з яких – кількість закладів вищої освіти, в яких було проведено оцінювання фізичної підготовки студентської молоді – 1260 одиниць – викликає значні сумніви, оскільки офіційна статистика стверджує, що станом на 2018/2019 р.р. в країні функціонувало 652 заклади вищої освіти [56];

- метою рекомендацій заявлено «визначення пріоритетних напрямів діяльності та розроблення механізмів» [105], що загалом є інструментом досягнення мети, а не метою;

- у складових мети визначено напрям з «формування патріотичних почуттів» [105], який ніде надалі не тільки не реалізується через так звані визначені механізми, але й не згадується більше в Рекомендаціях загалом;

- у завданнях щодо фізичного виховання завдання 1 пов'язане з «забезпеченням проведенням щорічного оцінювання фізичної підготовки студентської молоді України» [105], що є тавтологічним до Постанови Кабінету Міністрів України № 1045 від 09.12.2015 р. «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовки населення України» [103], згідно якій Міністерство освіти та науки України з 2016 року зобов'язано щорічно проводити таке оцінювання та подавати його результати Міністерству молоді та спорту України; окрім того, це просте проведення оцінювання навряд чи призведе до розвитку фізичного виховання;

- також серед завдань щодо фізичного виховання заявлено завдання 3 «заохочення до занять фізичною культурою та спортом

викладачів та працівників освітньої галузі» [105], без пояснень, яким чином цей напрям сприяє розвитку фізичної культури та спорту серед студентської молоді;

– важливим вбачається напрям «сприяння розвитку туризму в закладах освіти, як форми залучення молоді до формування потреби здорового способу життя, активного відпочинку і престижу занять фізичною культурою» [105]; втім, вочевидь, під туризмом розуміється не туризм загалом, який являє собою згідно Закону України «Про туризм» професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [118], а спортивний туризм, який є як видом туризму, так і видом спорту; отже цей напрям має бути завлений серед завдань щодо спорту;

– завдання щодо різних видів забезпечення загалом не мають нічого спільного з стратегічними завданнями, вони мають бути представлені серед забезпечувального блоку, в якому тавтологічно прописано організаційне та фінансове забезпечення;

– в частині завдань науково-методичного забезпечення прописано завдання 4 «створення інтернет-інструментів для забезпечення потреб розвитку галузі фізичного виховання та спорту (спрощення реєстрації в змаганнях, доступу до навчально-тренувальних методичних рекомендацій, формування звітності тощо)» [105], які неумотивовано віднесено до науково-методичного забезпечення розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді, оскільки за змістом цей напрям відносить до розвитку фізичної культури та спорту загалом;)

– в частині завдань щодо нормативно-правового забезпечення завдання 1 містить положення щодо «впровадження Положення про центри студентського спорту», яке, згідно ст.14 Закону України «Про фізичну

культуру та спорт», мало бути розроблене Кабінетом Міністрів України ще у 2012 році, але до сих пір так і отримало життя [119];

– в частині завдань щодо нормативно-правового забезпечення завдання 2 містить положення щодо «внесення змін до організаційно, нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного, медичного, інформаційного забезпечення фізичного виховання та спорту в закладах освіти» [105]; при цьому очевидно, що перераховані види забезпечення, крім тавтологічно заявленого нормативно-правового забезпечення, не відносяться до останнього виду регламентаційного забезпечення;

– в частині завдань щодо нормативно-правового забезпечення завдання 3 містить положення щодо «забезпечення організації, підготовки та проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості студентської молоді» [105], яке, фактично, вже було заявлено у якості завдання 1 серед завдань щодо фізичного виховання;

– очікувані результати знов таки, як і мета, порушують причинно-наслідковий зв'язок, оскільки результатом реалізації положень Рекомендацій має стати не створення цілісної моделі мотивації студентської молоді до занять фізичною культурою та спортом» [105] (це засіб, а не мета), а саме досягнення високого ступеня мотивованої до занять фізичною культурою та спортом студентської молоді;

Не зрозумілим також вбачається абсолютне ігнорування положень Рекомендацій позиціями Стратегії розвитку вищої освіти, яку було прийнято через рік після Рекомендацій.

Отже, таким чином маємо всі підстави для твердження про необхідність формування оновленого стратегічного документу, а саме: Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України.

На підставі раніше проведеного опрацювання структурних компонентів стратегічних документів щодо реалізації державної політики в сфері фізичної культури та спорту, а також вищої освіти пропонується така архітектура проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України:

- базовий кластер:
 - мета та місія Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
 - головні орієнтири розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
 - пріоритети та детермінанти розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
- аналітичний кластер:
 - аналіз трендів сучасного розвитку фізичної культури та спорту в світових закладах вищої освіти;
 - аналіз стану фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
- проблемний кластер:
 - ідентифікація та опис проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
 - визначення наслідків проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України в поточній та стратегічній перспективі;
 - обґрунтування необхідності розв'язання проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
- цільовий кластер:
 - формування стратегічних цілей та в межах кожної з них оперативних цілей Стратегії;
 - ідентифікація ризиків в процесі досягнення цілей Стратегії;

- формування завдань на досягнення оперативних, а отже і стратегічних цілей Стратегії;
- визначення очікуваних результатів;
- визначення очікуваних результативних показників досягнення цілей;
- забезпечувальний кластер:
 - опис організаційного механізму забезпечення реалізації Стратегії;
 - опис фінансового механізму забезпечення реалізації Стратегії;
 - опис контрольного механізму забезпечення реалізації Стратегії;
 - опис інформаційного механізму забезпечення реалізації Стратегії.

При цьому за стратегічні цілі, що ляжуть в змістовну основу моделі Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України з урахуванням вищеописаних трендів світової сучасності та реалій сьогодення функціонування нашої країни пропонується обрати:

Стратегічна ціль 1. Виховання фізично міцної, рухово активної, гармонійно фізично та духовно розвиненої здорової студентської молоді, що усвідомлює важливість своєї ролі в забезпеченні безпеки та обороноздатності країни;

Стратегічна ціль 2. Висока якість освітньої компоненти в сфері фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти через застосування найсучасніших науково-практичних підходів, стандартів, методик, технологій на засадах цифрової трансформації. соціальної відповідальності та інклюзивності;

Стратегічна мета 3. Посилення медичного супроводу в процесі розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти у різних їх формах та видах для різних соціальних та профільних груп студентської молоді в часі та просторі;

Стратегічна ціль 4. Модернізації об'єктів спортивної інфраструктури та посилення матеріально-технічної бази фізичної

культури та спорту в закладах вищої освіти за останніми сучасними світовими вимогами до таких об'єктів та запитами користувачів;

Стратегічна ціль 5. Максимальне долучення студентської молоді до міжнародного, національного та регіонального спортивного руху в умовах інтернаціоналізації фізичної культури, спорту, вищої освіти;

Стратегічна ціль 6. Оновлення кадрового складу та його перепідготовка в умовах трансформація місії фізичної культури та спорту в країні та компетентністних характеристик за спеціальністю 017 «фізична культура і спорт»;

Стратегічна ціль 7. Розбудова державно-громадського управління та громадського самоврядування в межах розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти на забезпечення синергійного управлінського ефекту у їх поєднанні з державним управлінням сферами фізичної культури та спорту, вищою освітою;

Реалізація запропонованої архітектури проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти з розробленим цільовим змістовним її наповнення дозволить досягти реальних вагомих результатів у розвитку фізичної культури та спорту в освітньому просторі вітчизняної вищої школи, а отже сприятиме посиленню державності та стійкості нашої країни.

Висновки до 2-го розділу

1. В контексті принципів належного врядування та їх запровадження на всіх рівнях системи державного управління України в умовах євроінтеграційних процесів важливого значення набуває державна стратегія, як засіб реалізації державної політики. В роботі умотивовано та проведено детальне змістовне опрацювання основних стратегічних

документів з питань фізичної культури та спорту, а також вищої освіти – Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року та Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 – на предмет відображення позицій розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти.

2. Критичний аналіз Стратегії розвитку фізичної культури та спорту дозволив зробити висновки про наявність важливих положень щодо розвитку останніх в системі вищої освіти та спорту, які, в той же час, вирізняються певною загальністю та не зовсім відповідають реаліям нашого суспільного життя та викликам нашій державності. В умовах військової агресії, коли кожен член суспільства має бути готовий до захисту вітчизни, особливу увагу слід приділяти саме розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, де готуються найкращі інтелектуальні кадри країни, які, як в межах гармонійного розвитку людини загалом, так і в конкретних політичних умовах функціонування нашої країни, мають демонструвати високий рівень фізичної підготовки.

3. У наслідок критичного аналізу Стратегії розвитку вищої освіти в Україні, з'ясовано, що закріплені позиції щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти не відповідають вимогам сьогодення, а тому потребують доопрацювання. Отож, формування нового стратегічного документу з розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти має врахувати загальні стратегічні цілі розвитку вищої освіти екстраполюючи їх на сферу розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої школи.

4. На формування стратегічного бачення розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти проаналізовано Рекомендації щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року. Ретельне опрацювання репрезентованих положень Рекомендацій щодо стратегічного розвитку

фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року свідчить про певні позитивні моменти, які полягають у відносній кореляції з іншими основоположними документами – Стратегією розвитку фізичної культури та спорту та Стратегією розвитку вищої освіти. В той же час, на тлі поведеного опрацювання вищеназваних фундаментальних документів стратегічного рівня державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту з одного боку та вищої освіти з іншого, очевидною вбачається вкрай невідпрацьована структура Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року, які, по суті, мала б переважним чином корелювати з структурою Стратегією розвитку вищої освіти. Значною прогалиною слід вбачати відсутність таких змістовних розділів як «опис проблем в сфері фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, що викликали потребу у формуванні Рекомендацій, та обґрунтування необхідності їх розв'язання», «аналіз поточного стану справ у вітчизняній сфері та тенденцій в сфері фізичної культури та спорту в світовій системі вищої освіти», «стратегічні цілі, ризики, очікувані результати та показники їх досягнення», «забезпечення реалізації Рекомендацій», «моніторинг, оцінка та звітування моніторинг реалізації положень Рекомендацій». Критичний аналіз змістовних позицій Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 дозволив виявити вкрай проблемні їх позиції в частині цифрового матеріалу, мети, її складових, завдань, напрямів, очікуваних результатів.

5. На подолання виявлених проблем запропоновано та обґрунтовано архітектоніку проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України: базовий кластер (мета та місія Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України; головні орієнтири розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої

освіти України; пріоритети та детермінанти розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;), аналітичний кластер (аналіз трендів сучасного розвитку фізичної культури та спорту в світових закладах вищої освіти; аналіз стану фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;), проблемний кластер (ідентифікація та опис проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України; визначення наслідків проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України в поточній та стратегічній перспективі; обґрунтування необхідності розв'язання проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;), цільовий кластер (формування стратегічних цілей та в межах кожної з них оперативних цілей Стратегії; ідентифікація ризиків в процесі досягнення цілей Стратегії; формування завдань на досягнення оперативних, а отже і стратегічних цілей Стратегії; визначення очікуваних результатів; визначення очікуваних результативних показників досягнення цілей;), забезпечувальний кластер (опис організаційного механізму забезпечення реалізації Стратегії; опис фінансового механізму забезпечення реалізації Стратегії; опис контрольного механізму забезпечення реалізації Стратегії; опис інформаційного механізму забезпечення реалізації Стратегії;).

6. За стратегічні цілі, що ляжуть в змістовну основу моделі Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України з урахуванням вищеописаних трендів світової сучасності та реалій сьогодення функціонування нашої країни пропонується обрати: Стратегічна ціль 1. Виховання фізично міцної, рухомо активної, гармонійно фізично та духовно розвиненої здорової студентської молоді, що усвідомлює важливість своєї ролі в забезпеченні безпеки та обороноздатності країни; Стратегічна ціль 2. Висока якість освітньої компоненти в сфері фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти через застосування найсучасніших науково-практичних підходів,

стандартів, методик, технологій на засадах цифрової трансформації. соціальної відповідальності та інклюзивності; Стратегічна мета 3. Посилення медичного супроводу в процесі розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти у різних їх формах та видах для різних соціальних та профільних груп студентської молоді в часі та просторі; Стратегічна ціль 4. Модернізації об'єктів спортивної інфраструктури та посилення матеріально-технічної бази фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти за останніми сучасними світовими вимогами до таких об'єктів та запитами користувачів; Стратегічна ціль 5. Максимальне долучення студентської молоді до міжнародного, національного та регіонального спортивного руху в умовах інтернаціоналізації фізичної культури, спорту, вищої освіти; Стратегічна ціль 6. Оновлення кадрового складу та його перепідготовка в умовах трансформація місії фізичної культури та спорту в країні та компетентністних характеристик за спеціальністю 017 «фізична культура і спорт»; Стратегічна ціль 7. Розбудова державно-громадського управління та громадського самоврядування в межах розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти на забезпечення синергійного управлінського ефекту у їх поєднанні з державним управлінням сферами фізичної культури та спорту, вищою освітою. Реалізація запропонованої архітектоніки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти з розробленим цільовим змістовним її наповнення дозволить досягти реальних вагомих результатів у розвитку фізичної культури та спорту в освітньому просторі вітчизняної вищої школи, а отже сприятиме посиленню державності та стійкості нашої країни.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКО-КАДРОВИХ СКЛАДОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти

Формування оновленої державна політика щодо фізичної культури та спорту в вищій школі дуже актуальне в умовах військового часу, коли фізична підготовка майбутніх захисників вітчизни призвана забезпечити перемогу нашій країні. Саме вона виступає певним чином запорукою швидкої відбудови нашої країни в повоєнний час, оскільки державна політика щодо фізичної культури та спорту в вищій школі сприяє просуванню та закріпленню серед молоді ідеології активного способу життя, забезпечуючи тим самим розвиток їх працездатності та працьовитості.

Проблематику державної політики в сфері вищої освіти загалом у різні часи опрацьовувала ціла когорта вітчизняних вчених, а саме: Ажажа М., Акімов О., Алієва П., Андрейчук С., Базиляк Н., Батечко Н., Боднар С., Болдуєв М., Вавренюк С., Воробйова О., Гедікова Н., Головій Л., Грень Л., Григанська С., Губанова Т., Губернська Н., Домбровська С., Журавель Ю., Коваль Г., Кондратенко І., Костюк Т., Кравцова Т., Кравцов О., Крижко В., Крисюк С., Лащенко О., Луговий В., Молчанова Ю., Мороз С., Немченко Г., Огаренко В., Попіль Ю., Протасова Н., Радул В., Русин М., Семенець-Орлова І., Сєркова Н.,

Сікорська І., Сіренко Р., Старокошко М., Тоцька О., Уложенко В., Хомишин І., Чирва Г., Шеломовська О., Щокін Р., Яровой Т. [45, 46, 144, 6, 2, 3, 1, 32, 67, 124, 16, 14, 17, 15, 134, 64, 12, 5, 126, 26, 34, 131, 162, 160, 24, 10, 20, 157, 59, 132, 4, 130, 141, 28, 54, 85, 83, 147, 33, 65, 143, 153].

Питання державної політики в сфері фізичної культури та спорту тим чи іншим чином досліджували такі науковці як: Балабан С., Барановський В., Беленюк Ж., Бондаренко Б., Бондаренко В., Вавренюк С., Гасюк І., Грибан Г., Домбровська С., Дудорова Л., Жданова О., Журавель О., Калина М., Кононенко В., Кудлата К., Кузьменко О., Лікащук В., Моргунов О., Ніконенко С., Палюх В., Петришин Д., Рибчич І., Савченко В., Сергеев А., Сіренко Р., Фальковський А., Ціпов'яз А., Чокля О., Шевчук О. [47, 30, 52, 8, 73, 23, 84, 156, 133, 125, 148, 74, 90, 11, 127, 81, 155, 82, 48, 76, 9, 53, 57, 61].

Слід зауважити, що жодна з наукових праць не присвячена розкриттю питань та проблематики державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти. Водночас близько 100 закладів вищої освіти України I-IV рівня акредитації готують на сьогодні фахівців з фізичної культури та спорту, в близько 10 закладів вищої освіти України I-IV рівня акредитації готують фахівців з фізичної культури та спорту профільно [21].

Як свідчить практика розвинутих країни світу не останню роль у формуванні науково-обґрунтованої всебічної державної політики в цілому відіграє активізація долучення до таких процесів громадськості через державно-громадське управління. Як стверджують вчені Кононенко В., Лапшин С., Пилипенко Т. «державне управління як специфічна діяльність державних органів не лише зберігається, а й набуває вагомшого значення в умовах загальної трансформації ролі громадянського суспільства у державі.» [62].

Загалом, реформування державного управління на засадах громадської участі набуло за останнє десятиріччя активізації на всіма напрямками останнього. Не минули ці процеси і вищу освіту в цілому та вищу освіту в сфері фізичної культури та спорту зокрема. Втім, ці процеси не були однозначними і не завжди демонстрували позитивну динаміку. Так, вчені Прокопенко Л.Л. та Дегтярьова І.О. зазначають [121]: «Одна з відмінних рис сучасної системи освіти – перехід від державного до державно-громадського управління освітою, сутність якого становить об'єднання зусиль держави і суспільства у вирішенні проблем освіти. Практика свідчить про непослідовність у реалізації ідеї державно-громадської системи управління освітою. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), декларуючи необхідність демократизації системи освіти, проголосила необхідність переходу до неї, але пізніше в Законі України «Про освіту» був зроблений крок назад. Національна доктрина розвитку освіти знову наголосила на необхідності її запровадження.».

Слід зауважити, що вже новий Закон «Про освіту» (2017 р.) ст. 6 «Засади державної політики в сфері освіти та принципами освітньої діяльності» чітко закріплює серед таких засад державно-громадське управління [111]. Він, зокрема, трактує державно-громадське управління в сфері освіти «взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти», а також ст.70 закріплює такі положення щодо [111]:

- інституційного забезпечення державно-громадського управління у сфері освіти через утворення інститутів громадянського суспільства;
- складу представництва таких інститутів державно-громадського управління у сфері освіти (педагогічні, науково-педагогічні, наукові

працівники; здобувачі освіти; батьки; заклади освіти; роботодавці; об'єднання зазначених категорій осіб);

– власне порядку утворення інститутів державно-громадського управління у сфері освіти за рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування у формі робочих груп, дорадчих, громадських, експертних та інших органів;

– повноважень інститутів державно-громадського управління у сфері освіти, що закріплюються актами про їх утворення.

В той же час Закон України «Про вищу освіту» в ст.12 серед органів управління вищою освітою вказує [94]: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки; галузеві державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; Національну академію наук України та національні галузеві академії наук; засновників закладів вищої освіти; органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки. Таким чином органи державно-громадського управління відсутні серед законодавчо закріплених органів управління вищою освітою України.

Важливим також є й те, що Закон України «Про фізичну культуру та спорт» також не передбачає інститутів державно-громадського управління [119]. Звернення до Стратегії розвитку фізичної культури та спорту до 2028 року свідчить про відсутність будь-яких згадок по подальший розвиток державно-громадського управління в сфері фізичної культури та спорту [117].

Поza вищевказаними протиріччями, роботу у напрямку розбудови державно-громадського управління в сфері вищої освіти триває. Так, Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 р.р. передбачає

серед інших цілей стратегічну ціль 2 «Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти» в межах якої визначено операційну ціль «залучення представників громадянського суспільства до формування освітньої політики та управління закладами вищої освіти» [116].

Як зазначає Юськов Д. «...система державно-громадського управління пройшла довгий та складний шлях становлення. Реалізація нової управлінської моделі у системі освіти України, зокрема й в системі вищої освіти, неодноразово зазнавала коректив та в різні періоди залежала від особистого бачення керівників органів вищої та центральної влади щодо місця інститутів громадянського суспільства в публічному управлінні та їх ролі у виробленні публічної політики. Сучасна вітчизняна нормативно-правова база чітко декларує запровадження демократизації управління в системі вищої освіти та впровадження принципів державно-громадського управління..» [161].

Вочевидь, проблемні позиції щодо запровадження державно-громадського управління розвитком фізичною культурою та спортом в закладах вищої освіти є наріжними і можливими до вирішення з урахуванням досвіду розвинених країни, що вже пройшли шлях від генезису до потужного розвитку цієї форми державного управління вищою освітою. В умовах подальшої демократизації державного управління в Україні на шляху євроінтеграції цікавим вбачається досвід найближчого нашого європейського сусіда та партнера, члена ЄС з 2004 року – Польщі, яка добилась значних успіхів в реалізації механізмів державно-громадського управління [122].

Польща «стала на рейки» державно-громадського управління ще у 1990 році з прийняттям Закону про вищу освіту, посиливши рух за ними з прийняттям Закону про вищу школу у 2004 [29]. Згідно останньому було створено Головну раду науки і вищої школи, що обирається на 4 роки, до

складу якої входять: 14 представників вищих навчальних закладів, 5 представників Польської академії наук, 4 представники науково-дослідних інститутів, 4 студенти, 3 роботодавця [121]. Важливим вбачається участь Ради в формуванні державної політики в сфері вищої освіти, яка проявляється у такій формі [121]: «Рада співпрацює з міністром, відповідальним за справи вищої школи, а також з іншими органами влади і публічної адміністрації щодо визначення державної освітньої політики у сфері вищої школи, зокрема: подає пропозиції назв напрямів навчання та стандартів навчання; висловлює з власної ініціативи думку і подає висновки щодо всіх справ, які стосуються вищої школи, науки і культури, а також може звертатися у тих справах до органів публічної влади та вищих навчальних закладів для надання пояснень та інформації; висловлює думку у справах, поданих міністром, відповідальним за справи вищої школи, або іншими органами влади і публічної адміністрації; висловлює думку щодо проектів нормативних актів з питань вищої школи і науки, в тому числі щодо актів з питань створення, ліквідації, зміни назви вищих навчальних закладів, а також міжнародних угод Польщі, які стосуються вищої школи і науки, просування польської науки за кордоном; висловлює думку щодо проекту закону про державний бюджет у частині, розпорядником якої є міністр, відповідальний за справи вищої школи, а також у справах, пов'язаних з визначенням вищим навчальним закладам дотацій з державного бюджету).». Запроваджені механізми польської громадськості в управлінні вищою освітою – конференція ректорів польських вищих навчальних закладів, конференція ректорів польських професійних навчальних закладів, Рада молодих вчених та Національне представництво докторантів, згідно вітчизняного законодавства, слід ідентифікувати як форми громадського самоврядування.

Задля формування дієвих механізмів державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти

необхідним вбачається опрацювання понятійного апарату державно-громадського управління вищою освітою загалом.

Зауважимо, що на сьогодні законодавчо визнаним є тільки поняття «державно-громадського управління освітою» загалом, а дослідження наукових праць в контексті проблематики «державно-громадське управління освітою» державно-громадського управління вищою освітою свідчать про відсутність спроб сформулювати таке поняття за дискусії щодо його сутності.

Отже, зупинимось на понятті державно-громадського управління освітою та на основі опрацювання підходів до його формулювання, особливостей вищої освіти, визначимо поняття «державно-громадське управління вищою освітою».

Таблиця 3.1

**Підходи до визначення поняття
«державно-громадське управління освітою»**

<i>Джерело</i>	<i>Зміст поняття</i>
Закон України «Про освіту»	взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти
Михайленко О. [79]	процес поєднання різноспрямованої діяльності державних і суспільних суб'єктів управління, що пов'язані з функціонуванням і розвитком освітньої установи, в інтересах суб'єктів навчально-виховного процесу, соціуму, влади
Корольок С. [63]	управлінська діяльність, що здійснюється структурами громадянського суспільства – добровільно утвореними об'єднаннями, асоціаціями й організаціями громадян, які здійснюють громадську освітню політику на основі демократичних процедур самоуправління та співуправління
Грабовський В. [27]	спільної діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах кожної людини, соціуму та влади
Крисюк С. [66]	суспільне управління через максимальну участь громадян у розробленні стратегічних напрямів розвитку освітньої галузі задля задоволення потреб членів суспільства

Продовження табл. 3.1.

Тодосова Г. [140]	процес поєднання різноспрямованої діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах людини, соціуму, влади, а головною перевагою цього типу управління вважається оптимальне задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу в процесі зваженої взаємодії громадськості і владних структур
Тодосова Г. [139]	видом соціального управління на основі взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства через систему взаємоузгоджених політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових процесів, засобів, методів, зв'язків
Бех Ю., Іванілов О. [80]	система взаємодії органів державної влади і громадських організацій, що являє собою багаторівневою системою з широким спектром розподілу організаційних сил між суб'єктами управління, що дає змогу виявляти й уточнювати їх цілі, а також сукупність формальних і неформальних зв'язків і відносин між ними
Ніколаєнко С. [80]	особливий тип управління, який передбачає участь і взаємодію як державних структур, так і організацій, що виражають інтереси громадянського суспільства, всього населення
Зайченко О. [55]	управління, у якому поєднуються діяльність суб'єктів державних і громадських інституцій, що ґрунтується на добровільному встановленні державою та громадянами певних обов'язків в управлінні освітою в інтересах особистості, соціуму, влади. Воно передбачає тісний взаємозв'язок, співпрацю, постійний діалог і взаємодію державного (адміністративного) і громадського суб'єктів управління
Даниленко Л. [35]	процес поєднання різноспрямованої діяльності державних і суспільних суб'єктів управління, що пов'язані з функціонуванням і розвитком освітньої установи, в інтересах суб'єктів навчально-виховного процесу, соціуму, влади
Гречка Я. [29]	управління із залученням громадськості, спрямований на децентралізацію управління, самоврядування освіти, усупільнення навчальних закладів та надання їм автономії
Шоробура І. [159]	взаємодія між державою й громадою щодо вирішення актуальних питань освіти, що пов'язані з можливістю впливати на освітню політику, прийняття управлінських рішень, створення сучасного освітнього середовища
Пастовенський О. [88]	поєднання діяльності громадських і державних суб'єктів управління, що впроваджують узгоджену освітню політику в інтересах людини, громади й держави на основі демократичних процедур самоуправління та співуправління із забезпеченням пріоритету прав громадськості

Як бачимо з наведених визначень, вчені:

– Михайленко О., Тодосова Г., Даниленко Л. демонструють процесуальний підхід до державно-громадського управління освітою;

– Закон України «Про освіту», Королук С., Грабовська В., Бех Ю., Іванілов О., Пастовенський О., Шоробура І. дотримуються діяльнісного підходу до державно-громадського управління освітою;

– Крилюк С., Наколаєнко С., Гречка Я., Тодосова Г. демонструють управлінсько-типовий підхід до державно-громадського управління освітою;

На нашу думку, будь-яке управління є діяльністю (з позиції сукупності дій суб'єктів управління) та процесом (з позицію сукупності взаємопов'язаних послідовних етапів, операцій тощо) одночасно, а тому акцентування на якійсь одній з позицій є обмеженням у розумінні державного управління загалом. Отже, найбільш вірне розуміння державно-громадського управління вбачається як певного типу управління, яке, зважаючи на мету державно-громадського управління, носить безумовно соціально-демократичний характер.

На підставі вищевказаного пропонується розуміти під державно-громадським управління вищою освітою певний тип суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення в сфері вищої освіти з метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останньої як важливої складової життя країни. Соціально-демократичний характер таких рішень забезпечується синергічним діями вищевказаних суб'єктів – інститутів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадянського суспільства. Наведене формулювання враховує закладену Законом «Про

освіту» тісну співпрацю державних та громадських органів, їх спільну рівнозначну участь у всіх етапах управління.

Формування державної політики за будь-яким з напрямів, передбачає створення інституційного механізму державного управління вказаним напрямом.

Слід зазначити, що питання інституалізації, хоча і досить жваво обговорюються в науковому середовищі, але «наука про державне управління тільки опановує питання інституалізації» [128, с. 121]. При цьому опрацювання цих положень вкрай необхідно, оскільки «інституалізація повноважень органів державного управління дозволяє керівникам і спеціалістам у цій галузі: по-перше, знати, до якого конкретно інституту можна звернутись з певною проблемою і вирішити її; по-друге, з'ясувати, хто нестиме персональну відповідальність у випадку невирішення (затягування з вирішенням) відповідної проблеми; по-третє, подати до суду на інституалізований інститут за невиконання ним доручених йому державою повноважень і застосування до нього певних фінансових санкцій [50, с. 203-204; 135, с. 121].

Підвалинами такого механізму щодо вищої освіти в контексті розвитку фізичної культури та спорту виступає мета, принципи та предметно-об'єктна сфера державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.

Питання принципів державно-громадського управління в цілому розглядалось дуже обмежено. Науковець Зайченко О., стверджує, що до провідних з них слід віднести: науковість, професіоналізм, гуманізація, відкритість [55]. Вочевидь, така сукупність принципів є досить поверхневою, оскільки навіть не характеризує процес управління загалом.

Вчена Шоробура І. доводить в одній своїй праці, що такими принципами є [159]: «пріоритету прав і свобод людини і громадянина; верховенства права; взаємної поваги та партнерства; репрезентативності

органів громадського самоврядування, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства і правоможності їх представників; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; прозорості, відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; взаємної відповідальності сторін». В іншій науковій праці Шоробура І. розвиває запропоновані положення та наголошує на наявності декількох груп принципів державно-громадського управління, що поєднують в собі різні рівні (таблиця 3.2).

Вчена Переславцева К. довела необхідність виокремлення таких принципів державно-громадського управління в освіті як [158]: «законність прийнятих рішень, демократія, відповідність змісту управлінської діяльності та форм суспільного управління, стимулювання громадської активності, перспективність цілей громадського управління, колективне прийняття рішень та індивідуальна відповідальність, ротація учасників громадського управління, особиста зацікавленість учасників, взаємодія дорослих і дітей; поєднання традицій та інновацій». Їх аналіз вказує на їх специфічність, тобто притаманність саме такій формі державного управління як державно-громадське управління. В свою чергу, вбачається за доречне, наголосити на необхідності збереження також загальносистемних та структурних принципів.

Представлена сукупність принципів є чітко систематизованою в частині загальних принципів державно-громадського управління (загально-системних та структурних) та суперечливою в частині спеціалізованих принципів державно-громадського управління (так, автор виокремлює принцип демократичності в блоці принципів розвитку державно-громадського управління, в той же час виділяючи окремо принципи демократизації освіти).

Таблиця 3.2

**Сукупність принципів державно-громадського управління освітою за
рівнями управління за Шоробурою І.***

Загальносистемні
<i>об'єктивності управління; демократизму; правової впорядкованості; законності; розподілу влади; публічності; поєднання централізації та децентралізації</i>
Структурні
Структурно-цільові
<i>узгодженість цілей державного управління між собою; взаємодоповнюваність цілей, коли одна ціль сприяє іншій і підсилює її; підлеглість часткових, локальних цілей загальним (стратегічним); послідовність у досягненні всієї сукупності цілей державного управління</i>
Структурно-функціональні
<i>диференціація та фіксування функцій шляхом видання правових норм; сумісність функцій у межах компетентності одного органу, декількох органів, підсистеми і загалом організаційної структури державного управління; концентрація, що зумовлює надання одному органу сукупності управлінських функцій і відповідних ресурсів для забезпечення потужної управлінської дії на керовані об'єкти</i>
Структурно-організаційні
<i>єдність системи державної влади; територіально-галузевий, який зумовлює залежність організаційних структур від території, галузі виробництва та обслуговування; різноманітності організаційних зв'язків органів державної влади та місцевого самоврядування в системі державного управління; поєднання колегіальності й одно-особистості в окремих органах влади та місцевого самоврядування; лінійно-функціональний принцип, який розкриває зміст і обсяг підлеглості та управлінської взаємодії в організаційній структурі державного управління</i>
Структурно-процесуальні
<i>відповідності елементів (методів, форм і стадій) управлінської діяльності органів державного управління їхнім функціям і організації; конкретизації управлінської діяльності й особистої відповідальності за її результати; стимулювання раціональної та ефективної управлінської діяльності</i>
Спеціалізовані
Соціально-політичні
<i>широка участь громадян в управлінні справами держави й суспільства; централізм в управлінні; рівноправність націй; дотримання законності; позапартійність</i>
Розвитку
<i>відкритість, демократичність, взаємодія, узгодженість, участь і спільне управління</i>
Демократизації освіти
<i>рівних можливостей, співробітництва, різноманітності, відкритості, регіоналізації, громадсько-державного чи державно-громадського управління, самоорганізації, прямого спілкування, прямого спілкування, довіри, діалогу, адаптації, компліментарності</i>

* [158]

Науковець Гаєвська Л. в своєму дисертаційному дослідженні ретроспективно виділяє такі принципи державно-громадського управління освітою [22]: «незалежності й паритетності органів державного та громадського управління освітою; комплексного використання економічних та інших ресурсів держави й суспільства суб'єктами державно-громадського управління освітою; цільової спрямованості діяльності суб'єктів державно-громадського управління освітою на реалізацію потреб та інтересів учасників освітнього процесу, суспільства, держави; правової обґрунтованості домагань учасників освітньої діяльності на участь у державно-громадському управлінні загальною середньою освітою як на рівні загальноосвітнього закладу, так і на місцевому, регіональному та центральному рівнях; відкритості й гласності, згідно з яким діяльність суб'єктів державно-громадського управління освітою відкрита для всіх учасників освітнього процесу та забезпечується одержанням інформації; свободи й самодіяльності, що означає можливість кожного суб'єкта державно-громадського управління освітою вільно обирати методи й засоби здійснення управлінської діяльності та виявляти при цьому активність і самодіяльність; узгодженого розподілу повноважень і сфер відповідальності між державними й громадськими органами управління освітою на кожному її рівні й етапі функціонування та розвитку; надання повноважень органам управління освітою в державній вертикалі згори донизу, у громадській навпаки – знизу догори; цивілізованого розв'язання конфліктів і суперечностей між державними і громадськими органами управління на кожному рівні управління шляхом застосування загальноприйнятих узгоджувальних механізмів і процедур». Опрацювання вказаних принципів вказує на досить успішну адаптацію певних загальних принципів державного управління до умов державно-громадського управління освітою.

В контексті заявленого завдання формування принципів державно-громадського управління фізичної культурою та спортом в сфері вищої освіти не можна оминуть увагою нормативно-правове забезпечення, яке наголошує на побудові державно-громадського управління освітою загалом на принципах [111]: «пріоритету прав і свобод людини і громадянина; верховенства права; взаємної поваги та партнерства; репрезентативності органів громадського самоврядування, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства і правоможності їх представників; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; прозорості, відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; взаємної відповідальності сторін». Аналіз даної сукупності виявив певне змішання всіх трьох видів принципів – загальносистемних, структурних та спеціалізованих.

На підставі опрацювання авторських та законодавчих позицій, принципів побудови державної політики в сфері фізичної культури та спорту пропонується всі принципи державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти систематизувати за класичним підходом у межах 3 груп, при цьому загальносистемні та структурні принципи пропонується прийняти за основу, у тій сукупності, що представлена попередньо в таблиці 3.2 [158, 42], а специфічні презентувати у такий комплектації:

- людиноцентризму (пріоритету прав і свобод людини і громадянина);
- толерантності (взаємоповаги сторін);
- партнерства (спільна співпраця за досягнення вигоди обох сторін – держави та громадянського суспільства);

– репрезентативності (представництво найважливіших інститутів громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту);

– професіоналізму (високе володіння фаховим спрямуванням «фізична культура та спорт», «вища освіта» інститутами громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту);

– правоможності (захищеність законом можливості найважливіших інститутів громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту діяти відповідним чином в межах державно-громадського управління);

– узгоджувальності (пріоритет злагодженості процедур);

– обов'язковості (розгляду пропозицій сторін та дотримання досягнутих домовленостей);

– відповідальності (взаємної відповідальності сторін);

– цілепокладання (слідування цілям розвитку вищої освіти, фізичної культури та спорту, державного управління в цих сферах, а також суспільства в цілому);

– доступності (максимальна відкритість суб'єктів державного управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти до розбудови державно-громадського управління);

– синергічності (досягнення посиленого ефекту управління через консолідацію зусиль держави та інститутів громадського суспільства);

– безперервності (діяльність суб'єктів управління має бути безперервною в часі та просторі).

Щодо мети та завдань державно-громадського управління загалом звернімося до точки зору вченої Шоробура І., яка зазначала [158]: «головним завданням державно-громадського управління є забезпечення діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установами рівноваги між державним регулюванням і

процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-педагогічних системах. Крім того, завданнями такого управління є реалізація законодавчо визначених прав педагогів, учнів та їхніх батьків на участь в управлінні навчальним закладом; демократизація державного управління освітою; задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу; розвиток узгоджувальних механізмів розв'язання суперечностей і конфліктів між усіма суб'єктами».

На підставі цього можна за мету державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти обрати досягнення максимального синергічного ефективу у розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти на засадах цілепокладання на загальному (світовому, державному) та профільних (щодо вищевказаних сфер) рівнях в процесі тісної перманентної ефективності співпраці структур державного управління та інститутів громадського суспільства. Об'єктом виступає – фізична культура та спорт в сфері вищої освіти, а предметом – взаємоузгодження цілей та дій різних суб'єктів та процесів управління на розвиток фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

Відносно форм державно-громадського управління, відомі вчені Бех Ю., Іванілов О. стверджують, що [80, с. 66]: «..взаємодія органів державної влади і громадських організацій.... може проявлятися в різних формах: співробітництво, консенсус, узгодження, гегемонія, контроль, панування, керівництво, ізоляція, нейтралізація, боротьба, суперництво тощо, проте реалізуючись у формі системи державно-громадського управління, передбачає реалізацію у форматі соціального партнерства».

Ці ж вчені стверджують, [80, с. 67]: «взаємодія органів державної влади з громадськими організаціями має бути реалізована щонайменше на трьох рівнях: на першому – оперативному – будь-яка громадська організація має вступити у взаємодію з органами державної влади для вирішення гострих ситуацій, що склалися на місцевому рівні; на другому

– тактичному рівні – в контактi мають перебувати громадські організації, що відтворюють думку територіальної або національної громади на районному, міському або обласному рівні з питань експертної оцінки стану проблем соціального розвитку та контролю за виконанням прийнятих рішень; на третьому – стратегічному рівні – громадські організації мають привертати увагу державних органів до розбудови нормативно-правової бази їх діяльності, створення представницької організаційної структури громадських організацій як в країні, так і на міжнародній арені, акредитації міжнародних організацій, представників світового громадянського суспільства в країні, що потребує широкого використання інструментарію експертизи і прогнозування соціального розвитку».

Питання моделей державно-громадського управління загалом якнайкраще опрацювала вчена Г. Єльнікова (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Моделі державно-громадського управління *

<i>Модель</i>	<i>Зміст</i>
Структурно-громадська	передбачає створення на кожному управлінському рівні громадських структур, які б здійснювали незалежну експертизу управлінської діяльності і прийняття рішень та забезпечували діалог між органами управління освітою та громадськістю.
Інформаційно-громадська	організацію зустрічних потоків інформації: органи управління надають доступну і повну інформацію про прийняті нормативні акти й управлінські рішення, а громадськість через зустрічні інформаційні канали висловлює свої позиції
Субординаційно-проміжного партнерства	запровадження на всій вертикалі динамічних субординаційно-партнерських відносин; залучення громадськості до виконання завдань між членами громадських структур в процесі виконання яких стосунки громадських структур тимчасово перетворюються в партнерські

* [51, 43]

При цьому вищевказані моделі мають чітко функціональний характер.

Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти потребує чіткої ідентифікації інститутів, що входять до складу суб'єктів такого управління.

Звичайно, першим з таких суб'єктів слід ідентифікувати Міністерство освіти і науки України, що є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності» [102].

Міністерство молоді та спорту України як «головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності» слід визнати другим суб'єктом вищевказаного управління [101].

Вочевидь, суб'єктами управління державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти мають суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, які якнайкраще розуміють та володіють проблематикою фізично культури та спорту (таблиця 3.4.).

Таблиця 3.4

Суб'єкти сфери фізичної культури і спорту*

<i>Вид</i>	<i>Характеристика</i>
Спортивні клуби	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток визначених напрямів фізичної культури і спорту, видів спорту, здійснюють фізкультурно-оздоровчу та/або спортивну діяльність, надають послуги у сфері фізичної культури і спорту.
Дитячо-юнацькі спортивні школи	заклади спеціалізованої позашкільної освіти спортивного профілю – закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створюють необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортсменів для резервного спорту.
Заклади спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання	заклади загальної середньої освіти, закладами фахової передвищої освіти або закладами вищої освіти – закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують відбір та спортивну підготовку найобдарованіших дітей та молоді, створюють умови для розвитку їхніх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів та поповнення національних збірних команд у поєднанні із здобуттям учнями та студентами відповідної освіти.
Школи вищої спортивної майстерності	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують підготовку спортсменів резервного спорту та спорту вищих досягнень шляхом проведення постійно діючих навчально-тренувальних зборів та участь спортсменів у відповідних змаганнях.
Центри олімпійської підготовки	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують підготовку спортсменів національних збірних команд з олімпійських видів спорту шляхом проведення постійно діючих навчально-тренувальних зборів на спортивних спорудах, де створені умови для проживання, харчування спортсменів, належного медичного та наукового забезпечення їх підготовки, та участь спортсменів у відповідних змаганнях.
Центри студентського спорту закладів вищої освіти	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують створення умов для поєднання навчання у закладі вищої освіти та підготовки студентів, зокрема, до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів з видів спорту, визнаних в Україні, Всесвітніх універсіадах.
Фізкультурно-оздоровчі заклади	заклади фізичної культури і спорту, які здійснюють фізкультурно-оздоровчу діяльність.
Центри фізичного здоров'я населення	заклади фізичної культури і спорту, які здійснюють діяльність шляхом залучення різних груп населення, зокрема соціально незахищених, до занять фізичною культурою.

Продовження табл. 3.4.

Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю	забезпечує належні умови для реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, здійснює заходи з організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності осіб з інвалідністю, у тому числі щодо спорту вищих досягнень, фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю.
Колективи фізичної культури	громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, які створюються та функціонують на підприємствах, в установах, організаціях з метою здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності за місцем роботи громадян.
Фізкультурно-спортивні товариства	громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основними завданнями яких є: сприяння реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту; організація фізкультурно-оздоровчої діяльності, зокрема за місцем роботи громадян; забезпечення розвитку визначених напрямів спорту.
Спортивні федерації (асоціації, спілки, об'єднання тощо)	громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основними завданнями яких є: забезпечення інтересів членів відповідних спортивних федерацій у сфері спорту, в тому числі сприяння захисту їх соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних та інших інтересів; сприяння розвитку відповідного виду (видів) спорту шляхом участі у розробленні та виконанні відповідних програм; залучення різ-них груп населення до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності; сприяння підготовці спортсменів національних збірних команд та забезпечення їх участі в офіційних міжнародних спортивних змаганнях; організація та проведення фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань; участь у здійсненні кадрового забезпечення розвитку відповідного виду (видів) спорту; сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту.
Громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів	громадські органи, основними завданнями яких є: сприяння залученню учнів та студентів у позанавчальний час до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у закладах загальної середньої, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти; сприяння організації і проведенню спортивних змагань серед учнів та студентів спільно із всеукраїнськими спортивними федераціями; сприяння вдосконаленню проведення обов'язкових занять з фізичної культури у закладах загальної середньої, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти.

Продовження табл. 3.4.

Спортивна студентська спілка України	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості студентів, яке має всеукраїнський статус відповідно до закону та визнане Міжнародною федерацією університетського спорту. Остання, серед іншого: представляє Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх універсіадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед студентів, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України; може організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні спортивні змагання та заходи серед студентів з видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями; співпрацює з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості на підставі договорів, що укладаються відповідно до законодавства.
Українська федерація учнівського спорту	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів, яке має всеукраїнський статус відповідно до закону та визнане Міжнародною федерацією учнівського спорту. Остання, серед іншого: представляє Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх гімназіадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед учнівської молоді, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України; може організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні спортивні змагання та заходи серед учнівської молоді з видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями; співпрацює з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості на підставі договорів, що укладаються відповідно до законодавства.
Громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості ветеранів фізичної культури і спорту	громадські органи, основними завданнями яких є: забезпечення розвитку спорту ветеранів та сприяння соціальному захисту ветеранів фізичної культури і спорту; залучення ветеранів спорту до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності; організація і проведення спортивних змагань серед ветеранів фізичної культури і спорту; забезпечення участі ветеранів фізичної культури і спорту у відповідних міжнародних спортивних змаганнях.

Продовження табл. 3.4.

Національний олімпійський комітет України	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку олімпійського руху в Україні як складової частини міжнародного олімпійського руху.
Спортивний комітет України	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку в Україні неолімпійського спорту.

*складено на підставі [119];

Аналіз представлених характеристик вказує, що найбільш широким спектром профільних компетенцій та молодіжним спрямуванням діяльності наділені спортивні федерації та спортивна студентська спілка України, а також громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів та центри студентського спорту закладів вищої освіти. При цьому, перші і другу (спортивні федерації та спілку) варто ідентифікувати на вищому рівні управління – державному, а другі і треті (об'єднання та центри) – на місцевому (територіальному) та в межах управління кожним закладом вищої освіти. Слід також зазначити, що на сьогодні в Україні повноцінно діє більше 40 федерацій з олімпійських видів спорту; залучення до реалізації механізмів державно-громадського управління їх багаторічного досвіду та високого рівня професійно-управлінських компетенцій сприятиме їх ефективності та результативності [138, 145].

На інституційну розбудову державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти пропонується створення колегіального міжвідомчо-громадського органу Ради з розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти, до якої мають увійти представники Міністерства освіти і науки України (у тому числі Комітету з фізичного виховання та спорту МОН [100]), Міністерства молоді та

спорту України, всіх спортивних федерацій України та Спортивної студентської спілки України.

До його функцій мають бути включено:

- визначення основних орієнтирів розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти на основі планів розвитку країни та світових трендів розвитку фізичної культури та спорту;

- участь у формування та реалізації державної політики розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти через ініціативу та надання пропозицій щодо її формування, моніторинг її реалізації;

- міжнародна співпраця з зарубіжними державно-громадськими інститутами з фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти з метою забезпечення розвитку останніх;

Таким чином, інституційний механізм державно-громадськими управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти набуває вигляду (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

Інституційний механізм державно-громадськими управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти

<i>Державно-громадське управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти</i> – це суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення щодо розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти з метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останніх як важливих складових життя країни.
<i>Мета</i> – досягнення максимального синергічного ефективу у розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти на засадах цілепокладання на загальному (світовому, державному) та профільних (щодо вищевказаних сфер) рівнях в процесі тісної перманентної ефективності співпраці структур державного управління та інститутів громадянського суспільства.
<i>Об’єкт</i> – фізична культура та спорт в сфері вищої освіти, а предметом
<i>Предмет</i> – взаємоузгодження цілей та дій різних суб’єктів та процесів управління на розвиток фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти

Продовження табл. 3.5.

Принципи			
загальносистемні	специфічні		структурні
	людиноцентризму, толерантності, партнерства, репрезентативності, професіоналізму, правоможності, узгоджувальності, обов'язковості, відповідальності, цілепокладання, доступності, синергічності, безперервності		
Форми – соціальне партнерство			
Функціональні моделі			
субординаційна	структурна	інформаційна	
Рівні реалізації			
оперативний	тактичний	стратегічний	
Головний інституційний орган управління			
Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти			
склад – представники:			
<i>Міністерства молоді та спорту України</i>	<i>Міністерства освіти і науки України (у тому числі Комітету з фізичного виховання та спорту)</i>	<i>спортивних федерацій України</i>	<i>Спортивної студентської спілки України</i>
функції Ради:			
визначення орієнтирів розвитку фізичною культури та спортом в сфері вищої освіти на основі планів розвитку країни та світових трендів розвитку фізичної культури та спорту;	основних розвитку фізичною культури та спортом в сфері вищої освіти через ініціативу та надання пропозицій щодо її формування, моніторинг її реалізації;	участь у формування та реалізації державної політики з розвитку фізичною культури та спортом в сфері вищої освіти	міжнародна співпраця з зарубіжними державно-громадськими інститутами з фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти з метою забезпечення розвитку останніх;
участь у формуванні та удосконаленні стандартів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт»			

Запропонований інституційний механізм державно-громадського управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти вирізняється науковою обґрунтованістю, легітимністю, відповідністю вимогам розвитку фізичної культури, спорту та вищої освіти в контексті стратегічних планів розвитку власне Україні. Його реалізація дозволить посилити участь громадського суспільства у формуванні державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

3.2. Розвиток громадського самоврядування в межах державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти

Громадське самоврядування в цілому виступає формою самоорганізації громадян за місцем проживання, роботи, навчання тощо [18]. Питання громадського самоврядування загалом та в сфері вищої освіти не набуло активного звучання в спеціалізованій літературі. В той же час, розбудова громадянського суспільства, «як сфери суспільної діяльності громадян, що об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом», є умовою «становлення демократичної, правової та соціальної держави тісно пов'язане», оскільки «партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей»; при цьому за для формування сталого громадянського суспільства необхідним є «функціонування інститутів громадянського суспільства, через які громадяни та суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, реалізацію і захист прав та інтересів» [110].

Зазвичай, органи громадського самоврядування в освіті ототожнюють з освітянськими органами державно-громадського самоврядування, хоча це є помилковим підходом. Так, згідно Закону України «Про освіту» громадське самоврядування в сфері освіти – «це право учасників освітнього процесу та громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами, вирішувати питання у сфері освіти як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування, брати участь в управлінні закладом освіти, місцевими і державними справами у

сфері освіти з питань, що належать до їх компетенції.»; при цьому органами громадського самоврядування в сфері освіти визнано: «органи громадського самоврядування закладу освіти; конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави;» [111].

Отже, різниця між вказаними поняттями є і вона принципова, перед усім, в суб'єктній базі: в межах державно-громадського управління вона значно широка, в межах громадського управління – це суб'єкти освітнього процесу; різниця також є у формах функціонування та діяльності суб'єктів тощо. Водночас, поєднання цих форм управління дозволить досягнути синергії у Закон «Про освіту» закріплені такі положення щодо громадського самоврядування в закладі освіти в цілому (таблиця 3.6) [111].

Таблиця 3.6

Система громадського самоврядування в закладі освіти згідно Закону України «Про освіту»

<i>Складова</i>	<i>Характеристика</i>
Поняття	громадське самоврядування в закладі освіти – це право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти (ст.28);
	громадське самоврядування у сфері освіти – це право учасників освітнього процесу та громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами, вирішувати питання у сфері освіти як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування, брати участь в управлінні закладом освіти, місцевими і державними справами у сфері освіти з питань, що належать до їх компетенції (ст.70);

Продовження табл. 3.6.

Принципи	<p>ріоритету прав і свобод людини і громадянина; ерховенства права; заємної поваги та партнерства; епрезентативності органів громадського самоврядування, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства і правоможності їх представників; бов'язковості розгляду пропозицій сторін; ріоритету узгоджувальних процедур; розорості, відкритості та гласності; бов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; заємної відповідальності сторін;</p>
Види	<p>ргани самоврядування працівників закладу освіти; ргани самоврядування здобувачів освіти; ргани батьківського самоврядування; нші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу;</p>
Форми	<p>ргани громадського самоврядування закладу освіти; онференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави;</p>
Рівні реалізації	<p>аклад освіти; ісцевий (територіальний) рівень; а національний (всеукраїнський) рівень;</p>
Ініціатива створення органів	<p>а рівні закладу освіти – за ініціативою учасників освітнього процесу; а місцевому (територіальному) рівні – за ініціативою фізичних осіб та/або громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства; а національному (всеукраїнському) рівні – за ініціативою громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства;</p>

*складено на підставі [111]

В свою чергу Закон «Про вищу освіту» закріплює такі положення щодо громадського самоврядування в вищій освіті (таблиця 3.7).

Таблиця 3.7

**Види органів громадського самоврядування в закладах вищої освіти
згідно Закону України «Про вищу освіту»***

<i>Складова</i>	<i>Характеристика</i>
Вищий колегіальний орган громадського самоврядування закладів вищої освіти	
Поняття	загальні збори (конференція) трудового колективу, порядок скликання і прийняття рішень яких визначається статутом закладу вищої освіти, а представництво має презентувати всіх учасників освітнього процесу (у складі делегатів має бути не менше: 75% постійно працюючих у закладі вищої освіти наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників та 15% студентів (курсантів), обраних на прямій таємній основі
Повноваження	1) погоджує за поданням вченої ради закладу вищої освіти статут закладу вищої освіти чи зміни (доповнення) до нього; 2) заслуховує щороку звіт керівника закладу вищої освіти та оцінює його діяльність; 3) обирає комісію з трудових спорів відповідно до законодавства про працю; 4) розглядає за обґрунтованим поданням наглядової або вченої ради закладу вищої освіти питання про дострокове припинення повноважень керівника закладу вищої освіти; 5) затверджує правила внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти і колективний договір; 6) розглядає інші питання діяльності закладу вищої освіти;
Орган громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету)	
Поняття	збори (конференція) трудового колективу навчально-наукового інституту (факультету), порядок скликання і прийняття рішень яких визначається статутом закладу вищої освіти, а представництво має презентувати учасників освітнього процесу навчально-наукового інституту (факультету) (у складі делегатів має бути не менше: 75% постійно працюючих у закладі вищої освіти наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників та 15% студентів (курсантів), обраних на прямій таємній основі
Повноваження	1) оцінює діяльність керівника навчально-наукового інституту (факультету); 2) затверджує річний звіт про діяльність навчально-наукового інституту (факультету); 3) подає керівнику закладу вищої освіти пропозиції щодо відкликання з посади керівника навчально-наукового інституту (факультету) з підстав, передбачених законодавством України, статутом закладу вищої освіти, укладеним з ним контрактом; 4) обирає виборних представників до вченої ради навчально-наукового інституту (факультету);

Продовження табл. 3.7.

	5) обирає делегатів до вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти.
Студентське самоврядування	
Поняття	право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти;
Інституційна форма	робочі органи студентського самоврядування; дорадчі органи студентського самоврядування; виборні органи студентського самоврядування; інші органи студентського самоврядування
Принципи роботи органів	1) добровільності, колегіальності, відкритості; 2) виборності та звітності органів студентського самоврядування; 3) рівності права студентів (курсантів) на участь у студентському самоврядуванні; 4) незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти);
Рівні реалізації	група; інститут; факультет; відділення; гуртожиток; заклад вищої освіти;
Форми	парламент; сенат; старостат; студентський ректорат; студентські деканати; студентські ради;
Повноваження	1) беруть участь в управлінні закладом вищої освіти у порядку, встановленому цим Законом та статутом закладу вищої освіти; 2) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування; 3) проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи; 4) беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти; 5) захищають права та інтереси студентів (курсантів), які навчаються у закладі вищої освіти; 6) делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів; 7) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;

Продовження табл. 3.7.

	<p>8) беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів;</p> <p>9) розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування;</p> <p>10) вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм;</p> <p>11) вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази закладу вищої освіти, у тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів;</p> <p>12) мають право оголошувати акції протесту;</p> <p>13) виконують інші функції, передбачені цим Законом та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти;</p>
Повноваження щодо узгодження	<p>1) відрахування студентів (курсантів) з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання;</p> <p>2) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;</p> <p>3) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;</p> <p>4) призначення заступника декана факультету, заступника директора інституту, заступника керівника закладу вищої освіти;</p> <p>5) поселення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;</p> <p>6) затвердження правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються;</p> <p>7) діяльність студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти;</p>
Фінансова основа	<p>1) кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності;</p> <p>2) членські внески студентів (курсантів), розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти (розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом);</p>
Вищий орган студентського самоврядування	
Поняття	загальні збори (конференція) студентів (курсантів);
Повноваження	1) ухвалюють положення про студентське самоврядування закладу вищої освіти, визначають структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування;

Продовження табл. 3.7.

	<p>2) заслуховують звіти представницьких, виконавчих і контрольно-ревізійних органів студентського самоврядування, дають їм відповідну оцінку;</p> <p>3) затверджують процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування, підтримки студентських ініціатив на конкурсних засадах;</p> <p>4) затверджують річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносять до нього зміни та доповнення, заслуховують звіт про його виконання;</p> <p>5) обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів (курсантів) для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування;</p>
--	---

*складено на підставі [94]

Розглядаючи суб'єктну складову Закону України «Про фізичну культуру та спорт» в контексті розбудови громадського самоврядування в сфері вищої освіти за напрямом фізичної культури та спорту, слід зауважити, що органами громадського самоврядування слід визнати (таблиця 3.7) на [119]:

- рівні закладу вищої освіти – центри студентського спорту заклади вищої освіти;
- місцевому (територіальному) рівні – громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів;
- національному (всеукраїнському) рівні – спортивна студентська спілка України.

Зважаючи на вищенаведені характеристики громадського самоврядування в освіті в цілому та вищій освіті зокрема, вбачається, що в межах громадського самоврядування як допоміжного елементу державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти кожен з органів громадського самоврядування має виконувати певні функції, як то:

- центри студентського спорту закладів вищої освіти:
 - сприяти поєднанню навчання у закладах вищої освіти та підготовки студентів до участі у спортивних змаганнях різного рівня (забезпечувальна);
 - організація поза навчання спортивного дозвілля студентів (оздоровчо-виховна);
 - забезпечити високого рівня фізичної підготовки студентів закладами вищої освіти (компетентнісна);
 - приймати участь у обговоренні пропозицій територіальних громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів в контексті діяльності Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (управлінська);
 - доводити до керівництва закладів вищої освіти пропозиції та рішення територіальних громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів в контексті діяльності Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна);
- територіальні громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів:
 - сприяти залученню студентів у позанавчальний час до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у закладах вищої освіти (оздоровчо-виховна);
 - сприяти організації і проведенню спортивних змагань серед студентів спільно із всеукраїнськими спортивними федераціями (забезпечувальна);
 - сприяти вдосконаленню проведення обов'язкових занять з фізичної культури у закладах вищої освіти (компетентнісна);
 - приймати участь у обговоренні пропозицій Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти та опрацюванні

пропозицій центрів студентського спорту закладів вищої освіти (управлінська);

– доводити до керівництва територіальної громади пропозиції та рішення Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна);

- Спортивна студентська спілка України:

– представляти Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх універсіадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед студентів, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України (представницька);

– організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні спортивні змагання та заходи серед студентів з видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями (організаційна);

– співпрацювати з центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері освіти і науки, фізичної культури та спорту, спортивними федераціями України – в межах Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості з метою формування та реалізації державної політики в сфері фізичної культури та спорту в межах вищої освіти (управлінська);

– доводити до територіальних громадських об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів пропозиції та рішення Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна).

Завдяки розвинутим функціям всіх вищенаведених органів громадського самоврядування в сфері фізичної культури та спорту вищої школи досягається синергійний ефект від розбудови вертикальних реверсних управлінських зв'язків між Радою з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти та останніми (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Модель управлінсько-функціональні відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти

Саме такі управлінські зв'язки забезпечать широке залученню спортивної громадськості до формування державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти. Реалізація вказаних реверсних управлінських зв'язків на практиці сприятиме подальшому формуванню сучасного громадянського суспільства в нашій країні.

З метою легітимізації запропонованих положень, пропонується здійснити зміни до Закону України «Про фізичну культуру та спорт» в частині статті 26 «Фізична культура у сфері освіти», доповнивши її частиною 9 у такій редакції:

«З метою посилення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти створити міжвідомчо-громадський колегіальний орган орган – Раду з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти запровадження, до складу якою включити представників Міністерства освіти і науки України (у тому числі КФВС МОН), Міністерства молоді та спорту України, всіх спортивних федерацій України та Спортивної студентської спілки України. На реалізацію положень державно-громадського управління та громадського самоврядування в освіті Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти зобов'язана здійснити розбудову управлінсько-функціональних зв'язків на національному, місцевому рівнях та на рівня закладів вищої освіти з відповідними суб'єктами процесу державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а саме: Спортивною студентською спілкою України, територіальними громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів, центрами студентського спорту закладів вищої освіти.».

Унормування вказаних положень дозволить розвинути систему державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а отже створить підґрунтя для побудови ефективної та результативної державної політики в цій сфері.

3.3. Розширення змісту освітніх програм в контексті забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти

Система вищої освіти в Україні постійно піддається реформуванню, удосконаленню певній регламентації освітнього процесу, про що свідчить введення стандартів вищої освіти. Введення, реалізація та провадження стандартів вищої освіти з метою надання освітніх послуг надає можливість усім функціонуючим закладам вищої освіти здійснювати цей процес за єдиними правилами з метою формування єдиного праобразу фахівця за окремою спеціальністю з базовим набором загальних та спеціальних (фахових) компетентностей.

Введення стандарту вищої освіти – це складний процес, який передбачає:

- призначення робочої групи, яка відповідальна за розробку даного стандарту;
- проходження експертизи від фахових представників;
- проходження експертизи від фахівців, які відповідають за методичну складову;
- процедуру проходження обговорення та затвердження стандарту Науково-методичною радою Міністерства освіти і науки України.

Провадження стандартів вищої освіти в Україні пройшло не великий шлях, а саме від жовтня 2018 року, коли були запроваджені перші стандарти вищої освіти і вони зазнають постійних змін.

Відтак, за останні 6 років були переглянуті та перезатверджені наступні стандарти:

- 073 «Менеджмент» (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти);
- 081 «Право» (першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти);
- 201 «Агрономія» (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти);

– 212 «Ветеринарна гігієна, санітарія та експертиза» (другого (магістерського) рівня вищої освіти);

– 262 «Правоохоронна діяльність» (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти).

Реалізація стандарту вищої освіти є процесом безперервним, як і його удосконалення, що викликано багатьма факторами, серед яких:

– вимоги часу, в який функціонує система вищої освіти;

– динамічний розвиток ринку праці, до якого адаптують не лише окремі освітні програми, але і стандарти вищої освіти загалом;

– позиція України на світовій арені та її взаємодія із зовнішніми суб'єктами.

Все це актуалізує постійний розвиток вищої освіти в Україні саме з огляду на формування, реалізацію та постійний розвиток стандартів вищої освіти в Україні.

Відповідно до Постанови Кабінету міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 року «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [99] заклади вищої освіти мають право проваджувати освітню діяльність за 121 спеціальністю в межах 29 галузей знань.

На сьогоднішній день гостро постає питання розвитку фізичної культури у населення та пропагування підтримки здорового способу життя

В Громадській організації «Інститут молоді» зазначають, що «Нові виклики вплинули на фізичне і ментальне здоров'я підростаючого покоління, звузили доступ дітей та молоді до закладів освіти, закладів фізичної культури й спорту та обмежили будь-які форми руху взагалі. Тому дуже актуальним у сучасних умовах є пошук спільних шляхів підвищення рівня залученості населення, а особливо дітей і молоді, до рухової активності та занять спортом, який буде мати довгостроковий ефект.» [123].

Окрім того, з початком повномасштабного вторгнення загальний фізичний стан населення погіршився, особливо це стосується школярів та молоді. Також фіксуються недостатньо розвинені умови для занять фізичною культурою і спортом та недостатній рівень популяризації фізичної культури в житті молодого покоління.

Зважаючи на вищесказане, з'являється необхідність дослідження реальної ситуації щодо залучення молоді здорового способу життя та місця спорту в їхньому житті.

Керуючись даними порталу Osvita.ua [58], можемо стверджувати, що кількість здобувачів вищої освіти стрімко зростає, а отже саме ця категорія осіб найближчими роками формуватиме зайняте населення.

Для формування фізично активного, здорового населення необхідно долучати заклади вищої освіти як основний дієвий механізм надання комплексної освітньої послуги.

Формування культури здорового способу життя та фізичної активності можливе через нормативне закріплення відповідної освітньої компоненти до освітніх програм. Оскільки, заклади вищої освіти працюють, керуючись стандартами вищої освіти, та питання забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти, необхідно визначити саме цим документом.

У дослідженні було проведено аналіз стандартів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти на предмет наявності компетентностей та програмних результатів навчання, які забезпечують розвиток фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Перш за все, варто зазначити, що зі 121 спеціальності, які містяться в Переліку [99], заклади вищої освіти провадять освітню діяльність за 110 спеціальностями відповідно до стандартів вищої освіти, що становить 90,9 %.

Окрім того, проведений аналіз дав можливість виокремити деякі проблемні моменти, а саме:

– є ряд стандартів, в яких взагалі не йдеться про фізичну культуру та спорт, серед яких: 025 «Музичне мистецтво», 026 «Сценічне мистецтво», 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», 032 «Історія та археологія», 161 «Хімічні технології та інженерія», 194 «Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології», 207 «Водні біоресурси та аквакультура», 208 «Агроінженерія», 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 231 «Соціальна робота», 232 «Соціальне забезпечення», 241 «Готельно-ресторанна справа», 242 «Туризм», 251 «Державна безпека», 254 «Забезпечення військ (сил)», 255 «Озброєння та військова техніка», 261 «Пожежна безпека», 262 «Правоохоронна діяльність», 263 «Цивільна безпека», 271 «Річковий та морський транспорт», 272 «Авіаційний транспорт», 273 «Залізничний транспорт», 281 «Публічне управління та адміністрування», 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», 292 «Міжнародні економічні відносини». Це призводить до того, що закладами вищої освіти нівелюється необхідність внесення до освітньої програми освітньої компоненти, яка б забезпечувала розвиток фізичної культури;

– більшість стандартів вищої освіти уніфіковані частині визначення загальної компетентності, яка передбачає використання різних видів та форм рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя та формулюється наступним чином: «здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя»;

– виділення загальної компетентності, яка стосується будь-якої дисципліни, в тому числі і фізичного виховання, тягне за собою внесення до освітньо-професійної програми обов'язкової компоненти, яка забезпечуватиме набуття цієї компетентності. В свою чергу, вивчення окремої освітньої компоненти передбачає отримання результату навчання, що має бути регламентовано стандартом вищої освіти та перенесено до освітньо-професійної програми. В більшості стандартів вищої освіти відсутній взаємозв'язок між компетентностями та програмними результатами навчання, що на нашу думку, є неприпустимим.

Тому, вважаємо за необхідність загальну компетентність «здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя» те, що стосується використання різних видів та форм рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя використовувати у наступній редакції: *Здатність зміцнювати здоров'я особистості шляхом використання рухової активності та розвитку рухових якостей.*

Дана компетентність має реалізовуватись через досягнення наступного програмного результату навчання: *Реалізовувати на практиці форми та методи зміцнення здоров'я особистості шляхом використання рухової активності та розвитку рухових якостей через залучення до фізичної активності та спортивної діяльності*

Проаналізуємо діючі стандарти вищої освіти (табл. 3.8-3.12)

Таблиця 3.8

Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати за спеціальностями в стандартах вищої освіти, які не потребують набуття спеціальних компетентностей, пов'язаних з фізичною культурою

<i>№ п/п</i>	<i>Спеціальність та дата прийняття</i>	<i>Загальні компетентності</i>	<i>Спеціальні компетентності</i>	<i>Програмні результати навчання</i>
1	2	3	4	5
1.	021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	—	Додати ПРН у запропонованій редакції
2.	022 Дизайн			
3.	023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація			
4.	024 Хореографія			
5.	028 Менеджмент соціокультурної діяльності			
6.	029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа			
7.	031 Релігієзнавство			
8.	033 Філософія			
9.	034 Культурологія			
10.	035 Філологія			
11.	041 Богослов'я			
12.	051 Економіка			
13.	052 Політологія			
14.	053 Психологія			
15.	054 Соціологія			
16.	061 Журналістика			Додати ПРН у запропонованій редакції

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5
17.	071 Облік і оподаткування	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції		Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
18.	072 Фінанси, банківська справа та страхування	використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	–	Визначити досягнення і ідентифікувати цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя. – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
19.	073 Менеджмент			Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.
20.	075 Маркетинг			Додати ПРН у запропонованій редакції
21.	076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність			
22.	081 Право			
23.	091 Біологія			

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5
24.	101 Екологія	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
25.	102 Хімія	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		Додати ПРН у запропонованій редакції
26.	103 Науки про Землю			Розуміти основні принципи здорового способу життя та вміти застосовувати їх для підтримки власного здоров'я та працездатності – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
27.	104 Фізика та астрономія від			
28.	105 Прикладна фізика та наноматеріали			Додати ПРН у запропонованій редакції
29.	106 Географія			
30.	111 Математика			
31.	112 Статистика			
32.	113 Прикладна математика			
33.	121 Інженерія програмного забезпечення			
34.	122 Комп'ютерні науки			
35.	123 Комп'ютерна інженерія			

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5
36.	124 Системний аналіз	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	–	Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
37. 38.	125 Кібербезпека			Додати ПРН у запропонованій редакції
39.	126 Інформаційні системи та технології			
40.	131 Прикладна механіка			
41.	132 Матеріалознавство			
42.	133 Галузеве машинобудування			
43.	134 Авіаційна та ракетно-космічна техніка			
44.	135 Суднобудування			
45.	136 Металургія			
46.	141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка			
47.	142 Енергетичне машинобудування			
48.	143 Атомна енергетика			
49.	144 Теплоенергетика			
50.	145 Гідроенергетика			
51.	151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології			
52.	152 Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка			Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5
53.	153 Мікро- та наносистемна техніка	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції	–	Додати ПРН у запропонованій редакції
54.	162 Біотехнології та біоінженерія			Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
55.	163 Біомедична інженерія			Додати ПРН у запропонованій редакції
56.	171 Електроніка			
57.	172 Телекомунікації та радіотехніка			
58.	173 Авіоніка	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		Ефективно планувати і організовувати свій робочий час, підтримувати власні здоров'я та працездатність, у тому числі за допомогою активного відпочинку та здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
59.	181 Харчові технології			Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства, вести здоровий спосіб життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
60.	182 Технології легкої промисловості			Додати ПРН у запропонованій редакції
61.	183 Технології захисту навколишнього середовища			Додати ПРН у запропонованій редакції
62.	184 Гірництво			
63.	185 Нафтогазова інженерія та технології			

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5
64.	186 Видавництво та поліграфія	Здатність зберігати та примножувати мо-ральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтві і суспільстві та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	–	Додати ПРН у запропонованій редакції
65.	187 Деревообробні та меблеві технології			
66.	191 Архітектура та містобудування			
67.	192 Будівництво та цивільна інженерія			
68.	193 Геодезія та землеустрій			
69.	201 Агрономія			
70.	202 Захист і карантин рослин			
71.	203 Садівництво та виноградарство			
72.	204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва			
73.	205 Лісове господарство			
74.	025 Музичне мистецтво	Додати компетентність у запропонованій редакції	–	Додати ПРН у запропонованій редакції
75.	026 Сценічне мистецтво			
76.	027 Музезнавство, пам'яткознавство			
77.	032 Історія та археологія			
78.	161 Хімічні технології та інженерія			
79.	194 Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології			
80.	206 Садово-паркове господарство			
81.	207 Водні біоресурси та аквакультура			
82.	208 Агроінженерія			
83.	223 Медсестринство			
84.	231 Соціальна робота			
85.	232 Соціальне забезпечення			
86.	241 Готельно-ресторанна справа			

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5
87.	281 Публічне управління та адміністрування	Додати компетентність у запропонованій редакції	–	Додати ПРН у запропонованій редакції
88.	291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії			
89.	292 Міжнародні економічні відносини			
90.	271 Річковий та морський транспорт			
91.	272 Авіаційний транспорт			
92.	273 Залізничний транспорт			
93.	274 Автомобільний транспорт	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		
94.	275 Транспортні технології (за видами)			

Використання запропонованої загальної компетентності та програмного результату навчання в освітніх програмах, зазначених у табл. 3.8, дає можливість актуалізувати роль фізичної культури і спорту не лише на профільних спеціальностях.

Визначимо роль та структуру в розрізі окремих спеціальностей.

Таблиця 3.9

**Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати
в галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка»**

<i>№ п/п</i>	<i>Спеціальність та дата прийняття</i>	<i>Загальні компетентності</i>	<i>Спеціальні компетентності</i>	<i>Програмні результати навчання</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1.	012 Дошкільна освіта	Використовувати у запропонованій редакції	КС-12. Здатність до фізичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, корекції і зміцнення їхнього здоров'я засобами фізичних вправ і рухової активності.	Використовувати у запропонованій редакції
2.	013 Початкова освіта	Використовувати у запропонованій редакції	Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.	Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовнолітературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної – виключити) та трансформувати їх у різні форми. Додати програмний результат у запропонованій редакції

Продовження табл. 3.9

1	2	3	4	5
3.	015 Професійна освіта від 21.11.2019 р.	К 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові	–	–
4.	016 Спеціальна освіта від 16.06.2020 р.	цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		

Спеціальності 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» передбачають набуття саме тих компетентностей, які необхідні майбутнім фахівцям для роботи з дітьми. Проте, вважаємо за необхідне введення загальної компетентності, яка сприяє розвитку здорового способу життя особистості та постійній підтримці фізичної форми

Окрім того, до спеціальності 012 «Дошкільна освіта» вважаємо за необхідне введення програмного результату навчання в наступній редакції: *Інтегрувати та реалізовувати на практиці отримані знання щодо фізичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, корекції і зміцнення їхнього здоров'я засобами фізичних вправ і рухової активності.*

Зважаючи на специфіку спеціальності 016 «Спеціальна освіта», вважаємо за необхідне введення фахової (спеціальної) компетентності та відповідного програмного результату навчання в наступні редакції:

– фахової (спеціальної) компетентності: *Здійснювати навчання руховим діям та розвиток рухових якостей особистості урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами*

– програмного результату навчання: *Реалізовувати на практиці знання щодо навчання руховим діям та розвиток рухових якостей особистості урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами.*

Таблиця 3.10

Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати в галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

<i>№ п/п</i>	<i>Спеціальність та дата прийняття</i>	<i>Загальні компетентності</i>	<i>Спеціальні компетентності</i>	<i>Програмні результати навчання</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1.	224 Технології медичної діагностики та лікування	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції
2.				
3.	227 Фізична терапія, ерготерапія		Використовувати у запропонованій редакції	Знати та застосовувати основні методи підтримки здорового способу життя та рухової активності – виключити та використовувати ПРН у запропонованій редакції
4.	229 Громадське здоров'я			

Галузь охорони здоров'я для нашого дослідження є особливою, оскільки фізична культура та спорт є елементом здорового способу життя

Досліджуючи стандарт вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія та ерготерапія» та сутність такого виду реабілітації як фізична реабілітація та ерготерапія, ми вважаємо задекларований програмний результат, дотичний до фізичної культури та спорту, в стандарті вищої освіти вузькоспрямованим і таким, що не розкриває сутності даного процесу.

Спеціальність 224 «Технології медичної діагностики та лікування» тісно взаємопов'язана зі спеціальністю 227 «Фізична терапія та ерготерапія», тому ми вважаємо, спеціальні компетентності та програмні результати навчання, спрямовані на підтримку фізичної культури та спорту, можуть бути аналогічними.

У зв'язку з цим, пропонуємо доповнити перелік спеціальних компетентностей та програмних результатів наступними:

– спеціальна компетентність: *Здатність формувати та реалізовувати комплекс фізичного навантаження безпечними для пацієнта методами та відповідно до його фізичних можливостей.*

– програмний результат навчання: *Знати та застосовувати на практиці методи та елементи формування комплексу фізичного навантаження безпечними для пацієнта методами та відповідно до його фізичних можливостей.*

Роль фізичної культури та спорту в системі громадського здоров'я полягає в популяризації здорового способу життя. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне, додати до переліку спеціальних компетентностей та програмних результатів наступні:

– спеціальна компетентність: *Здатність до розробки програм та методів популяризації здорового способу життя та спортивних активностей;*

– програмний результат навчання: *знати та застосовувати на практиці етапи та методи розробки програм та методів популяризації здорового способу життя та спортивних активностей.*

Таблиця 3.11

Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати в галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»

<i>№ п/п</i>	<i>Спеціальність та дата прийняття</i>	<i>Загальні компетентності</i>	<i>Спеціальні компетентності</i>	<i>Програмні результати навчання</i>
	251 Державна безпека	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції
1	252 Безпека державного кордону			
2	253 Військове управління			
3	254 Забезпечення військ (сил)			
4	255 Озброєння та військова техніка			

Галузь 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» є специфічною з огляду на необхідність посиленої підготовки, тому вважаємо запровадити до стандартів вищої освіти в межах зазначеної галузі, а також дещо уніфікувати визначені програмні результати у наступній редакції:

– спеціальна компетентність: *Здатність до розробки, формування та впровадження системи фізичних навантажень, необхідних для реалізації особистої безпеки, виконання службових обов'язків та спеціальних операцій.*

– програмний результат навчання: *Застосовувати на практиці прийоми з особистої безпеки та фізичної підготовки, розробляти систему фізичних навантажень, необхідних для виконання службових обов'язків та спеціальних операцій.*

Таблиця 3.12

Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати в галузі знань 26 «Цивільна безпека»

<i>№ п/п</i>	<i>Спеціальність та дата прийняття</i>	<i>Загальні компетентності</i>	<i>Спеціальні компетентності</i>	<i>Програмні результати навчання</i>
1	261 Пожежна безпека	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції
2	262 Правоохоронна діяльність			
3	263 Цивільна безпека			

Спеціальності галузі 26 «Цивільна безпека» аналогічно до Галузі 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» вимагає посиленої фізичної підготовки. Оскільки в стандартах вищої освіти за галуззю 26 «Цивільна безпека» визначено загальних та фахових компетентностей, а також програмних результатів навчання, вважаємо викласти їх у такій редакції:

– спеціальна компетентність: здатність до формування стійкості щодо фізичних навантажень через розробку та реалізацію програми фізичної підготовки;

– програмний результат навчання: Розробляти та реалізовувати програму фізичної підготовки фахівців з метою формування стійкості щодо фізичних навантажень.

Отже, вивчаючи можливості розширення змісту освітніх програм в контексті забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти, визначено:

– необхідність введення стандартів задля регламентації освітньої діяльності та створення єдиної системи розробки освітніх програм;

– проблемні моменти у побудові стандартів вищої освіти.

У зв'язку з необхідністю усунення даних неточностей, уточнено ряд спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання, зважаючи на вимоги часу та специфіку спеціальності.

Висновки до 3-го розділу

1. Реформування державного управління на засадах громадської участі набуло за останнє десятиріччя активізації на всіма напрямками останнього, що продиктовано у тому числі і спрямуванням нашого політичного вектору на євроінтеграцію. Не оминули ці процеси і вищу освіту в цілому та вищу освіту в сфері фізичної культури та спорту зокрема. Втім, ці процеси не були однозначними і не завжди демонстрували позитивну динаміку. На посилення таких процесів в роботі сформовано визначення державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спортом в сфері вищої освіти під яким пропонується розуміти певний тип суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення щодо розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти з метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останньої як важливих складових життя країни. Соціально-демократичний характер таких рішень забезпечується синергічним діями вищевказаних суб'єктів – інститутів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадянського суспільства. Наведене формулювання враховує закладену Законом «Про освіту» тісну співпрацю державних та громадських органів, їх спільну рівнозначну участь у всіх етапах управління.

2. На формування методологічних засад державно-громадського управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту пропонується всі принципи державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти систематизувати за класичним підходом у межах 3 груп, при цьому класичні загальносистемні та структурні принципи пропонується прийняти за основу, а специфічні

презентувати у такий комплектації: людиноцентризму (пріоритету прав і свобод людини і громадянина); толерантності (взаємоповаги сторін); партнерства (спільна співпраця за досягнення вигоди обох сторін – держави та громадянського суспільства); репрезентативності (представництво найважливіших інститутів громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту); професіоналізму (високе володіння фаховим спрямуванням «фізична культура та спорт», «вища освіта» інститутами громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту); правоможності (захищеність законом можливості найважливіших інститутів громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту діяти відповідним чином в межах державно-громадського управління); узгоджувальності (пріоритет злагодженості процедур); обов'язковості (розгляду пропозицій сторін та дотримання досягнутих домовленостей); відповідальності (взаємної відповідальності сторін); цілепокладання (слідування цілям розвитку вищої освіти, фізичної культури та спорту, державного управління в цих сферах, а також суспільства в цілому); доступності (максимальна відкритість суб'єктів державного управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти до розбудови державно-громадського управління); синергічності (досягнення посиленого ефекту управління через консолідацію зусиль держави та інститутів громадського суспільства); безперервності (діяльність суб'єктів управління має бути безперервною в часі та просторі).

3. На розвиток демократичних підвалин формування державної політики щодо розвитку фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти через формування інституційного механізму державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти, що містить понятійне трактування вказаного явища, його мети, об'єктно-предметної сфери, принципи, форми, функціональні моделі, рівні

реалізації, головний інституційний орган управління – Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, а також її функціональне наповнення її діяльності. Запропонований інституційний механізм державно-громадського управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти вирізняється науковою обґрунтованістю, легітимністю, відповідністю вимогам розвитку фізичної культури, спорту та вищої освіти в контексті стратегічних планів розвитку власне Україні. Його реалізація дозволить посилити участь громадського суспільства у формуванні державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

4. Однією з умов підвищення ефективності державного управління в цілому та державного управління розвитком фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти є розбудови механізмів громадського самоврядування в цій сфері. В роботі проведено аналіз законодавчо закріплених підходів громадського самоврядування в освіті загалом та в системі вищої освіти зокрема, а також ідентифіковано на різних рівнях органи громадського самоврядування в сфері фізичної культури та спорту в межах системи вищої освіти, зокрема на: рівні закладу вищої освіти – центри студентського спорту заклади вищої освіти; місцевому (територіальному) рівні – громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів; національному (всеукраїнському) рівні – спортивна студентська спілка України.

5. На основі аналізу характеристик громадського самоврядування в сфері освіти визначено сукупність функцій вищевказаних органів громадського самоврядування в контексті завдань державного управління розвитком фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти. Так, умотивовано до функціонального апарату центрів студентського спорту закладів вищої освіти віднести такі функції: сприяти поєднанню навчання у закладах вищої освіти та підготовки студентів до участі у спортивних

змаганнях різного рівня (забезпечувальна); організація поза навчання спортивного дозвілля студентів (оздоровчо-виховна); забезпечити високого рівня фізичної підготовки студентів закладами вищої освіти (компетентнісна); приймати участь у обговоренні пропозицій територіальних громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів в контексті діяльності Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (управлінська); доводити до керівництва закладів вищої освіти пропозиції та рішення територіальних громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів в контексті діяльності Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна). До функціонального апарату територіальних громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів віднесено наступні функції: сприяти залученню студентів у позанавчальний час до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у закладах вищої освіти (оздоровчо-виховна); сприяти організації і проведенню спортивних змагань серед студентів спільно із всеукраїнськими спортивними федераціями (забезпечувальна); сприяти вдосконаленню проведення обов'язкових занять з фізичної культури у закладах вищої освіти (компетентнісна); приймати участь у обговоренні пропозицій Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти та опрацюванні пропозицій центрів студентського спорту закладів вищої освіти (управлінська); доводити до керівництва територіальної громади пропозиції та рішення Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна). До функцій Спортивної студентської спілки України запропоновано віднести функції: представляти Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх універсіадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед студентів, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України (представницька);

організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні спортивні змагання та заходи серед студентів з видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями (організаційна); співпрацювати з центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері освіти і науки, фізичної культури та спорту, спортивними федераціями України – в межах Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості з метою формування та реалізації державної політики в сфері фізичної культури та спорту в межах вищої освіти (управлінська); доводити до територіальних громадських об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів пропозиції та рішення Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна).

6. За для досягнення синергічного ефекту від поєднання зусиль державно-громадського управління та громадського самоврядування в сфері розвитку фізичної культури та спорту в межах системи вищої школи побудовано модель управлінсько-функціональні відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти з акцентуванням на державно-громадській формі та формі громадського самоврядування, яка передбачає сукупність суб'єктів, їх функціональних повноважень та вертикальних зв'язків. Її реалізації дозволить не тільки підвищити ефективність державної політики в сфері розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а й сприятиме подальшому розвитку громадянського суспільства в Україні.

7. З метою легітимізації запропонованих положень, пропонується здійснити зміни до Закону України «Про фізичну культуру та спорт» в

частині статті 26 «Фізична культура у сфері освіти», доповнивши її частиною 9 у такій редакції: «З метою посилення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти створити міжвідомчо-громадський колегіальний орган – Раду з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти запровадження, до складу якою включити представників Міністерства освіти і науки України (у тому числі КФВС МОН), Міністерства молоді та спорту України, всіх спортивних федерацій України та Спортивної студентської спілки України. На реалізацію положень державно-громадського управління та громадського самоврядування в освіті Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти зобов'язана здійснити розбудову управлінсько-функціональних зв'язків на національному, місцевому рівнях та на рівня закладів вищої освіти з відповідними суб'єктами процесу державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а саме: Спортивною студентською спілкою України, територіальними громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів, центрами студентського спорту закладів вищої освіти.».

8. На основі аналізу державного регулювання фізичної культури і спорту через систему стандартів вищої освіти в Україні, визначено, що: – в окремих стандартах вищої освіти не передбачено компетентностей та результатів, які стосуються фізичної культури та спорту, що призводить до нівелювання необхідності внесення до освітньої програми освітньої компоненти, яка б забезпечувала розвиток фізичної культури та спорту; – ряд стандартів, які готують фахівців з посиленою фізичною підготовкою, проте не передбачають відповідних компетентностей та програмних результатів навчання. У зв'язку з цим, було запропоновано формулювання окремих спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання, що сприятиме розвитку спеціальностей, а також фізичної культури та спорту в системі вищої освіти України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення проблемного питання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних засад державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів її реалізації, що становить наукову новизну дослідження.

1. Проведене дослідження історичних положень формування державної політики розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої школи дозволило виявити тенденції та ключові етапи розвитку механізмів такої політики. Виявлено, що поштовхом такого розвитку понад 100 років тому виступила громадська ініціатива, яка послідовно була підтримана державою.

2. У дослідженні проаналізовано важливість фізичної культури та спорту у сучасному суспільстві через призму наукових публікацій та активності дослідників у цій області. Бібліометричний аналіз показав, що інтерес до цих тем виявляється на міжнародному рівні, як це підтверджує публікаційна активність у різних країнах. Ключові слова, що зустрічаються разом, вказують на тісний зв'язок між різними аспектами фізичної культури та спорту, що відображається у наукових дослідженнях. Країни, зокрема і Україна, показують високий рівень публікаційної активності, що свідчить про важливість цих тем для наукової спільноти.

3. В контексті принципів належного врядування та їх запровадження на всіх рівнях системи державного управління України в умовах євроінтеграційних процесів важливого значення набуває державна стратегія, як засіб реалізації державної політики. В роботі розвинуто стратегічні положення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти через формування архітекtonіки проекту

Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України, що передбачає виокремлення базового, аналітичного, проблемного, цільового та забезпечувального кластерів в розрізі складових, а також стратегічних цілей вищевказаного проектного документу. Реалізація запропонованої архітектури проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти з розробленим цільовим змістовним її наповнення дозволить досягти реальних вагомих результатів у розвитку фізичної культури та спорту в освітньому просторі вітчизняної вищої школи, а отже сприятиме посиленню державності та стійкості нашої країни.

4. З метою теоретичного обґрунтування специфічної форми державного управління розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти в умовах розбудови громадянського суспільства сформовано визначення поняття «державно-громадське управління розвитком фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти», під яким пропонується розуміти вид суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти з метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останніх як важливих складових життя країни. Соціально-демократичний характер таких рішень забезпечується синергічним діями вищевказаних суб'єктів – інститутів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадянського суспільства. Наведене формулювання враховує закладену Законом «Про освіту» тісну співпрацю державних та громадських органів, їх спільну рівнозначну участь у всіх етапах управління.

5. На розвиток базових підвалин державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти запропоновано сукупність принципів останнього, до складу яких включено традиційні

загальноструктурні та системні, а також специфічні у складі таких принципів: людиноцентризму, толерантності, партнерства, репрезентативності, професіоналізму, правоможності, узгоджувальності, обов'язковості, відповідальності, цілепокладання, доступності, синергічності, безперервності. Їх реалізація сприятиме ефективному функціонуванню державно-громадської форми управління розвитком фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.

6. В роботі розвинута державно-громадська форма управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти шляхом формування інституційного механізму державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти. Він містить понятійне трактування вказаного явища, його мети, об'єктно-предметної сфери, принципи, форми, функціональні моделі, рівні реалізації, головний інституційний орган управління – Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, а також функціональне наповнення її діяльності. Її реалізація дозволить посилити участь громадського суспільства у формуванні державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

7. Задля досягнення синергічного ефекту від поєднання зусиль державно-громадського управління та громадського самоврядування в сфері розвитку фізичної культури та спорту в межах системи вищої школи побудовано модель управлінсько-функціональні відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти з акцентуванням на державно-громадській формі та формі громадського самоврядування, яка передбачає сукупність суб'єктів, їх функціональних повноважень та вертикальних зв'язків. Її реалізація дозволить не тільки підвищити ефективність державної політики в сфері розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а й сприятиме подальшому розвитку громадянського суспільства в Україні.

8. Удосконалено нормативні положення державного управління розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти завдяки пропозиціям щодо внесення змін в Закон України «Про фізичну культуру та спорт» в частині статті 26 «Фізична культура в сфері освіти», якими має бути закріплено організаційні положення щодо державно-громадського управління та громадського самоврядування в системі вищої освіти на розвиток фізкультури та спорту. Їх легітимізація дозволить розвинути систему державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а отже створить підґрунтя для побудови ефективної та результативної державної політики в цій сфері.

9. З метою забезпечення реалізації освітніх положень стратегічних цілей розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти умотивовано та запропоновано доповнити наскрізно перелік спеціальних компетентностей та програмних результатів за наявними освітніми стандартами вищої освіти в Україні, як нормативними керівними документами вищевказаних закладів, що сприятиме підвищенню рівня фізичної підготовки в закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажажа М. Структурно-функціональні особливості державного управління модернізаційними процесами у сфері вищої освіти. Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Державне управління. Том 29 (68). №6. 2018. С. 16-20.
2. Ажажа М.А. Державне регулювання процесу модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 79-83.
3. Ажажа М.А. Напрями державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 20. С. 94-99.
4. Акімов О.О., Грушецький Б.В. реалізація механізмів державного управління розвитком вищої освіти в Україні. Економіка, управління та адміністрування. 2023. №3 (105). С. 103-109.
5. Андрейчук С.К. Державне управління розвитком вищої освіти України в умовах інтеграції в європейський освітній простір. Наукові студії Львівського соціологічного форуму «багатовимірні простори сучасних соціальних змін». Львів, 2008. С. 469-472.
6. Базиляк Н.О. Трансформація сучасних систем управлінських підходів у формуванні та реалізації соціально-гуманітарних векторів реформування системи вищої освіти. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. №4 (35). С. 23-27.
7. Бакуменко В.Д. Державно-управлінські рішення. К.: 2012. 344 с.
8. Балабан С.М. Публічне адміністрування сферою фізичної культури та спорту : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2017. 207 с.
9. Барановський В.О. Державна політика в сфері фізичної культури та спорту: кваліфікаційна робота : спец. 281 «Публічне управління та

адміністрування» / Поліський нац. ун-т, каф. економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління. Житомир, 2023. 48 с.

10. Батечко Н.Г. Державне управління сферою вищої освіти України: суперечності сучасного розвитку. Наукові праці. 2012. Вип. 197. Том 209. С. 10-15.

11. Беленюк Ж.В. Механізми публічного управління у сфері фізичної культури та спорту в умовах повоєнної відбудови України: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2023. 208 с.

12. Болдуєв М.В. Особливості й тенденції розвитку державного управління вищою освітою в економічно розвинутих країнах. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2012. №1 (37). С. 125-129.

13. Бондар А., Петренко І., Томенко О. Сучасні тенденції менеджменту фізичної культури і спорту в Україні. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2022. № 6(86). С. 57-63. URL: <https://doi.org/10.15391/snsv.2021-6.009>

14. Вавренюк С.А. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електронне фахове видання. 2019. № 1. URL: [http://el-zbirn-
du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39](http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39)

15. Вавренюк С.А. Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №17. С. 54-58.

16. Вавренюк С.А. Розвиток освіти в Україні в контексті ризиків та викликів. Публічне урядування: зб. наук. праць. 2018. Вип. 3 (13). С. 29-38.

17. Вавренюк С.А. Удосконалення системи державного управління у сфері вищої освіти. Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук. пр. 2019. Вип. 1 (10). С. 251-257.

18. Велика українська енциклопедія. URL:
https://vue.gov.ua/Самоврядування_громадське
19. Войнаровський А. Історичний аналіз розвитку студентського спорту у вищих навчальних закладах України. URL::
<https://core.ac.uk/download/pdf/229328076.pdf>
20. Воробйова О. Державне управління вищою освітою у США крізь призму акредитації. Науковий вісник: Державне управління. 2022. №1(11). С. 28-41.
21. Вступ.ОСВІТА.UA. URL. <https://vstup.osvita.ua/spec/2-620-1/0-0-1469-0-0-0/>
22. Гаєвська Л.О. Розвиток державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія Державного управління при Президентові України. Київ, 2010. 36 с.
23. Гасюк І.Л. Державне управління фізичною культурою та спортом: стан та перспективи розвитку: монографі. Х.: ПП Балюк І.Б., 2011. 432 с.
24. Гедікова Н.П. Державна політика в сфері вищої освіти України в контексті європейських освітніх стандартів. Сучасне суспільство. 2016. Вип. 1. С. 20-39.
25. Гета А., Ницета, Д. Огляд етапів історичного розвитку фізичної культури в стародавні часи. 2021. URL:
https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/11375/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_01.12.2021%20pdf-32-34.pdf
26. Головій Л.М. Державне управління вищою освітою в Україні. Науковий вісник НУБіП України. 2013. Вип. 182. Ч. 3. С. 148-154.
27. Грабовський В.А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. К., 2006. С. 87.

28. Грень Л.М., Вавренюк С.А., Алієва П.І. Сучасна освіта України: державно управлінський аспект: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 238 с.

29. Гречка Я.Р. Особливості державно-громадського управління освітою в Польщі: автореф. дис... кандидата наук з держ. упр. : 25.00.02 / Академія муніципального управління. К., 2009. 22 с.

30. Грибан Г.П. Управління у сфері фізичної культури і спорту. Житомир: Вид-во «Рута», 2022. 124 с.

31. Грибан Г.П., Гринчук О.М., Білоскаленко Т.О. Управління процесом розвитку фізичних якостей студентів в освітньому процесі з фізичного виховання. Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання. 2020. №13. С. 116-127

32. Григанська С.В. Державне регулювання системи вищої освіти в Україні: автореф. дис....канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління»; Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2008. 20 с.

33. Губанова Т.О. Державна політика в сфері вищої освіти: нормативно-правовий аналіз. Право і суспільство. 2022. №5 (2019). С. 144-149.

34. Губернська Н.Л. Система державного управління вищою освітою в Україні. Право і суспільство. 2014. №6-2. С. 49-56.

35. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія. Київ, Міленіум. 2004. 358 с.

36. Даниленко О.В. Участь спортсменів УРСР в міжнародних змаганнях у 1920-ті роки. Сумський історико-архівний журнал. 2015. № XXIV. С. 51-61.

37. Дем'янчук О.П. "Державна політика" та "публічна політика": варіант перехідного періоду. Наукові записки НаУКМА. 2000. Т. 18. С. 31-36.

38. Демещук А.В. Спорт в університеті Св. Володимира. URL: <https://kuprienko.info/demeshhuk-a-v-sport-v-universiteti-svyatogo-volodimira/>

39. Денисовець Т.М., Квак О.В. Значення фізичної культури у формуванні здорового способу життя студентів у закладах вищої освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2020. № 2(122). С. 51-55.

40. Державна політика: аналіз та механізми впровадження: конспект лекцій / Укладачі: В.П. Садковий, С.М. Домбровська, І.М. Лопатченко, А.В. Антонов. Х. : НУЦЗУ, 2019. 65 с.

41. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

42. Державне управління : теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

43. Державно-громадське управління освітою: прогалини нормативно-правового забезпечення. URL: <https://www.prostir.ua/?news=derzhavno-hromadske-upravlinnya-osvitoyu-prohalyny-normatyvno-pravovoho-zabezpechennya>

44. Деякі питання цифрової трансформації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 р. №365-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-p#n14>

45. Домбровська С.М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін: монографія. Х. : Вид-во «Оберіг», 2009. 176 с.

46. Домбровська С.М. Механізми реалізації державної політики в галузі вищої освіти. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2. С. 107-113.

47. Домбровська С.М., Вавренюк С.А., Палюх В.В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні: монографія. НУЦЗУ, 2020. 313 с.

48. Дудорова Л.Ю., Бондаренко Б.О. Державна політика України у сфері фізичної культури і спорту. Актуальні проблеми інноваційного розвитку

кластерного підприємництва в Україні: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (27 березня 2020 р., м. Київ). Київ : КНУТД, 2020. С. 174-178.

49. Дутчак М., Андрєєва О., Катерина У. Зарубіжний досвід організації фізичного виховання студентів країн, які мають високий рівень залучення населення до оздоровчої рухової активності. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2018. № 3. С. 49-58.

50. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.

51. Єльнікова Г.В. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління. Директор школи. 2003. № 40. С. 10-11.

52. Жданова О.М. Управління фізичною культурою. Львів: СП «МАЛТИ-М», 1996. 127 с.

53. Журавель О.А. Актуальні питання реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Фізична культура в університетській освіті: світова практика та сучасні тренди: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13 квіт. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 102-104.

54. Журавель Ю.В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання сфери освіти. Регіональна економіка. 2021. №2. С. 125-139.

55. Зайченко О.І. Державно-громадське управління в системі освіти району. Теорія та методика управління освітою. 2009. № 2. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tmuo/2009_2/09saiesr.pdf.

56. Заклади вищої освіти. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html

57. Калина М.С. Актуальні завдання державної політики України у сфері фізичної культури та спорту в умовах глобалізації та євроінтеграції. Інвестиція: практика та досвід. 2016. № 21. С. 91-95.

58. Кількість студентів-першокурсників цьогооріч зросла на 40 тисяч.
URL: <https://osvita.ua/consultations/90743/>
59. Коваль Г., Попіль Ю. Державне управління якістю вищої освіти України в умовах модернізації: проблеми та шляхи удосконалення. Актуальні проблеми державного управління. 2021. №3 (84). С. 206-209.
60. Ковальчук В.Я. Програмно-нормативні основи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. Молодіжний науковий вісник. 2010. № 10. С. 22-25.
61. Кононенко В. Забезпечення державної політики в сфері фізичної культури і спорту в контексті. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 8(14). С. 213-220.
62. Кононенко В.В., Лапшин С.А., Пилипенко Т.І. Державно-громадське управління освітою в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1548>
63. Королюк С.В. Громадсько-державне управління школою: особливості впровадження. URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/library/12v2-17/12ksvsov.htm.
64. Костюк Т.О. Концептуальні засади державного управління вищою освітою в Європі: огляд тенденцій. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. Том 30 (69). № 3. С. 88-92.
65. Кравцов О.В., Кравцова Т.В., Лащенко О.В. Державна політика в сфері вищої освіти України в умовах цифровізації. URL: <http://29ujmo6.257.cz/bitstream/123456789/13264/1/KravtsovKravtsovLashenko.pdf>
66. Крисюк С. В. Державно-громадське управління освітою. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали науково-практ. конф. / За ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К.: Вид-во УАДУ, 2001. Т. 3. С. 351.

67. Крисюк С.В. Державне управління освітою. навч. посіб. К.: НАДУ, 2009. 218 с.

68. Кругляк М. Спорт в житті студентства підросійської України другої половини XIX – початку XX ст. Історична панорама. 2009. Вип. 8. С. 7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Istp_2009_8_3

69. Крук М., Однороченко І., Курилло Т., Цуд І., Іщенко С. Особливості планування багаторічної підготовки у спортивному плаванні. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2023. Вип. 2 (160). С. 124-129. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.02\(160\).26](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).26)

70. Крук М.З., Однороченко І.В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентської молоді. Фізичне виховання і спорт у закладах вищої освіти: проблеми та перспективи: зб. наук. праць IV Всеукраїнської наук.-практ. конференції. (Житомир, 18 березня 2024 року). Житомир: Поліський національний університет, 2024. С. 47-50.

71. Крук М.З., Однороченко І.В., Курилло Т.В., Цуд І.В., Іщенко С.М. Features of planning multi-year sports training in sports swimming. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023. №2 (160). С. 124-129.

72. Крук М.З., Однороченко І.В., Курилло Т.В., Цуд І.В., Острогляд А.Є., Іщенко С.М. Особливості морфофункціональних показників спортсменів-плавців. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2024. Випуск 2 (174) 24. С. 86-91. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2\(174\).20](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).20)

73. Кудлата К.В. Державне управління фізичною культурою та спортом на регіональному рівні: поняття та сутність. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 23. С. 156-160.

74. Кузьменко О.О. Сучасний стан державного управління фізичною культурою та спортом в Україні та Європі. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Dtr_du/2011_3/files/DU311_07.pdf

75. Кушнір А.О., Чикольба Г.М. Оволодіння методами та методиками досліджень підвищення ефективності занять з фізичного виховання у ВНЗ III-IV Р.А. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/4507/1/1%20%D0%9E%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf>

76. Лікащук В.І. Державна політика в галузі фізичної культури і спорту: українські реалії. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2014. №1101. С. 126-131.

77. Лозінський С.В. Організаційно-змістові особливості фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі. Editorial board. 2021. С. 372-375.

78. Методика проведення занять фізичного виховання у закладах вищої освіти III-IV рівнів акредитації : навч.- метод. посіб. / уклад.: О. А. Согоконь, О. В. Донець ; Полт. нац. пед. ун-тет імені В. Г. Короленка. Полтава : Видавець Шевченко Р.В., 2019. 55 с.

79. Михайленко О. Державно-громадське управління освітою. URL: <https://osvita.ua/school/method/1124/>

80. Модус державно-громадського управління освітою: монографія / Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В. П. Беха; редкол.: В. П. Бех (*голова*), Н. В. Крохмаль (*заст. голови*) [та ін.]. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 768 с.

81. Моргунов О. Державна політика у сфері фізичної культури і спорту як об'єкт публічного адміністрування: питання сьогодення. Наукові записки. Серія: Право. 2022. Випуск 12. С. 171-175.

82. Моргунов О.А. Європейська модель публічного адміністрування сфер фізичної культури та спорту: перспективи впровадження в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип. 6. С. 150-155.

83. Мороз С.А. Вдосконалення механізмів державного управління якістю вищої освіти на рівні функціонування системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності. Аспекти публічного управління: Збірник наукових праць ДРІДУ НАДУ. 2017. № 10-11. С. 13-21. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/issue/view/31>

84. Ніконенко С.В. Реалізація державного управління фізичною культурою і спортом: теоретичні підходи. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. Випуск 2. С. 194-203.

85. Огаренко В.М. Державне регулювання розвитку вищих навчальних закладів в Україні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Нац. Акад. державного управління при Президентові України. К., 2005. 36 с.

86. Освітня програма навчальної дисципліни «Фізичне виховання» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» (автор: Цуд І.), 2022. 11 с.

87. Острогляд А.Є., Одноворченко І.В. Особливості розвитку сучасного настільного тенісу. Тези IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві», 4 листопада 2022 року. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2023. С. 70-73.

88. Пастовенський О.В. Громадсько-державне управління загальною середньою освітою в регіоні: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06 / ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2015. 44 с.

89. Пермяков О., Оніщук Л., Йопа Т., Остапов А. Сучасна система фізичного виховання в умовах ЗВО. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2020. № 13. № 102-112.

90. Петришин Д.Ю. Аналіз системи державного управління в сфері фізичної культури та спорту в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 267-271.

91. Піць Б., Чепелюк А. Значення занять з фізичного виховання у ВНЗ. *Editorial board*. 2022. С. 380.

92. Приходько Г.І. Діяльність студентських спортивних гуртків і товариств вищих закладів освіти на початку ХХ сто. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1602/1/Pruxodko_311%E2%80%933315.pdf

93. Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 09 лютого 2016 року №42: Указ Президента України від 21.07.2021 р. №300. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300/2021#n4>

94. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

95. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 02.12.2012 р. №1602-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14?find=1&text=стратег#w1_1

96. Про забезпечення сталого розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади: Постанова Верховної Ради України № 1695-VIII від 19.10.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1695-19#Text>

97. Про затвердження Державної цільової програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. №115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-п#Text>

98. Про затвердження національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. №179.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#n25>

99. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 року. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>

100. Про затвердження Положення про Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України: Наказ МОН від 12.03.2018 р.

№ 241. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0411-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0411-18?fbclid=IwAR3chAHFlwFRrWxcHX5mb51XBx5i6c_s1R2gKI7vhdw-0v9sZdOcpa7saXY#Text)

[18?fbclid=IwAR3chAHFlwFRrWxcHX5mb51XBx5i6c_s1R2gKI7vhdw-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0411-18?fbclid=IwAR3chAHFlwFRrWxcHX5mb51XBx5i6c_s1R2gKI7vhdw-0v9sZdOcpa7saXY#Text)

[0v9sZdOcpa7saXY#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0411-18?fbclid=IwAR3chAHFlwFRrWxcHX5mb51XBx5i6c_s1R2gKI7vhdw-0v9sZdOcpa7saXY#Text)

101. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України: Постанова КМУ №220 від 02.07.2014 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-п#Text>

102. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету міністрів України № 630 від 16.10.2014 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text>

103. Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовки населення України: Постанова Кабінету Міністрів

України № 1045 від 09.12.2015 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2015-п#Text>

104. Про затвердження програми діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 р. №471. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-п#n5>

105. Про затвердження рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року: Наказ Міністерства освіти і науки України № 193 від 15.02.2021 року.

URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/808/80881/602eba8b9488d149085556.pdf>

106. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для першого (бакалаврського) рівня: Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. №567. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/017-Fizkultura.sport-bakalavr.28.07.pdf>

107. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для другого (магістерського) рівня: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.05.2021 р. №516. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>

108. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року: Постанова Кабінету міністрів України від 04.11.2020 р. №1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1089-2020-п#Text>

109. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 09.02.2016 р. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016/ed20210723#Text>

110. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2030 роки: Указ Президента України № 487/2021 від 07.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n17>

111. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

112. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні: Закон України від 03.12.1999 року № 1273-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1273-14#Text>

113. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»: Указ Президента України від 02.06.2021 року № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>

114. Про стратегію розвитку медичної освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 р. №95-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-p#n8>

115. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2019 р. №596-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-p#n11>

116. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки: Розпорядження КМУ від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text>

117. Про схвалення Стратегії розвитку фізичної культури та спорту до 2028 року: Постанова КМУ №1089 від 04.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-p#Text>

118. Про туризм: Закон України №324/95-ВР від 15.09.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>

119. Про фізичну культура та спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

120. Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. №722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

121. Прокопенко Л.Л., Дегтярьова І.О. Досвід державно-громадського управління вищою освітою в Польщі. Аспекти публічного управління. 2014. №7 (9). С. 99-106.

122. Прокопенко Л.Л., Денисюк В.І. Демократизація системи управління освітою в Польщі. Реформування системи державного управління

та державної служби: теорія і практика: мат-ли науково-практ. конф. за міжнар. участю, 8 квітня 2011 р. Л.: ЛРІДУ, 2011.

123. Результати комплексного дослідження «Рівень залученості дітей та молоді до рухової й фізичної активності та вплив спорту на фізичне і ментальне здоров'я» від 06.09.2023 р. URL: <https://inmol.org/rezultaty-kompleksnoho-doslidzhennia-riven-zaluchenosti-ditej-ta-molodi-do-rukhovoi-j-fizychnoi-aktyvnosti-ta-vplyv-sportu-na-fizychno-i-mentalno-zdorov-ia/>

124. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект: навч.-наук.вид. / Н.Г. Протасова, В.І. Луговий, Ю.О. Молчанов та інші; за заг. ред. Н.Г. Протасової. К., Львів: НАДУ, 2012. 456 с.

125. Рибчич І.Є. Правові аспекти державного управління сферою фізичної культури і спорту в Україні. Державне будівництво: Електронне фахове видання з державного управління. 2015. Вип. 1. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/23339/1/%D0%A0%D0%B8%D0%B1%D1%87%D0%B8%D1%87_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2015.pdf

126. Русин М.О. Державне управління вищою освітою: загальне поняття та галузеві особливості. Актуал. пробл. вітчизнян. юриспруденції : наук. зб. 2017. Вип. 4. С. 107-112.

127. Савченко В.Г., Сергеев А.Ю. Управління у сфері фізичної культури і спорту на рівні адміністративно-територіальних одиниць: традиції і новації. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2016. № 1(51). С. 76–80. URL: doi:10.15391/sns.v.2016-1.014

128. Свірко С.В. Механізми державного управління бюджетною безпекою: монографія. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк»», 2021. 436 с.

129. Свірко С.В. Стратегічний рівень державного управління бюджетною безпекою: сучасне бачення та перспективи. Актуальні проблеми економіки. 2021. №1. С. 133-140.

130. Семенець-Орлова І.А. Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади: монографія. К.:ЮСТОН, 2018. 420 с.
131. Серкова Н.А. Особливості державного управління системами вищої освіти в європейських країнах. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/9/29.pdf>
132. Сікорська І.М. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. Донецьк, 2006. 21 с.
133. Сіренко Р. Державна політика ефективного управління системою фізичної культури та масового спорту в Україні. Публічне управління та митне адміністрування (правонаступник наук. зб. «Вісник Академії митної служби України». Серія «Державне управління»). 2018. №2 (17). С. 116–120.
134. Сіренко Р.Р. Державне регулювання в системі фізичного виховання у закладах вищої освіти України в процесі інтеграції у європейський освітній простір. Публічне управління та митне адміністрування. №1 (20). 2019. С. 109-116.
135. Сітарський С.М. Інституалізація діяльності органів державної влади в контексті врегулювання політичних конфліктів. Економіка та держава. 2014. № 9. С. 117-123.
136. Слухенська Р.В., Гауряк О.Д., Єрохова А.А., Литвинюк Н.Я. Вплив фізичної культури на подолання стресу у студентів вищих навчальних закладів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. № 7(152). С. 108-110.
137. Спортивний гурток студентів Університету Св. Володимира. URL: <https://pastvu.com/p/1351751>
138. Спортивні федерації України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Спортивні_федерації_України
139. Тодосова Г.І. Механізми державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ.

упр. : 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2014. 20 с.

140. Тодосова Г.І. Шляхи розвитку державно-громадського управління освітою в Україні: європейський досвід та українська реальність. Державне управління: теорія та практика. 2010. № 1. С. 16.

141. Тоцька О.Л. Управління розвитком вищої освіти України в Європейському освітньому просторі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 532 с.

142. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: (ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

143. Уложенко В. Правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Підприємництво, господарство і право. 2019. №7. С. 113-119.

144. Управління закладом освіти: підручник / С. Г. Немченко, В. В. Крижко, О. С. Боднар, В. В. Радул, О. М. Старокожко, Ю. І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

145. Федерації з олімпійських видів спорту. URL: <https://mms.gov.ua/sport/nacionalni-federaciyi-z-olimpijskih-vidiv-sportu>

146. Фізична культура та спорт в Україні у XIX-XX ст. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%95%D0%BB-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA/page16.html

147. Хомишин І. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5638/vnulpurn201685518.pdf>

148. Ціпов'яз А.Т., Бондаренко В.В. Організація і управління фізичною культурою і спортом: навч. посіб. Кременчук: КПК, 2019. 128 с.

149. Цьось А. В. Розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до початку ХІХ ст.: дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Харківська держ. академія фізичної культури. Х., 2005.

150. Через терни до зірок. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/002645-f30a.docx.html>

151. Чернищук В.С., Гасанова У.О., Соколов А. С. Особливості рухової активності здобувачів закладів вищої освіти. Соціально-гуманітарний вісник. 2022. № 40. С. 58-59.

152. Чиж В., Одноворченко І., Курилло Т. Спортивна підготовка юних спортсменів з настільного тенісу в Україні, Канаді та Польщі. Вісник Кам'янець-подільського національного університету Імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2024. Вип. 29. № 1. С. 44-50.

153. Чирва Г.М. Принципи здійснення державної політики України щодо становлення та розвитку вищої освіти. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. Т 30 (69). №4. С. 128-134.

154. Чиченьова О.М. Сучасні реалії фізичного виховання в закладах вищої освіти та ставлення студентів до занять із фізичної культури і спорту. Академічні студії. 2022. № 1(4). С. 198-202.

155. Чокля О.І., Фальковський А.О. Специфіка державно-правового регулювання фізичної культури і спорту в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 2 (31). С. 3-8.

156. Шевчук О.Р. Теоретичні основи державного регулювання фізичною культурою і спортом в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні». Одеса. Випуск 10/2019. С. 131-135.

157. Шеломовська О. Цифровізація публічного управління вищою освітою в Україні на сучасному етапі державотворення. Аспекти публічного управління. 2021. Том 9. Спецвипуск №1. С. 47-51.

158. Шоробура І.М. Принципи державно-громадського управління освітою як основного напрямку демократизації освітньої політики. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. №70. Т.4, С. 61-66.

159. Шоробура І.М. Принципи державно-громадського управління освітою: сучасні виклики. *Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica*. 2020. Band 1. № 5. С. 63-66.

160. Щокін Р.Г. Освіта як об'єкт публічного адміністрування: адміністративно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 201-205.

161. Юськов Д. Становлення системи державно-громадського управління вищою освітою України за національним законодавством. *Публічне управління і право: історія, теорія, практика : збірник наукових праць / ред. кол.: В.В. Кононенко (гол. ред.), О.І. Яременко (заступ. гол ред.), С.А. Лапшин (відповід. секретар) та ін.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : Друк, 2022. Вип. 2. С. 68-74.*

162. Яровой Т. С., Шаповал О. В. Проблемні питання державного управління вищою освітою в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1805>

163. Dashkovska O.R., Yavor O.A., Brovchenko T.I., Huz Y.V., Barabash O.O. The features of the implementation of the sports law [Article@Características de la implementación del derecho deportivo]. 2021. *Retos*, (39). pp. 500-504.

164. Dexqonov B.B. The role of physical culture and sports in the higher education system. *International scientific conference innovative trends in science, practice and education*. 2024. Vol. 3. No. 1. P. 70-76

165. Equality for Women in the Olympics. Feminist Majority Foundation. Web. November 2014. URL: <http://www.feminist.org/sports/olympics.asp>

166. Grasdalsmoen M., et al. Physical exercise, mental health problems, and suicide attempts in university students. *BMC psychiatry*. 2020. № 20. C. 1-11.

167. Kryshchanovych S., Zahura F., Dulibskyy A., Ilkiv O., Odnovorchenko I., Chyzh V. Innovative technologies in the work of a teacher of physical culture and sports. *Ad Alta. Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol.14, Issue 1, Special Issue XL. 220-225.

168. Opstoel K., Chapelle L., Prins F.J., De Meester A., Haerens L., van Tartwijk J., De Martelaer K. Personal and social development in physical education and sports: A review study. *European Physical Education Review*. 2020. №26(4), pp. 797-813.

169. Ovcharenko S, Yakovenko A, Sydoruk T, Stepanova I, Pikiner O. Criteria for assessing the level of physical fitness and physical state of football players with cerebral paralysis, taking into account their sports classes. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2021. № 25(2). pp. 125-31. URL: <https://doi.org/10.15561/26649837.2021.0207>

170. Physical activity. URL. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity>

171. Snedden Traci R., et al. Sport and physical activity level impacts health-related quality of life among collegiate students. *American Journal of Health Promotion*. 2019. № 33.5. C. 675-682.

172. Yekimov S. et al. Improving the efficiency of the railway industry as a result of employees engaging in physical culture and sports. *Web of Conferences*. 2023. Vol. 376. P. 04035. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202337604035>

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації
Монографії

1. Свірко С.В., Ксендзук В.В., Одноворченко І.В., Чиж В.В. Фізична культура та спорт в системі вищої освіти: сучасний стан та тенденції розвитку: [монографія]. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2024. 300 с. Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Статті у зарубіжних виданнях, що включенні до наукометричних баз

2. Kryshtanovych S., Zahura F., Dulibskyy A., Ilkiv O., Odnovorchenko I., Chyzh V. Innovative technologies in the work of a teacher of physical culture and sports. Ad Alta. Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol.14, Issue 1, Special Issue XL. 220-225. *Особистий внесок здобувача: визначено особливості реалізації освітніх механізмів державного управління фізичною культурою в закладах вищої освіти.*

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Odnovorchenko I.V. Development of public self-government within the framework of public administration of physical culture and sports in the system of higher education. Public Policy and Accounting. 2023. №2(8)

4. Svirko S.V., Odnovorchenko I.V. Improving the strategic provisions of the state policy on the development of physical culture and sports in the higher education system. Public Policy and Accounting. 2024. №3(9). Особистий внесок здобувача: розвинуто стратегічні положення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти

5. Одноворченко І.В. Сучасний стан стратегічних положень загальної державної політики в сфері розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти. Економіка, управління та адміністрування. 2023. №4(106)

6. Свірко С.В., Одноворченко І.В. Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.

Економіка, управління та адміністрування. 2024. №1(107). *Особистий внесок здобувача: сформовано інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.*

Публікації у збірниках матеріалів конференцій:

7. Крук М.З., Одноворченко І.В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентської молоді. Фізичне виховання і спорт у закладах вищої освіти: проблеми та перспективи: зб. наук. праць IV Всеукраїнської наук.-практ. конференції. (Житомир, 18 березня 2024 року). Житомир: Поліський національний університет, 2024. С. 47-50. *Особистий внесок здобувача: розкрито важливість професійно-прикладної фізичної підготовки студентської молоді*

8. Свірко С.В., Одноворченко І.В. Удосконалення інституційного механізму державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти. Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Житомир, 7-8 грудня 2023 року). Житомир, 2023. С. 567-572. *Особистий внесок здобувача: запропоновано удосконалення інституційного механізму державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти*

9. Свірко С.В., Одноворченко І.В. Громадське самоврядування як елемент державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти: стан та вектори розвитку. Тези Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки. Житомир: «Житомирська політехніка», 2022. С. 543-545. *Особистий внесок здобувача: розкрито значення громадського самоврядування як елементу державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.*

Праці в інших виданнях:

10. Крук М., Одноворченко І., Курилло Т., Цуд І., Іщенко С. Особливості планування багаторічної підготовки у спортивному плаванні. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Науковий часопис

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2023. Вип. 2 (160). С. 124-129. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.02\(160\).26](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).26).
Особистий внесок здобувача: визначено особливості підготовки у спортивному плаванні.

11. Крук М.З., Одноворченко І.В., Курилло Т.В., Цуд І.В., Іщенко С.М. Features of planning multi-year sports training in sports swimming. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023. №2 (160). С. 124-129. *Особистий внесок здобувача: охарактеризовано планування підготовки у спортивному плаванні.*

12. Крук М.З., Одноворченко І.В., Курилло Т.В., Цуд І.В., Острогляд А.Є., Іщенко С.М. Особливості морфофункціональних показників спортсменів-плавців. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2024. Випуск 2 (174) 24. С. 86-91. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2\(174\).20](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).20). *Особистий внесок здобувача: представлено різні аспекти динаміки змін у антропометричних і морфофункціональних показниках*

13. Острогляд А.Є., Одноворченко І.В. Особливості розвитку сучасного настільного тенісу. Тези IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві», 4 листопада 2022 року. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2023. С. 70-73. *Особистий внесок здобувача: визначено особливості розвитку настільного тенісу.*

14. Чиж В., Одноворченко І., Курилло Т. Спортивна підготовка юних спортсменів з настільного тенісу в Україні, Канаді та Польщі. Вісник Кам'янець-подільського національного університету Імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2024, Випуск 29, № 1, С. 44-50. *Особистий внесок здобувача: проаналізовано особливості спортивної підготовки юних спортсменів з настільного тенісу в Україні.*